

CHRONIQUES
DE
BRABANT ET DE FLANDRE,

PUBLIÉES PAR
CHARLES PIOT,

ARCHIVISTE ADJOINT AUX ARCHIVES GÉNÉRALES DU ROYAUME. MEMBRE CORRESPONDANT DE L'ACADÉMIE
ROYALE DE BELGIQUE, MEMBRE DE LA COMMISSION ROYALE D'HISTOIRE.

BRUXELLES,
F. HAYEZ, IMPRIMEUR DE L'ACADÉMIE ROYALE DE BELGIQUE.

—
1879

INTRODUCTION.

I.

Le volume de chroniques flamandes, dont nous venons de terminer l'impression, comprend les suivantes :

1° *Chronycke van Nederlant, van den jaere 1027 tot den jaere 1525;*

2° *Brabandsche kronijk;*

3° *Korte chronycke van Nederlant, van den jaere 1285 tot 1436;*

4° *Chronycke van Nederland, besonderlyck der stadt Antwerpen, sedert den jaere 1097 tot den jaere 1565, door N. de Weert;*

5° *Diversche zaken hier onder verclaerst, getrocken uut zekere croniken ende andere boecken int kort als volght, mitsgaeders tguen tminen tyd gepasseert.*

Ces chroniques n'ont ni l'importance des *Brabantsche Yeesten* par de Klerck, ni du *Slag van Woeringen* par van Heelu, ni de celles rédigées par des écrivains salariés d'un souverain, ou composées par des hommes d'État. Elles ont des origines bien plus modestes. Rédigées dans le genre de celles de Despars, de De Rouvere, de Jean et Olivier de Dixmude, et d'autres bourgeois flamands, ces chroniques se composent d'extraits d'annales inédites et publiées, auxquelles les auteurs ont ajouté la relation d'événements de leur temps. Ce sont des chroniques mentionnant un grand

nombre de faits locaux plus ou moins inconnus. Sous ce rapport, elles ont une grande affinité avec celles que le comité historique d'Allemagne (*Gesellschaft für älter deutsches Geschichtskunde — Societas aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii ævi*) publie à la suite des *Monumenta Germanie historica*, mis au jour par feu M. Pertz.

En Belgique, comme en Allemagne, comme dans tous les pays du nord de l'Europe, la bourgeoisie lettrée et les ecclésiastiques aimaient les récits historiques, destinés à charmer leurs loisirs pendant les longues soirées d'hiver. L'écrivain bourgeois, entouré de sa famille, récitait volontiers à sa femme, à ses enfants, à ses amis et aux personnes de son entourage, le résultat de ses investigations historiques. Il leur destinait ses notes puisées à des chroniques inédites ou non de son temps ¹.

Les ecclésiastiques et les moines écrivaient pour leurs confrères ou leurs bibliothèques. Les prêtres séculiers aimaient tant les annotations historiques et locales, qu'ils les consignaient parfois dans les manuels de

¹ « Omme dieswille, dit Depars, dat ghy, mijn lieve ende zeer wel beminde huysvrauwe, my » tandere tijden te kennen ghegheven hebt dat ghy zeer groot plaisir ende genouchte nemen zoudt int » overlesen van eeneghe aethentijcke ende waerachtighe historien ofte cronijcken, bescreven in uwer » moederlijcker tale, ende besondere van den lande ende graefsepe van Vlaenderen, daer wy beede met » onze ouders geboren zijn, in alzo varre, als men u zulcke een yewers ghevinde, betrapen ende ter handt » ghebrenghen conste; zo ist dat ic, bevindende naer alle behoirlicke devoiren daer toe gedaen, tzelve » niet zo wel meughelick ofte doenlic te zijne, als die goede joonste ende affectie, die wy tot men- » canderen draghende zijn, ontwijfelick wel begheerende ende heeschende es: ende zouckende dies » niet te min, u in als te ghelievene, dat my eenichsins meughelick es van doene, hebbe ter vulco- » minghe van uwer goeder ende vertueuser begheerte, endelinghe my zelven niet alleene gevoucht; » maer boven dien ooc gheel ende al overghegheven tot toverlesen ende confereren van alle die latijn- » sche, walsche ende vlaemsche cronijcken, gheprent ofte ghescrevene, die ic yewers hebben connen » ghevindene, eenichsins van der materie sprekende ofte vermanende, ende hebbe daer uyt met » grooter aerbeyt ende diligentie ghetrocken ende byeen ghebroecht alle die augmentatie, ampliatic, » vermeerderinghe ende verheffinghe, die den lande ende graefsepe van Vlaenderen successivelick » toegescomen es... » (*Cronijcke van den lande ende graefsepe van Vlaenderen; uitgegeven door J. De Jonghe, t. I, dédicacc.*)

recette de leurs revenus et même dans les registres des naissances, mariages et décès de leurs paroissiens.

Il ne faut pas chercher dans ces chroniques des considérations sur la politique, ni sur les causes des événements. L'écrivain ne s'en préoccupe guère. Il se contente de raconter les événements tels qu'il les a trouvés dans les écrits consultés par lui ; parfois il en abrège le récit. Des faits, toujours des faits, rien que des faits, telle est sa devise, à laquelle il reste fidèle.

Nous n'avons pas cru devoir reproduire au complet toutes les chroniques citées ci-dessus. A notre avis, les écrits de ce genre peuvent seulement être publiés en entier lorsqu'ils racontent des faits peu ou point connus. Toute chronique relatant des événements dont l'auteur n'a pas été témoin, ne mérite pas, en général, les honneurs de l'impression, à moins qu'elle ne soit la copie d'annales inconnues ou perdues et offrant un intérêt incontestable. Nous avons eu soin de supprimer aussi toutes les fables reproduites au commencement de leurs chroniques par les annalistes.

II.

Ces observations ont un caractère général. Qu'il nous soit permis de donner des renseignements particuliers sur chacune de ces chroniques.

Celle de 1027 à 1525 appartient au fonds Gérard, qui fait partie de la Bibliothèque royale à la Haye. C'est un manuscrit du XVIe siècle, auquel Gérard a ajouté de sa main le titre suivant : *Chronycke van Nederland van den jaere 1027 tot den jaere 1525, door twee religieusen van Roode-Clooster.*

La supposition de Gérard, en ce qui concerne la collaboration de deux auteurs différents à cette chronique, est basée sur le fait suivant : la première partie, comprenant les événements des années 1027 à 1506 (pp. 1 à 46 de notre édition) est rédigée en flamand ; la seconde partie de 1507 jusqu'à

la fin (pp. 47 à 48) est en latin. La manière de voir de Gérard peut être vraie en ce point; mais dans le manuscrit rien ne le démontre. Le texte flamand est de la même main que le texte latin. M. Schayes émet, sans preuve, l'opinion que trois auteurs différents y ont travaillé.

A ce propos, on pourra se demander si le texte de cette chronique est l'original? Nous ne le croyons pas. Les chiffres y sont souvent mal copiés, des corrections semblent y avoir été faites d'après un autre codex, des erreurs de chronologie, que nous avons rectifiées dans les notes, ont été commises par l'écrivain.

Dans l'ancien catalogue manuscrit de la bibliothèque de Rouge-Cloître rédigé au XVe siècle ¹ il est fait mention d'une chronique, ayant un titre latin.

Au catalogue des livres remis à la Chambre héraldique par le gouvernement autrichien (30 juin 1785), après la suppression du prieuré en 1785, figure un volume in-4°, intitulé : *Cronyck boeck* ². Est-ce notre chronique ou l'original qui y est désigné? Nous ne pouvons le prouver. Mais nous ne craignons pas d'affirmer que celle-ci a été composée au prieuré de Rouge-Cloître, sis dans la forêt de Soigne, près d'Auderghem. Plusieurs passages relatifs à cet établissement religieux y sont mentionnés, et lorsque l'auteur en parle, il l'appelle « notre couvent. » Quel chroniqueur autre qu'un moine de Rouge-Cloître aurait pu connaître les dates des constructions de certains bâtiments élevés dans le couvent, de la consécration d'un autel, de la confection d'un retable et d'une foule d'autres détails intimes et d'intérieur?

Le prieuré de Rouge-Cloître, de l'ordre de St. Augustin, était habité par des religieux qui s'occupaient d'histoire et d'hagiographie. Entre autres

¹ N° 181 du catalogue des accroissements des MSS. de la Bibliothèque royale à Bruxelles.

² Voir aux comptes rendus de la Commission royale d'histoire, 4e série, t. IV, p. 173, notre article intitulé : *Les manuscrits relatifs à l'histoire, provenant des couvents supprimés aux Pays-Bas par Joseph II.*

Jean Guillaume écrivit quatre volumes, consacrés en grande partie à des lettres sur des affaires de religion et à des vies de saints. Les Bénédictins dans leur voyage littéraire donnent la nomenclature de ses écrits¹. Dans la nouvelle édition de ce voyage, parue en 1724, ces savants nous apprennent que Jean-Guillaume écrivit un volume intitulé : *Historiologium Brabantinorum tam secularium principum quam religiosorum, in quo notato temporum ordine, locum praeoccupat historia Jerosolymitana* et une autre partie du même volume intitulée : *De victoria ducis Brabantensium et cladibus Leodiensium*. A la fin de ce traité on lisait : *Explicit historia compendiosa a triumpho ducis Brabantensis et cladibus terrae Leodiensis adito a viro litterato et venerabili Henrico de Merica, priore canonicorum regularium prope Lovanium, anno M CCC LXIX feliciter.*

C'est sans doute à ces écrits et à d'autres encore que l'auteur de notre chronique a puisé en partie ses renseignements.

Elle n'est pas inédite, Feu M. Schayes l'a publiée dans ses *Analectes*, p. 55 et au t. VII, p. 131 des *Annales de l'Académie d'archéologie* établie à Anvers. L'éditeur en a imprimé un texte tellement incomplet, tellement fautif et plein de confusions, que le nôtre peut être considéré, en quelque sorte, comme complètement nouveau et pour ainsi dire inédit.

Les événements mentionnés dans cette chronique se rapportent à peu près exclusivement au duché de Brabant. La langue dans laquelle la partie flamande est rédigée appartient aussi à ce duché, et forme pour ainsi dire une transition entre le langage Rhénan et celui de la Flandre. Cet idiome, appartenant au XVe siècle, est en général très-pur, sans cependant avoir les belles qualités de la langue brabançonne du XIVe siècle.

Au commencement du manuscrit sont transcrites des notes en latin relatives à des faits très-connus de l'histoire ecclésiastique. Suit immédiatement la nomenclature, rédigée en flamand, des abbayes fondées au duché

¹ Tome II, pp. 208 et suiv., édition de 1717.

la fin (pp. 47 à 48) est en latin. La manière de voir de Gérard peut être vraie en ce point; mais dans le manuscrit rien ne le démontre. Le texte flamand est de la même main que le texte latin. M. Schayes émet, sans preuve, l'opinion que trois auteurs différents y ont travaillé.

A ce propos, on pourra se demander si le texte de cette chronique est l'original? Nous ne le croyons pas. Les chiffres y sont souvent mal copiés, des corrections semblent y avoir été faites d'après un autre codex, des erreurs de chronologie, que nous avons rectifiées dans les notes, ont été commises par l'écrivain.

Dans l'ancien catalogue manuscrit de la bibliothèque de Rouge-Cloître rédigé au XVe siècle ¹ il est fait mention d'une chronique, ayant un titre latin.

Au catalogue des livres remis à la Chambre héraldique par le gouvernement autrichien (30 juin 1785), après la suppression du prieuré en 1785, figure un volume in-4°, intitulé : *Cronyck boeck* ². Est-ce notre chronique ou l'original qui y est désigné? Nous ne pouvons le prouver. Mais nous ne craignons pas d'affirmer que celle-ci a été composée au prieuré de Rouge-Cloître, sis dans la forêt de Soigne, près d'Auderghem. Plusieurs passages relatifs à cet établissement religieux y sont mentionnés, et lorsque l'auteur en parle, il l'appelle « notre couvent. » Quel chroniqueur autre qu'un moine de Rouge-Cloître aurait pu connaître les dates des constructions de certains bâtiments élevés dans le couvent, de la consécration d'un autel, de la confection d'un retable et d'une foule d'autres détails intimes et d'intérieur?

Le prieuré de Rouge-Cloître, de l'ordre de St. Augustin, était habité par des religieux qui s'occupaient d'histoire et d'hagiographie. Entre autres

¹ N° 181 du catalogue des accroissements des MSS. de la Bibliothèque royale à Bruxelles.

² Voir aux comptes rendus de la Commission royale d'histoire, 4e série, t. IV, p. 173, notre article intitulé : *Les manuscrits relatifs à l'histoire, provenant des couvents supprimés aux Pays-Bas par Joseph II.*

Jean Guillaume écrivit quatre volumes, consacrés en grande partie à des lettres sur des affaires de religion et à des vies de saints. Les Bénédictins dans leur voyage littéraire donnent la nomenclature de ses écrits ¹. Dans la nouvelle édition de ce voyage, parue en 1724, ces savants nous apprennent que Jean-Guillaume écrivit un volume intitulé : *Historiologium Brabantinorum tam secularium principum quam religiosorum, in quo notato temporum ordine, locum praeoccupat historia Jerosolymitana* et une autre partie du même volume intitulée : *De victoria ducis Brabantensium et cladibus Leodiensium*. A la fin de ce traité on lisait : *Explicit historia compendiosa a triumpho ducis Brabantensis et cladibus terrae Leodiensis adito a viro litterato et venerabili Henrico de Merica, priore canonicorum regularium prope Lovanium, anno M CCCC LXIX feliciter.*

C'est sans doute à ces écrits et à d'autres encore que l'auteur de notre chronique a puisé en partie ses renseignements.

Elle n'est pas inédite. Feu M. Schayes l'a publiée dans ses *Analectes*, p. 55 et au t. VII, p. 131 des *Annales de l'Académie d'archéologie établie à Anvers*. L'éditeur en a imprimé un texte tellement incomplet, tellement fautif et plein de confusions, que le nôtre peut être considéré, en quelque sorte, comme complètement nouveau et pour ainsi dire inédit.

Les événements mentionnés dans cette chronique se rapportent à peu près exclusivement au duché de Brabant. La langue dans laquelle la partie flamande est rédigée appartient aussi à ce duché, et forme pour ainsi dire une transition entre le langage Rhénan et celui de la Flandre. Cet idiome, appartenant au XVe siècle, est en général très-pur, sans cependant avoir les belles qualités de la langue brabançonne du XIVe siècle.

Au commencement du manuscrit sont transcrites des notes en latin relatives à des faits très-connus de l'histoire ecclésiastique. Suit immédiatement la nomenclature, rédigée en flamand, des abbayes fondées au duché

¹ Tome II, pp. 208 et suiv., édition de 1717.

silence ceux qui, antérieurs à 1509, sont transcrits dans toutes les chroniques brabançonnnes, et n'offrent par conséquent aucun intérêt.

Les renouvellements du magistrat d'Anvers ont été également supprimés. On les trouve dans les *Trophées du Brabant*, par Butkens, auxquels nous avons constamment renvoyé le lecteur en passant sous silence les listes des titulaires.

Un autre volume, coté n° 100 de la collection précitée de Gérard, et intitulé : *Chronyck of journal van het geene in de Nederlanden voorgevallen is sedert den jaere 1565 tot 1595, door N. de Weert*, est la continuation du précédent. A cause des renseignements très-connus qu'il renferme, nous n'avons pas cru devoir l'éditer.

L'auteur de ces deux chroniques est Josse de Weert ou de Weerdt, fils de Josse, dit le vieux, et de Régine de Clerck, laquelle était fille de Nicolas et de Catherine van Parys. C'est par les van Parys que de Weerdt se rattache à la famille Rubens.

Devenu pensionnaire de la ville d'Anvers en 1595, il remplit ce poste jusqu'en 1624¹. En cette qualité il a fait différentes harangues en latin, en français et en italien adressées à des personnages marquants qui arrivèrent à Anvers depuis 1598 jusqu'en 1618². Il cultivait la poésie latine. En 1609 il publia *Concordiae Belgicae panegyricus parnassicus*³, œuvre remplie d'anagrammes, d'acrostiches et d'autres tours de force du même genre, dont Foppens fait l'éloge⁴ en qualifiant l'auteur de : *subtilis vir ingenio et in versibus condendis facilis et amœnus*. A cette occasion le magistrat fit don à l'auteur d'une aune de vin de Rhin⁵, en récompense de l'hommage qui lui avait été fait d'un exemplaire de cette publication⁶. En 1626 il en fit une

¹ Gérard, *Archivenblad*, t. VI, p. 594.

² Voir ces harangues dans l'ouvrage précité, pp. 266 et suiv.

³ Un volume in-4°, sorti des presses plantiniennes de Moretus.

⁴ *Bibliotheca Belgica*, t. II, p. 772.

⁵ *Collegiael actenboeck*, de 1609; note communiquée par M. Gérard.

⁶ In-4°, sorti des presses de Plantin.

nouvelle édition augmentée de quelques nouveaux acrostiches, et intitulée : *Jodoci de Weerdt Parnassi bicipitis de pace vaticinia, chronographicis, retrogradis, acrostichis et anagrammatis explicata lib. duo*. Dans le *Theatrum* d'Ortelius, il inséra aussi quelques vers latins ¹.

La poésie flamande ne lui était pas étrangère, on le voit par les vers insérés dans la chronique que nous publions. Ceux-ci ne donnent pas une idée bien favorable des talents poétiques de de Weerdt. Ses vers ressemblent singulièrement à ceux des rhétoriciens de cette époque.

En premières noces il avait épousé Catherine Wyse et en secondes noces Catherine Ayala ². Il mourut le 5 avril 1625 ³.

En lisant cette chronique nous avons été bien surpris de voir que l'auteur parle souvent du style adopté dans le calendrier liégeois, tandis que la ville d'Anvers appartenait au diocèse de Cambrai. Est-ce parce qu'il avait consulté des chroniques de l'évêché de Liège? C'est possible, mais rien ne le prouve.

A la suite du texte de la chronique de de Weerdt nous avons inséré, à titre d'annexes, la correspondance de la gouvernante des Pays-Bas, à propos des troubles d'Anvers en 1554, correspondance tirée des archives de l'audience à Bruxelles.

VI.

Nous avons donné le nom de *Vlaamsche Kronyk* à une chronique commençant par les mots suivants : *Diversche zaken hier onder verclaerst, getrocken uut zekere croniken ende andre boecken, etc.*

¹ Voir quelques mots de la biographie de de Weerdt dans : Foppens, *l. c.*, Eykius, *Scriptores Antverpienses*, t. III, p. 1 v°, et dans les notes de Paquet, Bibliothèque royale à Bruxelles, section des MSS.

² Voir notre volume, p. 240.

³ Inscriptions funéraires d'Anvers, t. VI, p. 154. Voir aussi sa chronique, pp. 78 et 105.

silence ceux qui, antérieurs à 1509, sont transcrits dans toutes les chroniques brabançonnnes, et n'offrent par conséquent aucun intérêt.

Les renouvellements du magistrat d'Anvers ont été également supprimés. On les trouve dans les *Trophées du Brabant*, par Butkens, auxquels nous avons constamment renvoyé le lecteur en passant sous silence les listes des titulaires.

Un autre volume, coté n° 100 de la collection précitée de Gérard, et intitulé : *Chronyck of journal van het geene in de Nederlanden voorgevallen is sedert den jaere 1565 tot 1595, door N. de Weert*, est la continuation du précédent. A cause des renseignements très-connus qu'il renferme, nous n'avons pas cru devoir l'éditer.

L'auteur de ces deux chroniques est Josse de Weert ou de Weerdt, fils de Josse, dit le vieux, et de Régine de Clerck, laquelle était fille de Nicolas et de Catherine van Parys. C'est par les van Parys que de Weerdt se rattache à la famille Rubens.

Devenu pensionnaire de la ville d'Anvers en 1595, il remplit ce poste jusqu'en 1624¹. En cette qualité il a fait différentes harangues en latin, en français et en italien adressées à des personnages marquants qui arrivèrent à Anvers depuis 1598 jusqu'en 1618². Il cultivait la poésie latine. En 1609 il publia *Concordiae Belgicae panegyricus parnassicus*³, œuvre remplie d'anagrammes, d'acrostiches et d'autres tours de force du même genre, dont Foppens fait l'éloge⁴ en qualifiant l'auteur de : *subtilis vir ingenio et in versibus condendis facilis et amœnus*. A cette occasion le magistrat fit don à l'auteur d'une aune de vin de Rhin⁵, en récompense de l'hommage qui lui avait été fait d'un exemplaire de cette publication⁶. En 1626 il en fit une

¹ Gérard, *Archivenblad*, t. VI, p. 594.

² Voir ces harangues dans l'ouvrage précité, pp. 266 et suiv.

³ Un volume in-4°, sorti des presses plantiniennes de Moretus.

⁴ *Bibliotheca Belgica*, t. II, p. 772.

⁵ *Collegiaal actenboek*, de 1609 ; note communiquée par M. Gérard.

⁶ In-4°, sorti des presses de Plantin.

nouvelle édition augmentée de quelques nouveaux acrostiches, et intitulée : *Jodoci de Weerdt Parnassi bicipitis de pace vaticinia, chronographicis, retrogradis, acrostichis et anagrammatis explicata lib. duo*. Dans le *Theatrum* d'Ortelius, il inséra aussi quelques vers latins ¹.

La poésie flamande ne lui était pas étrangère, on le voit par les vers insérés dans la chronique que nous publions. Ceux-ci ne donnent pas une idée bien favorable des talents poétiques de de Weerdt. Ses vers ressemblent singulièrement à ceux des rhétoriciens de cette époque.

En premières noces il avait épousé Catherine Wyse et en secondes noces Catherine Ayala ². Il mourut le 5 avril 1625 ³.

En lisant cette chronique nous avons été bien surpris de voir que l'auteur parle souvent du style adopté dans le calendrier liégeois, tandis que la ville d'Anvers appartenait au diocèse de Cambrai. Est-ce parce qu'il avait consulté des chroniques de l'évêché de Liège? C'est possible, mais rien ne le prouve.

A la suite du texte de la chronique de de Weerdt nous avons inséré, à titre d'annexes, la correspondance de la gouvernante des Pays-Bas, à propos des troubles d'Anvers en 1554, correspondance tirée des archives de l'audience à Bruxelles.

VI.

Nous avons donné le nom de *Vlaamsche Kronyk* à une chronique commençant par les mots suivants : *Diversche zaken hier onder verclaerst, getrocken uut zekere croniken ende andre boecken, etc.*

¹ Voir quelques mots de la biographie de de Weerdt dans : Foppens, *l. c.*, Eykins, *Scriptores Antverpienses*, t. III, p. 1 v°, et dans les notes de Paquet, Bibliothèque royale à Bruxelles, section des MSS.

² Voir notre volume, p. 240.

³ Inscriptions funéraires d'Anvers, t. VI, p. 154. Voir aussi sa chronique, pp. 78 et 105.

Elle se compose de deux volumes in-4° conservés aux Archives du royaume à Bruxelles : le 1er comprenant 277 folios, commence à l'année 160 et finit au 10 octobre 1576; le 2e comprenant 303 folios, commence au 12 octobre 1576 et finit au 4 décembre 1598. C'est évidemment une copie qui fourmille de fautes.

L'auteur rapporte dans le premier volume un grand nombre de faits relatifs à des saints, à la succession des comtes de Flandre et à des événements parfaitement connus. Nous les avons passés sous silence jusqu'à l'année 1416. A partir de cette date la chronique devient plus intéressante, sans cependant mentionner exclusivement des événements inconnus et puisés en partie dans la chronique de Monstrelet ¹.

En la lisant on s'aperçoit néanmoins que l'auteur a compulsé aussi des chroniques qui sont perdues ou ignorées. Il a consulté, de son aveu, plusieurs livres et chroniques.

La partie la plus intéressante est celle relative aux événements du XVIe siècle, dont l'écrivain a été témoin oculaire. Les faits de la Flandre maritime, et les événements passés sur mer sont décrits en détail et d'une manière supérieure à ceux de l'intérieur du pays. Ceux-ci sont mentionnés brièvement et pour mémoire par l'auteur, qui ne semble pas y attacher de l'importance.

Quel est le rédacteur de cette chronique? Nous l'ignorons complètement; son nom ne figure nulle part. Malgré le soin qu'il a pris de nous laisser sous ce rapport dans l'ignorance la plus complète, il s'est trahi plus ou moins par ses expressions, par sa rédaction et par ses citations. A notre avis c'est un prêtre séculier de Dunkerque. Ses réflexions, terminées souvent sous forme d'homélies, ses citations latines, l'intérêt spécial qu'il attache aux événements religieux et à l'observance des prescriptions de l'Église catholique, les détails qu'il donne sur les prix des denrées et du

¹ Voir notre volume à la page 240.

vin dénotent un ecclésiastique en fonctions et s'occupant aussi des détails du ménage. Les renseignements qu'il fournit au sujet de l'église paroissiale de Dunkerque, tirés souvent des comptes mêmes de la fabrique, semblent indiquer un prêtre attaché à cette paroisse. Le curé, qui la desservait en 1578, s'appelait Gheeraert.

Sincèrement dévoué à Philippe II, il ne manque jamais de déverser le blâme sur les ennemis de ce monarque. Les insurgés surtout sont réprimandés sévèrement, sans cependant cacher les excès commis par les bandes espagnoles. Bien souvent il déplore le triste état de son pays, toujours en proie à des excès commis par ses ennemis et ses protecteurs. Son cœur saigne à la vue de l'abaissement des provinces méridionales des Pays-Bas et de la richesse et de la splendeur des provinces insurgées. Il souffre en voyant l'anéantissement de la pêche maritime et les succès toujours croissants des marins hollandais sur ceux de Dunkerque, leurs ennemis les plus acharnés, auxquels ils avaient voué une haine implacable.

Par contre l'auteur devient très goguenard lorsque les ennemis du roi subissent un échec quelconque.

Les Français sont à leur tour l'objet de ses railleries. Il déteste leur esprit et leurs mœurs. Par exemple, il ne comprend pas comment un Français pouvait provoquer en duel son compatriote, et comment, après l'avoir tué, il prétendait suivre le convoi funèbre de son ennemi. Crédule au suprême degré, il ajoute foi pleine et entière à des miracles, très-sujets à caution, et à la sorcellerie.

Souvent prosaïque et parfois très-réaliste, il nomme les choses par leur nom, sans cependant jamais blesser la morale. Sous ce rapport sa manière d'écrire ressemble à celle de de Weerdt¹. A cette époque la naïveté régnait en tous lieux. Elle passait du couvent au château, du palais à la chaumière. Partout c'était simplicité et superstition. On croyait aux sorciers, aux

¹ Voir la scène de Charles V rapportée par de Weerdt, p. 111.

anneaux enchantés, aux spectres, et la foule, composée de gens simples, acceptait volontiers les récits réalistes. C'était pour elle que l'ecclésiastique de Dunkerque écrivait.

Après avoir parlé du caractère de l'auteur, disons un mot de la langue dont il s'est servi.

En dépit de son antipathie contre la France, il ne subissait pas moins l'influence de ce pays. Ses phrases ont des tournures françaises. Ce qui nous a obligé de suivre parfois une ponctuation, qui n'est pas toujours flamande. Il emprunte beaucoup de mots à ses voisins du Midi, en admet parfois le genre, contrairement à la grammaire flamande. Il abâtardit ces mots, et leur donne souvent une signification autre que celle reçue en France à la même époque. Sous sa plume, la langue flamande prend des formes étranges, irrégulières, une orthographe dépourvue de toute uniformité; elle n'a pas même de déclinaison stable. Il emploie ou rejette la lettre *h*, qui dans la Flandre occidentale n'est jamais aspirée, comme à l'intérieur du pays. Nous avons cru devoir conserver religieusement toutes ces formes incohérentes pour mieux caractériser le langage de l'écrivain, et aussi pour reconnaître, si on les trouve plus tard, les textes des chroniques auxquelles il a fait des emprunts.

La langue de cette chronique est le patois de Dunkerque rendu plus ou moins littéraire, si nous pouvons nous exprimer ainsi. Comme dans les patois de la Flandre occidentale, il a conservé un grand nombre de mots actuellement hors d'usage ou peu connus ¹. Ce qui nous a obligé d'en chercher les explications dans les glossaires des patois bas-allemands en usage aux bords de la mer Baltique et de la mer du Nord.

La prononciation de ce patois est plus harmonieuse à Dunkerque que dans les autres provinces flamandes des Pays-Bas. *L'i* remplace *l'y*, *l'u* est

¹ Voir Winkler, *Algemeen nederduitsch en friesch dialecticon*, t. II, pp. 382 et suiv. De Coussemaker, *Délimitation du Flamand et du Français dans le nord de la France*, et — *Quelques recherches sur le dialecte flamand de France*, dans les *Annales du comité flamand de France*.

substitué à *ui*, et parfois à l'*o* (*uppe* au lieu de *op*), *ou* prend la place d'*au*. Cependant dans l'orthographe le chroniqueur emploie indifféremment l'*i* et l'*y*; ainsi il écrit : *ghi* et *zyn*. Mais dans l'articulation l'*y* devait être uniformément prononcé *i*. Par exemple, il écrit (p. 196) : *Vranckerycke* et *Vranckerike*, *Lysleadam* et *Lisleadam*.

Les mots bâtards empruntés au français sont orthographiés à la manière des Allemands, et non selon le système brabançon. Ainsi *logeren* devient *logieren* (p. 200). En général le chroniqueur repousse l'*e* long pour le remplacer par *ie* : *ghecreghen* devient *ghecrieghen* (p. 200). Il y a cependant aussi des exceptions à cette règle. Parfois à la fin de la syllabe il allonge les voyelles par un *e*, parfois il néglige cette forme, et l'emploie indifféremment.

A l'époque vers laquelle il écrivait, les longues phrases flamandes étaient encore en usage à Dunkerque. Cependant les phrases courtes à la manière française commencent déjà à s'y introduire. Elles y prédominent actuellement.

En résumé, le langage de notre chronique, affilié en grande partie aux patois du métier de Furnes, appartient à la grande famille des idiomes frisons. M. Winkler a déjà fait ressortir ce fait lorsqu'il écrivit son travail sur les noms frisons admis en France ¹.

Si nous avons respecté l'orthographe de l'écrivain, nous n'en avons pas fait autant quant au texte. Des coupures nombreuses y ont été faites, et pour cause. Nous y avons supprimé les digressions que l'auteur fait souvent à propos d'événements très connus en pays étrangers, la dissertation sur les divisions géographiques de l'Angleterre au XVIe siècle, répétées dans tant de livres. Nous n'avons pas cru devoir reproduire les pièces officielles et les documents déjà publiés ailleurs. En les supprimant nous avons indiqué les ouvrages dans lesquels ils sont imprimés, en

¹ *Friesche namen in Frankrijk*, dans le *Navorscher*, de 1870.

un mot nous avons évité les doubles emplois d'actes et de relations déjà publiés.

Dans le glossaire nous avons parfois conservé les formes des imparfaits des verbes, afin de rendre les recherches faciles aux personnes peu familiarisées avec la langue flamande.

Quant à la table alphabétique, nous avons été obligé de supprimer les détails et de la condenser, afin de ne pas grossir un volume devenu trop fort par le texte seul des chroniques. Cette circonstance nous a forcé aussi d'abrégé cette introduction, dans laquelle nous avons consigné un grand nombre d'observations sur les patois flamands.

Encore un mot avant de finir. Nous croyons devoir exprimer ici notre gratitude à M. Campbell, bibliothécaire de la Bibliothèque royale à la Haye. Ce savant bibliophile a bien voulu nous accueillir au dépôt confié à sa garde avec la courtoisie et la bienveillance qui caractérisent les habitants de la vieille Néerlande. La complaisance de M. Campbell à notre égard n'a pas eu de bornes.

Nous devons également des remerciements à M. Ch. Stallaert, littérateur flamand distingué. Il a bien voulu nous aider à la correction des épreuves et à l'interprétation de plusieurs mots flamands hors d'usage aujourd'hui.

CHRONIJCKE VAN NEDERLANT,

VAN

DEN JAERE 1027 TOT DEN JAERE 1525.

Als men screef MXXVII³ doen versloeghen eenrehande edellieden uijt ^{1027-1066.} Vlaenderen haren heere den grave die Kaerle hiet, in Sinte Donaes kercke te Brugge, daer hij sijnen salpme seijde.

Item, op dijen selven dach, doerstack een met sweerden in Bourgoengnen sijnen heere, den grave die Willem hiet, biddende in de kercke voir den outaere².

Item, op dat selfde jaer, was in de gebuerte van Luevene een arm wijve die hiet Gerpinas, die geerste moel, op sinte Michiels nachte, daer zij broot af maekte, ende als sij throot brack, liep daer uijt bloet ende water.

Item, in Gallen was een plage van hemelschen viere, daer veel lieden mede ontfunct wordden; welck vier in vele lieden geblust wordt in Onser Vrouwen bedehuijse, ende meest binnen Sissoen⁵.

MLXVI doen wert Ingelant bestreden, onder Arolphus den coninck⁴.

¹ Ce millésime est erroné. Charles le Bon fut assassiné dans l'église de St. Donatien à Bruges, le 2 mars 1127.

² Cet événement eut lieu le 9 février 1127.

⁵ Sissoen, Soissons, en France.

⁴ Harald II, roi d'Angleterre.

- 1068-1124. MLXVIII doen sterff Boudewijn, de grave van Vlaenderen ¹.
 MLXXJ doen behielt grave Robrecht Vlacnderen, ende hij regeeret vijf jaer daer nae.
 MLXXV doen sat pauws de sevende Gregorius ².
 MLXXVIJ doen was een strijt tegen de Sassen ³.
 MLXXVIJ doen was eenen vorst, die duerde van den kalende van novembre tot half april.
 Item, duijsent LXXXI doen geschiede in Antwerpen dat een sicarius ⁴ den hertoge Godevaerde, daer (hij) ter heijmelijcker cameran ginck, met eenen couter ⁵ dootsloech ⁶.
 Item, MLXXXV doen wert Henrick keijser gemaect ⁷.
 Item, MLXXXVIJ doen waert sinte Nychaus overgedragen ter Baren ⁸.
 Item, de derde pauws die Victor hiet, wart pauws gecoren ⁹.
 Item, MLXXXVIIIJ wart de andere ¹⁰ pauws die Urbanus hiet, pauws gecoren.
 Item, MXCVIJ doen voer dat kersten here ¹¹ te Jerusalem waert.
 Item, MXCIXJ doen wordt Jerusalem gewonnen van den kerstenen.
 Item, MCJ doen sterff Willem, coninck van Ingelant.
 Item, MCVJ doen sterff keijser Henrick, ende Henrick sijn soene bleeff keijser; maer sijn vader wasser tierst uijtgeworpen ¹².
 Item, MCXIJ doen doelden ¹³ die van Antwerpen metten verleider Tanquiline.
 Item, MCXIIJ doen sterff grave Robrecht van Vlaenderen, die Jerusalem verwan, ende Baudewijn sijn soene bleeff grave ¹⁴.
 Item, MCXXJ sterff Wouter, voecht van Grimbergen.
 Item, MCXXIIJ doen wert Tyrus de stadt gewonnen van den kerstenen.

¹ Baudouin V mourut le 4er septembre 1067.

² Grégoire VII fut élu le 22 avril 1073.

³ Sassen, Saxons. Cette guerre commença en 1075.

⁴ Sicarius, assassin.

⁵ Couter, fer de charrue.

⁶ L'assassinat de Godefroi V, duc de Basse-Lorraine et marquis, eut lieu le 26 février 1076.

⁷ Henri IV fut couronné par l'antipape Clément III, le 31 mars 1084.

⁸ Il faut lire *sinte Nycolaus*, dont les reliques furent transportées à Bari.

⁹ Victor avait été élu en 1086 et fut consacré le 9 mai 1087.

¹⁰ *De andere*, le second.

¹¹ *Here*, armée.

¹² Henri IV mourut le 7 août 1106.

¹³ *Doelden*, dievenit hérétiques.

¹⁴ Robert II, comte de Flandre, mourut en 1111.

Item, op dit selve jaer begonste te looster van Sinte Michiels tAntwerpen. 1124-1140.

Item, MCXXV doen sterff de keijser Henrick.

Item, op dit selve jaer wordt Honorius pauws gecoren ¹.

Item, MCXXVII begonst Grimbergen die abdije ².

Item, MCXXVII doen geviel de strijt te Sint Truden ³.

Item, op tselve jaer began dabdije van den Percke bij Lueven ⁴.

Item, int selve jaer was in Denemercken een clerk doot, ende als men ten grave dragen soude, rechte hij hem, ende sat in sijne scrijne ⁵, ende bichte alle zijnen heijmelijcke sonden den pape ende badt afflaet. Ende de pape absolveerden. Daer nae soe seijde hij allen den genen die daer waeren, alle de heijmelijcke dingen die hem geschiet waeren. Ende daer toe alle dinghen die overal in die werelt geschiet waeren seyde hij in aller spraken die men spreken mochte ⁶. Ende saen daer nae bleeff hij weder liggende doot, alsoe te voeren. Ende doen wert hij begraven.

Item, op den selven tijt geschiet in die prochie van Gembloers dat een op den sondach coren moel van noode van hongere, ende dat meel quam uuijt al bernende al swert ⁷, om exempel te gevne dijen die nae commen selen, dat zij hen nijet en versuenen in des gelijcx.

Item, MCXXXI doen sterff Geeraert, Wouter Berthouts vader.

Item, MCXXXII doen wert sinte Godevaert verheven ⁸.

Item, MCXXXIII doen verginck de sonne in de oixstmaent.

Item, op dit selve jaer ginck de zee uuijt haren termijn.

Item, MCXXXVII doen sterff Arnout, die voeght van Grimbergen.

Item, op dit jaer sterff de coninck Lotharijs, coninck van Vranckerijck.

Item, op dit jaer begonste dabdije van Nijnove.

Item in desen tijden was meester Huce van Sinte Victors in zijnen besten, die vele sonderlinge boecken maecte van zeden, ende van simpelheden ende van huescheden.

Item, MCXL doen sterff de hertoge Godevaert metten bacrde, ende wordt

¹ Honorius II fut élu le 12 février 1130.

² Cette abbaye, fondée en 1110, a été rétablie à différentes reprises.

³ La bataille de Duras près de Saint-Trond eut lieu en 1128.

⁴ L'abbaye de Parc fut fondée en 1129.

⁵ *Scrijne*, cercueil.

⁶ Dans toutes les langues connues.

⁷ *Al bernende al swert*, noirci par le feu.

⁸ L'élévation et la translation des reliques de st. Geoffroy, évêque d'Amiens, eut lieu en 1138.

1140-1151. tAfflighem begraven. Ende onlange daer nae wert daer Henrick zijnen soene mueninck.

Item, int selve jaer doen baerde oijck een groote rootheijt in den hemel, van den primen tijt totte ure in de nacht.

Item, MCXLIIJ doen verbernde ¹ tclooster van Grimbergen.

Item, int selve jaer, in de gebuerte van Luevene, soe dauwde gerecht huenich uuijten hemele.

Item, MCXLIIJ doen wert een kindt geboren te Gembloers met twee hoofden ende met iij handen.

Item, op dit jaer wajedet sonderlinge zeer.

Item, op dit jaer sterf dander hertoghe Godevaert, die Sint Truijen wan ende in Aken voer, ende dede hem die poorteren wijcken (*sic*) ende hulde sweren tegen Henrick van Limborch.

Item, op tselve jaer dauwdet te Luevene van den hemel huenich.

Item, MCXLVJ doen gout een Brussels mudde terwen ses en dertich scelingen Brabants, ende een mudde rocx ² ses en twintich s., een mudde gersten xix s. ende een mudde evene ³ twelff s.

Item, MCXLVIJ doen pecten Bernaert ende Roeloff.

Item, MCXLVIJ doen voeren de Franchoisen over zee.

Item, op dat selve jaer verginck die zonne.

Item, MCLIIJ doen sterff sinte Bernaert, abt van Clervauls.

Item, int selve jaer wies dongelove in Bretaingnien, overmidts eenen hiet Eunus; want hij was een ydeote ongewijt. Nochtans sanck hij messe ende maecte bisschoppe dijen de pauws Eugenius vangen dede, dijen hij dede beroepen ter consilien te Riemen voir dusent ende hondert bisschoppen, ende deden in den kercker stellen, aldaer hij sterff ⁴.

Item, int selve jaer wast oijck grooten honger.

Item, MCLJ, op eenen merkdag dat veel lieden binnen Lueven waren, soe baerden hen twee maenen even gelijk, die alle die lieden gelijk sagen, deen int oosten en dander int westen.

¹ *Verbernde*, brûla.

² *Rocx*, de seigle.

³ *Evene*, avoine.

⁴ Le personnage, nommé ici Eunus, était Eon

de l'Étoile, qui fut interrogé, en 1147, au concile de Reims tenu sous la présidence du pape Eugène III. L'événement raconté par le chroniqueur se passa donc en 1147 et non en 1155.

Item, int naeste jaer daer nae sterff de keijser Coenraet ¹.

1151-1171.

Item, MCLV Godevaert, hertoghe van Lotrijcke, nam doen te wijve dochter Henricx, hertoghe van Limborch.

Item, int zelve jaer wordt Frederick keijser gemaect van pauws Adriano.

Item, in desen tijde lach Frederick voor Melanen dagelijcs, seven jaeren lanck eer hijt gewan; ende begonst zeer te sterven.

Item, MCLVIJ doen voer Wouter Berthout te Jerusalem.

Item, MCLIX doen was Adriaen pauws doot. Ende Roelandt de cancellier ende Octaviaen de cardinael hadden twist om pauws te zijne; welcken twist duerde omtrent xvij jaer. Maer doen wert pauws Alexander.

Item, op dat selve jaer wan Godevaert, hertoge van Lotrijcke, Grimbergen, ende verbernde den clooster op sinte Baefs nacht. Ende doen quam Geraerd, heere van Grimbergen, ende distrueerde ende vinck Nede-laer ende Vilvoerden.

Item, MCLXIJ doen wan de keijser Frederick Melanen, daer hij vij jaren voir gelegen hadde.

Item, MCLXIII waeren die drije coningen te Cuelen bracht van Rainalto van Cuelen, al van Melanen daer zij lagen.

Item, MCLXVI doen wart Kaerle verheven.

Int zelve jaer doen verbernde de stadt van Nijvele ².

Item, MCLXVII doen baerden (hen) drije sonnen, ende Rome wert aenvochten van den keijser Frederick, ende hij verloos daer alle zijn voet-herc ³.

Item, MCLXVIII doen sterff Diderick van Elsatn, grave van Vlaenderen, doen hij lx. jaer grave geweest hadde van Vlaenderen.

Item, MCLXIX doen nam Wouter Berthout des graven dochter van Loon teenen wijve.

Item, MCLXXI doen wert sinte Thomaes van Cantelberge ⁴ gedoot.

Item, op dit jaer worden alle de poorteren van Bruessele gevaen ten tournoije te Tresenijs ⁵.

¹ Ce prince mourut le 15 février 1152 (n. st.).

² Ne faut-il pas lire *Nyneve* (Ninove) ?

³ *Voet-herc*, infanterie.

⁴ *Cantelberge*, Cantorbéry, en Angleterre. L'as-

sassinat de st. Thomas eut lieu le 29 décembre 1170.

⁵ *Tresenijs*, Trazegnies.

1174-1193. Item, MCLXXJ doen sterff Bouden, grave van Henegauwe, bij wijens doot dat veel wonders geschiede ende gesien wordt. Ende Berthout beroeffde die negotiatore ter Breeder Eijcken ¹.

Item, MCLXXIIJ doen behielt die grave Philips Denremonde. Ende dair storven veel lieden van der hoesten.

Item, MCLXXIIIJ doen was die proeft Robert, die gecoren was bisschop te Camerijcke, gedood binnen Condie ².

Item, MCLXXVI verbernde van Luevene Sinte Peeters kereke, ende Sint Jans kereke ende Sinte Geertruiden kercken van Nijvele.

Item, MCLXXVIIJ doen sterff her Wouter Berthout, de edele prince. Ende de zonne verginck.

Item, MCLXXIX doen was consilie te Rome, onder de pauws Alexander de derde.

Item, MCLXXX doen was eertbevinge op den xiiij kalende van september voir dageraet.

Item, MCLXXXIIJ doen sterff de hertoge Godevaert, die groote orloge hielt tegen de heeren van Grimbergen. Ende hij voer strijden over zee, ende quam weder, ende leeght begraven te Sinte Peeters te Luevene ³.

Item, MCLXXXVIJ doen wan Saladijn Jerusalem ende oijk alle dlant van Syrien. Dit geschiede onder den pauws Urbanus den derden. Ende dat de kersten Jerusalem wonnen over lxxxvij jaeren te voeren, was onder den pauws Urbanus den anderen.

Item, MCLXXXVIIJ doen wordden vele kerstenen geeruijst.

Item, MCLXXXIX doen was de vaert der kerstenen tegen de heijdenen.

Ende doen sterff hertoge Godevaert. Ende Henrick, sijn soen, bleef hertoge na hem, ende nam te wijve Machtildis, dochter der abdisse van Cattelberge ende Matheeus, des graven van Bolonie ⁴.

Item, MCXCIIJ doen werd heer Aelbrecht de bisschop, hertoge Henricx brueder, te Riemen in de stadt gedoot, op de vij kalende van decembre.

Item, MCXCV doen galt een mudde terwen xxv s., coren xxiiij s., geersten xv s., evene x s.

¹ Bredijk sous Lennick.

² Condie, Condé, en France.

³ Godefroi III mourut le 10 août 1190. Plus loin le chroniqueur rapporte la mort de ce prince à l'année 1189.

⁴ Nous avons déjà fait observer à l'année 1185 que Godefroi III mourut le 10 août 1190. La femme de Mathieu d'Alsace était Marie de Boulogne, abbesse de Rausci, en Angleterre.

Item, op dat jaer was soo grooten wint voir der sonnen opganck, soe ^{1195-1213.} datter veel kercken vielen.

Item, **mcxcvj** een mudde tarwe golt **xxvj s.**, rocx **xxv s.**, geersten **xv s.**, evene **x s.**

Item, **mcxcvii** werdt tlandt van Grimbergen gedeelt.

Item, int selve jaer galt een mudde terwe **lxxiiij s.**, den rogge **lxxv s.**, de geerste **xxxviiij s.**, evene **xxiiij s.**

Item, int selve jaer begonste dordene van der Heijliger Drijvuldicheijt.

Item, **mcxcviii** gal een mudde tarwe **xxxvj s.**, den rogge **xxxij s.**, geersten **xx s.**, evene **xij s.**

Item, op dat selve jaer preecte Fulco.

Item, **mcxcix** gal een mudde terwe **xxiiij s.**, rogge **xij s.**, geersten **viiij s.**, evene **vj s.**

Item, **mcc** gal een mudde terwen **xij s.**, rogge **x s.**, geersten **viiij s.**, die evene **iiij s.**

Item, doen sterff heer Geeraerdt, voecht van Grimbergen.

Item, int selve jaer doen wonnen die Franchoijsen met die van Venegien Constantinoble, ende maecten Boudewijn van Vlaenderen aldaer keijser.

Item, int selve jaer begonste der Predekeren ordine.

Item, **mccj** doen was groote sterfte onder de beesten.

Item, **mccii** vinck hertoghe Henrick van Brabant den grave van Hollandt ende van Zeelandt ende den grave van Geldre teener strijde in den percke, ende gaff elke van hen zijnder dochteren. Ende daer mede wordt die soene gemaect.

Item, **mccvj** doen began der Minderbrueder ordinen.

Item, **mccx** doen sterff hertoginne Machtilt van Luevene.

Item, **mccxj** doen sterff heer Arnoult van Grimbergen ende vrouwe Alissia van Grimbergen.

Item, **mccxiiij** doen wert Ferrant grave gemaect van Vlaenderen ende van Henegauwe.

Item, op dit jaer track die hertoge Henrick van Brabant binnen Ludick met heercrachte, ende spolieerde de voirscreve stadt.

Item, int jaer **mccxiiij** doen nam Henrick, hertoge van Lotrijck, te wijve Marien, sconinex Philips dochter van Vrankerijck. Ende doen oijck des-

1213-1214. trueerde hij Tongre ende vele dorpen die dair om lagen met rooven ende branden. Ende in zijn wederkeeren, tusschen Montenaken ende Landen, wart hij gescoufiert ¹, ende alle zijn heer van den bisschop van Ludicke ende van den grave van Haspegauwe. Ende dair bleven wel verslagen omtrint twee duijsent volex ende meer gevaen. Ende Henrick ontquampt met luttel lieden. Ende int selve jaer gevielt oijck dat Ferrant, grave van Vlaenderen, met Willem, grave van Saelberghe ², ende metten grave van Bouen ³ ende metten grave van Hollandt Bruessel belach; mair hij en wans nijet. Mair hij nam sekerheijt van den hertoghe, ende vuerde twee van zijnen kinderen, Henrick ende Godevarde, te ghisele ⁴ met hem in Vlaenderen, om dat hij niet helpen en soude den coninck van Vranckerijck, met dijen dat swaerlijck gevaren was. Want int selve jaer daer voere hadde Philips, coninck van Vranckerijck, met Henrick, hertoghe van Lotrijcke, Vlaenderen al duervaeren met gewapener handt. Soe dat Philips de coninck hadde doen laden te Gendt vier hondert scepen met wapenen, met armborsten ende met altherande rijckheijden, die hij met hem voerde in die havene ten Dammen, daer hij se al verloes. Want die hadde gedacht, als hij Vlaenderen gehadt hadde in zijn geweldt, dat hij in Ingelant soude varen strijden ende hem onderdaen maeken. De coninck van Ingelandt die dat vernam, sende zijnen broeder, den grave van Saelberge, met grooten menichten van schepen, die al toten Damme quamen, ende greep al die schepen starckelijck, ende voerde se over in Ingelandt met alle rijckheijt die dair inne was. Want hij die grave van Saelberge was, in der hulpe Ferrans jegen den coninck van Vranckerijcke.

Item, in dat selve jaer wordden verslagen de Sarasinen in Spaignen.

Item, in dat selve jaer sterff Gods dinersse Marie van Oegnies, wijens *vita* dat bescreeff meester Jacob van Vitel ⁵, cardinael van Rome.

Item, mcccxiij quam Otte de IVe de keijser neer te Tricht ⁶ ende nam ten wijve Marien, Henricx dochter hertochs van Lotrijcke. Welcke Otte ende hertoghe Henrick, zijn sweer, om vrintschap des coninx van Engelant, voeren metten grave van Bouen ⁷ ende van Hollant om te strijdene tegen den

¹ *Gescoufiert*, taillé en pièces.

² *Saelberghe*, Salisbury, en Angleterre.

³ Boulogne.

⁴ *Te ghisele*, en otages.

⁵ Vitel, lisez : Vitry.

⁶ *Tricht*, Maastricht, aux Pays-Bas.

⁷ Boulogne.

coninck van Vranckerijcke, die alle gescoufieert wordden bij der bruggen ^{1214-1216.} te Bovines, in geen zijde Dornicke. Want die voetgangers ontvlouwen. Ende coninck Philips vinck iij graven. Dat was : Ferrant, grave van Vlaenderen, Willem, grave van Saclberge, den grave van Bouen ende den grave van Teclenborch ¹, ende alle die edelluijden uuijt Vlaenderen; maer Otte ende hertoge Henrick, die hen sterckelijck te gader hielden, ontvloegen. Ende Otte voer binnen Cuelen liggen een wijleken rusten. Hierenbinnen quamen gevaren Frederick, coninck van Polen ², die zone was keijser Henricx, met grooten here tegen Otten tot binnen Tricht. Ende hadde in zijn hulpe den bisschop van Ludick ³ ende den grave van Haspengouwe. Ende hij hadde den hertoghe Henrick sulicx met bedwange, dat hij den keijser Otten nijet helpen en mochte voertane. Ende hij nams te gijsele Henrick, hertoge Henricks sone, die hij onlangen hielt. Want hij moestene met bedwange weder leveren sijn vader. Ende hertoge Henrick en halp Otten voertaen nemmermeer; want hij bleef binnen Cuelen stillen leggen. Ende Otte was in Ardennen, ende destrueerde al dlandt dat hij buijten muren vant. Ende als hij al gedestruceert hadde, ende zijn volck (niet) wat eten wiste, ende iijij^m volcx afgeslegen was, doen keerde hij weder seer tachter ⁴ ten lande van dair hij commen was.

Item, mcccv doen streden de baroenen uuijt Ingelandt jegen Jannen, haren coninck.

Item, int selve jaer (was) concilie te Roome onder den pauws Innocente den derdden van sulcker name.

Ende Frederic, coninck van Polen ⁵, was gecroont.

Item, mcccvi doen sterff de pauws Innocent; ende nae hem wart pauws Honorius de derde. Ende dan was vermoert ende vercracht siere Margriete te Lueven.

Item, doen sterff Jan, coninck van Ingelandt, ende Henrick, zijn soene, wart coninck. Ende doen track Lodewijc, des conincx soene van Vranckerijcke, in Ingelant.

¹ Teclenborch, Tecklenbourg, en Prusse.

² Il faut lire Roome.

³ Ludick, Liège.

⁴ Tachter, ayant subi des pertes.

⁵ Il faut lire Roome. Frédéric II, roi des Romains, fut couronné de nouveau à Aix-la-Chapelle le 25 juillet 1215.

1218-1226. Item, MCCXVIII doen sterff Otte, de keijser, in Bruijnsewijck. Ende ongesiene menichfuldicheijt van ruppesen was doen int lant.

Ende djaer te voeren werdt Lodewijck, coninck Philips soene van Vranckerijcke, leelijcke gejaccht uuijt Ingelandt.

Item, MCCXIX doen wert Damiate gewonnen van den kerstenen.

Item, int selve jaer doen sterff Jan, bisschop van Camerijck. Ende Wouter Berthout starff tAkers.

Item, MCCXX doen wert opverheven sint Thomas van Cantelberge.

Item, MCCXXI doen gaven die cristenen weer op Damiate den soudaen van Babilonien.

Item, MCCXXII doen (wert) Henrick, soene keijser Fredericx, gecroont tAken.

Frederic verdreef doen de Sarasijnen oec meest uuijt Italien.

Item, MCCXXIII doen sterff Philips, coninck van Vranckerijcke, ende Lodewijck, sijn soen, besadt het rijck.

Item, MCCXXIV doen sterff Marie, hertoge Henriex wijf, des coninex dochter van Vranckerijcke ¹.

Item, MCCXXV doen wert Bouden, die hem seijde grave, te Rijsle verhangen.

Item, MCCXXVI doen wert Ingelbert, aertsbisschop van Cuelen, gedoot ².

Item, int selve jaer doen sterff heer Geeraerd, voecht van Grimbergen, te Rumste ³.

Item, int selve jaer doen sterff sinte Franciscus.

Item, int selve jaer sterff Lodewijck, coninck van Vranckerijcke, in de stadt van Mompensier, wederom keerende van Avignon. Ende zijn lichaem wordt gevoert tot Sinte Denijs, dair hij rust. Hij hadde van zijne huijsvrouwe zes soenen ende twee dochters: ierst eenen soene genaempt Philips, die jonck sterff; den II^{en} sinte Loijs, die coninck wordde naer hem, den III^{en} Robert, grave van Artois, den IIII^{en} Alphons, grave van Poictiers, den V^{en} Charles, grave van Anyou ende Provincen, ende daer naer coninck van Cecilien, de VI^{en} Jan, die jonck sterff. Ende deen dochter sterff jonck, ende de ij^e genaempt Isabel, ende was van heijligen leven, ende leet begra-

¹ Marie mourut le 1er août 1258.

² Gérard, sire de Grimbergen, mourut le 12 novembre 1225.

³ Englebert fut assassiné le 7 novembre 1225.

ven te Longchamp int clooster, tgene dat geformeert hadde ende nader- ^{1226-1237.}
handt wel ende rijckelijcken begaest sint Lodewijck, haer brueder.

Item, MCCXXVIIJ doen was groote vaert te Jerusalem waert met meester Gilisen ¹.

Ende doen wert keijser Frederic verwaten van den pauws Gregorise.

Item, MCCXXVIIIJ doen wert Willem, abt van Grimbergen, gedoot ².

Item, int selve jaer wierdt Sinte Franciscus verheven.

Item, MCCXXXJ doen begonste het goeidtshuijse van den Minnebrueren te Mechelen.

Item, MCCXXXIIJ doen sterff Ferrandt, grave van Vlaenderen.

Item, MCCXXXIIIJ, op die vij kalende van junij, doen geviel den strijt tuschen die van Stadingen, ketters, aen deen zijde, ende de kerstenen, die op hen gecrujst waeren uijt menighen lande, daer leijtsman ende heer af was hertoge Henrick van Lotrijcke ende van Brabant, hertoge Henricx soene, die doen noch leefde. Ende alsoe de ketteren verslagen waeren omtrent vijff duijsent of meer gewapende lieden, ende vrouwen ende kinderen dijer geen getal en was, metter Goids helpen, doen geschiede daer groote miraculen, dat van allen den cristen lieden, dijer menich dusent waeren, nijet een doot en bleeff van genoemte personen ³, meer dan twee ridders, ende der andere was herdde luttel die daer bleven van getitelden personen.

Ende op dat selve jaer verbernde die cloosteren tAntwerpen in de Craijweijck ⁴.

Item, anno MCCXXXVJ doen sterff Henrick, hertoge van Lotrijcke, te Cuelne, ende Marie, Henricx sijns soens wijff.

Item, MCCXXXVIJ doen wert sinte Elisabeth verheven.

Item, MCCXXXVIIJ doen sterff Godevaert, bisschop van Camerijcke. Ende doen wert bischop Wiaert, die man ende meester was uijtnemende van deuchden, van weijsheden ende van vromicheden.

Item, op dit jaer begonste dabdije van sinte Bernarts, tusschen Mechelen ende Antwerpen, op de vij kalende van oixstmaendt.

¹ Nous n'avons rien pu trouver concernant
meester Gilisen.

² Selon la *Gallia Christiana*, ce prélat mourut

le 24 ou le 25 novembre 1220.

³ *Genoemte personen*, personnes de condition.

⁴ Le Craijwijk brûla en 1236.

1240-1248. Item, MCCXL doen nam Henrick, de jonge, hertoge van Lotrijcke, te wijve Sophien, sinte Elisabet dochtere van Marcborch ¹.

Item, op dat selve jaer verginck de sonne op dandere nonas van octobere.

Item, MCCXLI doen rechte hem een ongetelt volck tegen de Heijlige Kercke; dat waren de ketteren.

Item, op tselve jaer viel den torren van sinte Michiels tAntwerpen, te mistijde, op de xij^e kalende van julio.

Item, op dit jaer begonste d'ordene van sinter Claren ².

Item, MCCXLII doen woude Thomas, grave van Vlaenderen, met heer-crachte in Brabant varen.

Item, MCCXLIII doen sterff heer Berthout, ende wert begraven te Minnebrueren.

Item, MCCXLIII doen sterff Johanna, gravinne van Vlaenderen.

Item, int selve jaer sterff oijck Vranck, abt van Grimberghen.

Item, MCCXLV doen ontsette de pauws Innocentius den keijser Frederic, ende condempneerde in de consilie te Lyon, die te voren lange te banne was.

Item, MCCXLVI doen voer mijn heere van Avennis in den casteele te Ruppelmonde.

Item, MCCXLVII ³ doen sterff Henrick de IIe van dijen naeme, hertoge van Lotrijcke, ende wert begraven in de abdije van Villers, die een vroem man was ende een vroet, ende die dlant van Over-mase doorreet vromelijck, ende de Stadingers doot sloeg, ende dlant van Daelhem wan.

Item, int selve jaer wert (den) grave van Hollant gecoren tot keijsere.

Item, MCCXLVIII doen belag grave Willem, die te keijsere gecoren was, Aken.

Ende Lodewijck, coninck van Vranckerijck, ende Robrecht, zijn broeder, grave van Artois, ende veel edelder luijden, die alle dat cruijce genomen hadden, voiren te Jerusalem. Ende Lodewijck wert gevaen int jaer daer nae ende veel edel luijden met hem ⁴. Maer Robrecht, zijn brueder, die

¹ Marbourg.

² L'ordre de St^e-Claire commença vers 1220. Voy. *Acta Sanctorum* du mois d'août, t. II, p. 744.

³ 1248 (n. st.).

⁴ Le chroniqueur, suivant le vieux style, place en 1249 cet événement, qui eut lieu en 1250 (n. st.).

ontquam met veel edel luijden. Ende doen wert de stadt van Damiete ^{1248-1257.} opgegeven den soudaen, die se doen destruerde in den gront.

Int selve jaer sterff bisschop Wyaert tAffligem, ende daer wert hij begraven. Ende nae hem worde Claus bisschop.

Item, mCCL sterff Alissie van Grimbergen, weduwe van Perrewijs.

Item, mCCLJ doen sterff grave Willem van Vlaenderen te Tresenijs ¹.

Item, mCCLIJ doen gingen de heeren te Jerusalem weert, ende versloegen veele kerstenen beijde te Pareijs ende elders.

Eodem anno doen toech Margriete met haeren soene in Henegouwe, ende woude hem sijn lant afwinnen.

Int selve jaer doen sterff die jonge Willem, grave van Vlaenderen.

Int selve jaer doen voer die pauws Innocent van de stadt Lyons, daer hij lange gelegen hadde ².

Int jaer mCCLIIJ doen vergaderde Margriete, gravinne van Vlaenderen ende van Henegouwe, groote menichfuldicheijt van edele lieden uuijt allen landen ende oijck andere lieden sonder getal, ende dede se alle vaeren in Zeelandt. Ende want Willem grave van Hollant gecoren was te keijser, soe hielt dlant in handen sijn brueder Florekin, de welcke Florekin wederstont ten opgange dair sijn uuijten schepe gingen ende vinxse vromelijck bij na al, sonder datter een deel doot bleeff. Ende dit geschiede den vierden dach der maent van julij.

Item, mCCLIIJ doen was die groote slachtinge in Vrieslandt van den koninck Willem, grave van Hollant. Daer bleven m ende ii^e lieden.

Item, mCCLV doen wert die selve coninck Willem gedoot in Vrieslant, op de vj kalende van februarij ³.

Item, mCCLVJ doen sterff Florekin, coninck Willems brueder ⁴.

Item, int selve jaer werdt geberrent Claus Morre ⁵ op die Vigilie van sinte Matthijs.

Item, mCCLVIJ doen sterff heer Godevaert doude, heere van Perweijs ende van Grimbergen ⁶.

¹ Il s'agit de Guillaume de Dampierre, mort à Trazegnies le 6 juin 1251. A l'année 1252, le chroniqueur rapporte de nouveau la mort de ce prince.

² Innocent IV quitta Lyons le 19 avril 1251.

³ 28 janvier 1256 (n. st.).

⁴ Florent, tuteur de Florent V, comte de Hollande, mourut le 26 mars 1258. Le chroniqueur rapporte plus loin sa mort à 1258.

⁵ Nous n'avons pas pu reconnaître le nom de ce personnage.

⁶ Il mourut le 26 février 1261 (n. st.).

1268-1268. Int jaer MCCLVIII doen sterff die drossaert ¹ Floris, tAntwerpen, van quetsuren.

Item, MCCLIX, doen sterff jonckheere Geeraerdt, heere van Grimbergen.

Item, MCCLX, doen sterff Henrick, hertoge van Lotrijcke, ende werdt begraven te Lueven ter Predikeren. Die was deerste die screef in titel hertoge van Brabant ².

Item, int selve jaer, soe verbernde in de Sielmisstraete ³ tAntwerpen hondert ende vyftich huisen, des vrijdaeghs nair Onser Vrouwen ter Nativiteit.

Item, MCCLXJ, doen was die vreeselijke tempeeste op sinte Marien Magdaleenen avondt.

Item, MCCLXV, doen sterff heer Godevaert de jonge, heere van Grimbergen ende van Perrewijs.

Item, MCCLXVJ, doen maecte (men) die vierde pauws Clemens van Audegarde ⁴, ende hij maecte des coninx broeder van Vranckerijcke coninck van Cecilien, die vromelijk Meinfrode dootsloech ende veel edelder lieden dair toe. Ende oijk vinck hij Conradine.

Item, op dat selve jaer werdt Mechelen belegen van den bisschop Henricke van Luijcke.

Item, MCCLXVII doen worden gevaen van den grave van Gulke, Ingelbert, aertsbisschop van Cuelen, ende andere bisschoppen ende graven.

Item, op dat selve jaer wert hertoge Jan die ierste, alsoe (hij) hiet, hertoge gemaect van Brabant, die nochtans eenen brueder hadde, die Henrick hiet, die ouder was dan Jan.

Item, MCCLXVIII Diederick, heere van Vaelkenborch, brueder des bischops Ingelbrechs van Cuelen, woude doen binnen Cuelen varen heijmelijk metten grave van Cleven, metten hertoge van Limborch ende met andere veele edelre lieden. Ende hij werdt doot geslagen, ende veel lieden met hem. Ende de hertoge van Limborch bleef gevaen ende veel andere lieden. En den grave van Cleve ontquamp.

Item, op dat selve jaer sterff de pauws Clemens te Viterbe.

¹ Il faut lire *mombaert*.

² Son grand-père avait déjà pris le titre de duc de Brabant.

³ Il faut lire *Silversmidstraete*, rue incendiée

en 1265 selon Gramaye.

⁴ *Audegarde*. Il faut sans doute lire *Heraclea* ou *Sancti Egidii*, aujourd'hui St-Gilles, patrie de Clément IV.

Item, **mcclxx** doen voer Lodewijck, coninck van Vranckerijcke, voir ^{1270-1281.} Thunis, daer hij ende veel andere lieden storven van den lichaemen, die van heijligen leven was, ende noch op den dach van heden in Vranckerijcke groote feeste af gecelebreert wordt.

Item, **mcclxxj** doen tornoije men te Neusen opten Rijn, op eenen saterdach, alsdoen daer groote tempeesten geschiede ende groote schaede, dat jammer was. Wel van ij^e ridderen, dijer nijet te lijve ¹ en bleven, buijten hen xij, ende luttel min oft meer, sij en storven opt velt oft verwondt. Hier omme souden hen alle heeren ende ridderen castijen dat se nijet tornoijen en souden noch joesteren ² in ontijden.

Item, **mcclxxvj** doen voir die goede hertoge Jan van Brabant met ridderen ende met zijnen gemeenen steden te Hoesdinne, ende wan de borch, ende besette se van zijnent wegen. Ende doen track hij met Brabant neffens die Mase te Moelrepas weert, ende wan de borch. Ende hadde alle zijnen wille, eer hij van dair track.

Int selve jaer doen was den grooten brant te Bruesele, soe dat tderdendeele verbernde.

Item, **mcclxxxix** doen wert riddere tSinte-Geertruijdenberge grave Floreis van Hollant, dair een tornoij was van vij^e ridderen. Dair sach men dat een osse hem selven briet, alsoe den lieden dochte, tot dat hij al genoegh gebraden was. Ende het scheen dat hij alleene ommekeerde.

Item, **mcclxxx** doen verriedt Peeter van der Broetsen ³ Marien, coninck Philips wijff van Vranckerijcke, die suster was hertoge Jans van Brabant, om dat zij sijnen wille nijet doen en woude, ende teeche haer aene leelijcke dingen, dat leugene waeren. Daerom zij gevaen was ende in anxtc van haeren lijve. Dije Jan hertoghe, haer brueder, vroemelijcke verlostc, ende hij Peeteren hangen dede te Montfacon, die des coninx liefste raet was ⁴.

Item, **mcclxxxj** doen voer coninck Philips van Vranckerijcke in Arragon ⁵. Ende de goede hertoge Jan van Brabant ende mijn heere Godevaert, sijn brueder, voeren met hem.

¹ *Te lijve*, en vic.

² *Jocsteren*, jouter.

³ *Pieter van der Broetsen*, Pierre de la Brosse.

⁴ Ces événements se passèrent en 1277.

⁵ Cet événement se passa en 1285.

1283-1294. Item, doen men screef LXXXIII, doen wert pauws gecoren de iiij Nicolaes. Ende hij was iiij jaer ende vijf weken pauws.

Item, MCCLXXXIII doen sterff Margriete, hertoginne van Brabant, des vroems Jans wijff, dochter des graven Ghioets ¹ van Vlaenderen, in arbeide van kinde, ende het kindt mede ². Ende liggen te Minderbruere. Ende doen wert pauws gecoren de vierde Honorius.

Item, MCCLXXXV doen was de vrome hertoge Jan gescaert te Gulpen op ten berch, jegen den grave van Geldre ende den bisschop van Cuelen ende veel andere heeren omme dlant van Limborch. Maer het wierdt doen gevreedt ³.

Item, int selve jaer doen starff coninck Philips van Vranckerijcke, na dat hij van Arragon comen was, ende Philips zijn soene werdt coninck na hem.

Item, MCCLXXXVIII doen geviel den strijt te Woeronck, dair dierste hertoge Jan tzege vocht den bisschop van Cuelen, jegen den grave van Geldre, jegen den grave van Lutsenborch ⁴ ende zijn bruederen ende jegen veel ander heeren. Dair bleven gevaen de grave van Gelre, de bisschop van Cuelen, de grave van Nassouwe. Ende dair bleven doot de vrome grave van Lutsenborch ende twee van zijnen bruederen. Ende de hertoge brack Woeronck in den gront, om dat een roofhuijs was. Ende dair wan hij dlandt van Limborch. Dit was op sinte Bonifacius dach, vijf daigen in de wedemaendt ⁵. Ende doen viel de hertoge voir Valckenborch, ende lach daer elf weken ongewonnen.

Item, MCCXCJ, doen werdt Akers ⁶ verloren ende gewonnen van den heijdenen.

Item, MCCXCIII op dit jaer starff de goede hertoge Jan, die edel prince, teenre feeste ten Baren ⁷; dair hij joesterde, wert hij geraect met een sperre in zijnen arm, soe dat hij opt velt doot bleeff, dat jammer was. Want in zijnen tijt hiet hij die beste die leefde, ende oijek meest ontsien was. Dit was op des Heijlichs Cruijs dach, den derden mej. Hij maecte dat een

¹ *Ghioets*, Gui, comte de Flandre.

² Cette princesse mourut le 3 juillet 1283. —
Le pape Honorius IV fut élu le 2 avril 1285.

³ *Gevreedt*, la paix fut faite.

⁴ *Lutsenborch*, Luxembourg.

⁵ *Wedemaendt*, mois de juin. La bataille de Woeringen eut lieu le 5 juin 1288.

⁶ *Akers*, St-Jean d'Acre, ville en Phénicie.

⁷ *Baren*, Bar, en France.

ridder en mach hebben maer twee knapen in tornoijen. Jegens mate bachelere was hij goedertieren ende melde; ende van alder werelt was hij ontsien ende geeert. Hij light begraven ten Minnebrueren te Bruessele. 1294-1303.

Item int selve jaer wordt pauws de viij^e Bonefacius.

Item, mcccxcv doen begonste dat swaer orloge tusschen Vranckerijcke ende Vlaenderen.

Item, int selve jaer wan doude hertoge Jan van Brabant, die men heet die Goedertieren, Wassenberge metten lande datter toe hoort.

Item, mcccxcvj doen quam die goede coninck Eduwaert van Ingelant over in Vlaenderen, om te helpen de Vlaminghen; maer hij keerde weder sonder oirbore ¹ gedaen te hebbene.

Int jaer mccc doen track groot volck te Roome weert om aflaet. Doen was pauws Bonefacius viij^e, die den sesten boeck van Decretael maeckte.

Item op dit selve (jaer), des maendaighs in die Cruijsdaighe, verbrande de dekenije in Mechelen in de Sinte Kathelijnen strate.

Eodem anno bleef die bisschop van Dornick doot in eenen strijdt voir die Hollanders ².

Int jaer mcccij doen geviel die swaere plaghe te Cortterijcke, daer die gemeijnte van Vlaenderen doot sloegen den grave van Artois ende mijn heere Jan, des grave van Henegouwe oudste sone, mijn heer Jacop, grave van Simpol ³, mijn heer Godevaert van Vierson, des goeden hertoge Jans brueder, die een edel ridder was, ende daertoe van tgoede ridderschap van Brabant ende van Henegouwe, ende sunderlinghe vele uuijt Vranckerijck. Dit geschiede opten elfsten dach binnen hoijmaende.

Item, in desen selven tijde ginghen in allen landen die gemeenten rechten tegen die heeren, soe dat alle heeren wijcken moesten den ambachslieden.

Item, mcccijv doen regneerde de gemeijnte te Bruessele ⁴.

Item, mcccijv doen oirloochde die hertoge op Mechelen van in de Pijnweke ⁵ totten Oixste. Doen versloegen die van Mechelen des wittendonder-

¹ *Sonder oirbore*, sans avoir rien accompli.

² Au lieu de *Dornick* il faut lire *Utrecht*. Guillaume, évêque d'Utrecht, périt le 24 juillet 1304, selon Heda.

³ *Simpol*, Saint-Pol, en France.

⁴ Cet événement eut lieu en 1506.

⁵ *De Pijnweke*, la semaine sainte.

1304-1309. daegs avont mijn heere Godevaert van Liere, ende mijn heere Geeraerde van Vorselaer, vrome ridders; maer wordden die van Mechelen gescoufiert ende gevaen ten Vliete bij Sinte Bernaert van tshertogen lieden. Doen moeste die stadt van Mechelen in handen gaen van den hertoge.

Item, op dit jaer was den strijdt in Holland, ter Gauwen ¹.

Item, mcccv doen was de hertoge (te) Sinte-Geertruijdenberge.

Item, mcccvi doen waeren die heeren van Bruessele al uuijter stadt van Bruessel gevaren om der gemeenten wille, die doen doverhandt hadden, ende rechte. Op den meijdach quam de gemeente uuijt Bruessele getogen, gewapent met banieren tot in de bempden boven Vilvoerden. Dair voer hen die hertoge tegen dapperlijck met luttel lieden, soe dat de gemeente wederkeeren moesten, ende omtrint zeventich bleefender verslagen. Ende bij dijen selven dagen wordden in Brabant alle die gemeente affgeleet ².

Item, op dit selve jaer sach men soe veele vijfrouteren lieden ³ over dlant, dat zij dlant al bedecken met grooten scaren.

Item, op dit selve jaer seijde men dat die heeren weder quamen die tot Cortterijck verslagen bleven.

Item, mcccviij doen besat Henrick, grave van Lussenborch, den stoel tAken, op den derthienden dach, die daer na met vromichheden keijser van Roome werdt. Ende die gecruijste lieden gingen ende maecken groote sameringhe, jae hoe doodelijcke volck dat was, ende wouden te Jerusalem weert.

Eodem die, doen was den strijt van Cassel tusschen den coninck van Vranckerijcke ende den grave van Vlaenderen ⁴.

Item, mcccix doen voer die goederthieren hertoge Jan voir Tuwijn ⁵ in hulpen grave Willem van Hollant, tegen den bisschop van Ludick, dair Jan den grave hulp, sijns lants ende zijnder eeren dair inne geschaert was, te strijdene.

Eodem anno worden verbrandt die besicte lieden ⁶; want sij het volck wouden vergeven.

¹ Gouda, en Hollande.

² *Affgeleet*, anéanties.

³ *Vijfrouteren lieden*, lisez : *vijfwouteren*, papillons.

⁴ La bataille de Cassel entre les Flamands et

Philippe de Valois eut lieu le 25 août 1328.

⁵ *Tuwijn*, Thuin.

⁶ Cet événement eut lieu en 1321. Peut-être l'auteur entend-il parler de la persécution des juifs.

Item, mcccx doen wordt dordene van den Tempeliers afgeleet van den 1310-1315.
pauws Clement den v^{en}.

Item, mcccxi doen nam de derde hertoge Jan van Brabant teenen wijve Marien, mijns heere Lodewijcs dochter van Vranckerijcke, grave van Euwiers ¹, midts pauws Clements dispensatie.

Item, mcccxiij doen sterff dauwde hertoge Jan de Goedertieren, die hertoge was ointrint xix jaer. Ende Jan zijn soene wert hertoge, doen hij was oudt twelf jaer. Ende hij wart te Bruessel in sinter Goelen choor begraven.

Anno mcccxiij, in septembri, is bij hertoch Jan gemaect den landtchartere van Cortenberghe.

Item, mcccxiij doen sterff die vrome keijser Henrick, op den derden dach naer die Assumptien van Onser Vrouwen; die vergeven was, alsoe men seijde, van eenen Jacopinc oft preeckheer ².

Item, alsdoen wordden ontsedt die Templiere, bij den pauws Clements, bij toedoene coninck Philips van Vranckerijcke, dat meest was, alsoe men seijde, om hoers goids wille.

Item, in mcccxiij doen sterff die groote coninck Philips van Vranckerijcke, des naesten daighs nae sinte Andries dach. Ende Lodewijck, sijn soene, werdt coninck.

Item, int selve jaer sterff oijk de pauws Clements, omtrent sint Ambrosius dach.

Item, int selve jaer werdt Lodewijck van Beijeren gecroont tot Aken.

Item, int jaer dair naer, omtrent sinte Laureijs daige, werdt Lodewijck coninck Philips soene gecroont.

Item, mcccxv doen quam de grave Willem van Holland de Schelt op wel met xij hondert scepen, metten schoonsten here dat men gesien hadde te watere, ende track boven Rupelmonde, ende lande dair eenen nacht in Vlaenderen, in hulpen sconinx van Vranckerijcke. Ende hij verbernde Calloe, in sijn wederkeeren, Borchte ende Kieldrecht. Ende al dat zij vonden op den dijck, dat destrueerden zij. Ende dit was in den jaermerct nae den oixst. Des derden daighs trockense weder thuijswaert.

Item, in den selve tijde begonste den grooten honger ende den swaeren dieren tijt, dat men een Antwerpensche veertel rocx cochte vijf s. tor-

¹ *Euwiers*, Évreux. Ce mariage eut lieu en 1314.

² Henri VII mourut le 24 août.

1315-1319. noijse. Ende het begonste te reijmmene te Sinxen, ende duerde recht een jaer, dat coren ende vruecht meest verloren bleef.

Item, mccccxvi doen sterff de coninck Lodewijck van Vranckerijcke, des grooten Philips soene, omtrint sinte Bonifacius daige. Ende Philips, sijn soene, wert coninck.

Eodem anno wast groote sterfte.

Item, int selve jaer wordt mijn heere Ingelram van Marigni te Parijs verhangen ¹.

Item, mccccxvi doen sach men die comete in de locht metten langen steerte, die altoes sware plaghen bediet. Ende dair na quam die groote sterffte, dat noijt diesgelijke gesien en hadde.

Item, op dit selve jaer, omtrent sinte Peeters ad Vincula, soe wordt den xxijⁿ Jan pauws gecoren.

Item, mccccxvii doen berooffde Otte Tienen; dair den paijs af gemaect werdt te Hoogstraten, mid den grave van Hollandt ende den grave van Guuedoen ². Die hertoge en was maer een kindt.

Eodem anno was men voir Sittert ende voir Lembeke.

Eodem anno was grooten brand te Bruessele op de Savele.

Item, mccccxviii doen viel hertoge Jan de derde met sijnen gemeenten voir Sittart over Mase, op sint Peeters dach dat oixtmaent ingaet, dat men hem gaf op sinte Laureijs dach.

Item, op dit selve jaer storven soe vele coijen overal, datter van thien coijen nauwelijcx (eene) te lijve bleef. Ende nijemandt en dorste rentvlees eten. Doen was hertoge Jan oudt xvij jaren, ende het was int zeste jaer bij sijnen hertochdomme.

Item, int selve jaer verboot die pauws Jan xxij^e dabbijt ende den staet van de beginaegen ³.

Item, mccccxix doen lagen des graven lieden van Hollant te Hosdenne ende wouden de borch winnen, die wel beseet was van tshertogen wegen, daer de Hollanderen veele schaden dore namen van haeren lieden. Ende

¹ Marigny fut pendu le 30 avril 1313.

² Sic. Lisez *Henegouwen*. Tout ce passage de la chronique a été estropié. L'auteur y entend parler de l'expédition d'Otton de Bueren contre la ville de Thielt et non de Tirlemont.

³ C'est Clément V qui prit cette mesure vers 1313 pour les béguines d'Allemagne. V. *Acta SS. Belgii*, t. V, p. 107. Jean XXII les a protégées en Belgique.

moeste de grave van Hollant schade, cost ende pijn verliesen. Ende de hertoghe behielt die borch ende bleef zijn open hujs. 1319-1321.

Item, int selve jaer quamen binnen Antwerpen v galleijen van Venegen, geladen met grooten goede. Dit waeren die ierste galleijen die ierst daer quamen.

Item, int selve jaer was die coninck van Bohemen tAntwerpen.

Item, op dit selve jaer verginck die mane op ten xiiijⁿ dach van loijmaent.

Item, mcccxx doen ginghen die heeren uijt allen landen ende seijden sij wouden ten heijlighen grave weert.

Item, op dit selve jaer cocht men tAntwerpen een veertele rocx om drie groote tornoijsen, item een gelte wijns om drie groote tornoijsen, item een veertele evenen oijck om iij groote tornoijsen.

Item, mcccxxj, op dit jaer vinck men ende verbrande die lazerssche lieden, omdat men hen beteech dat zij cristenheijde vergeven wouden ende dat zij putten ende wateren vernijnt ¹ zouden hebben.

Item, op dit selve jaer was die hertoge gram op Lueven ende dedese allomme beriden ², omdat die gemeente gewapent ende met banieren uijtgetogen was tot Quaderebbe ³, om te soeckene hen die haeren poortere verslagen hadden, dair zij oijck brantstichten. Daer nae soe versoenden zij om gelt, ende de hertoge moeste den poorteren huer schade gelden.

Item, op dit selve jaer verginck die sonne voir primetijt ⁴ opten derden dach nae sint Jans dach in midden somer, op eenen vrijdach, opte vj kalende van julius.

Item, opte v idus van julij soe verginck die mane voir den daige.

Item, op dit jaer hadde de grave van Namen groote orloge jegen den bisschop van Ludicke.

Item, op dit selve jaer setten hen die van Brugge jegen den grave van Vlaenderen.

Item, op dit selve jaer sterff coninck Philips opten jaersdach. Ende de

¹ Vernijnt, empoisonné.

² Beriden, attaquer.

³ Quaderebbe, Querps, entre Louvain et Bru-

xelles.

⁴ Primeteyt, à prime.

1321-1322. coninginne Marie en leefde nijet lange daer nae. Ende zijn brueder Karel wordt gecroont in sinte Peeters avonde ad Catedram ¹.

Item, op dit jaer, in de vasten, soe sloech de coninck Eduwaert van Ingelant den grave van Herforden ende veele andere lieden in eenen strijdt doot. Ende hij dede den grave van Lancastre onthoofden onder tgerechte, ende veel edelder lieden dede sleipen achter straten, ende doen dede hij se hangen.

Item, mcccxxij doen was den grooten strijdt tusschen Lodewijck van Beijeren, coninck van Almainen, ende den coninck van Bemen ², keijser Henricx soene, in deen zijde, ende den hertoge van Oostenrijcke die oijck coninck (wilde) sijn, in dandere zijde. Dair bleeff gevaen de hertoge van Oostenrijcke ende meest al zijn ridderschap, daer ongetelt ³ volck doot bleeff.

Item, op dit jaer sloegen die Schotten af den coninck van Ingelant omtrent xl duijsent volcx, alsoe men seijde.

Item, op dit jaer gingen die hooge vlooden, soe dat vele lands verdranck in Hollant, in Zeelant, in Vlaenderen ende in Brabant. Doen ginck die vloet tAntwerpen op Onser Vrouwen kerckhoff. Dit was des vrijdaechs na Onser Vrouwen dach ter Nativiteijt in den herfst.

Item, op dit jaer wert Johanna geboren, des hertogen dóchter van Brabant, op sint Jans dach ter Nativiteijt.

Item, op dit jaer deden de Sarasijnen groote schade den kerstenen in Cipers ende in Armenien. Ende de coninck van Cipers sant aen den pauws Jan den xxij^e om hulpe.

Item, op dit jaer streden die Gibbeline jegen de Gelfen twee warff. In den iersten bleven (die) Gibbeline boven. In den anderen strijt soe dooden die Gelfen omtrent x^m Gibbelinen. Ende men predicte teruce van spauws wegen tegen de Gibbelinen.

Item, op dit jaer sterff die grave van Vlaenderen. Ende den grave van Namen wordt te Brugge gevaen ⁴.

Item, op dit jaer nam Kaerle, coninck van Vranckerijck, ten wijve des coninx suster van Bohemen.

¹ Philippe V mourut pendant la nuit du 2 au 3 janvier 1322 (n. st.). Son fils fut couronné le 24 février suivant.

² Bemen, Bohême.

³ Ongetelt, innombrable.

⁴ Le comte de Namur fut enfermé à Bruges en 1525.

Item, op dit jaer was grave Lodewijck ontfanen in Vlaenderen. Ende ^{1322-1323.} Rupelmonde was beleet van den Vlaminghen.

Item, op dit jaer soe doode de coninck van Armenien menich dusent Sarasijnen.

Item, op dit jaer citeerde de coninck van Vranckerijcke die erffgenamen van Vlaenderen te Parijs. Ende de graeff Lodewijck wordt daer gevaen. Ende dair was lange gedinge ¹ tusschen hem en zijnen oom.

Item, die Ingelsche sloegen veele Vlamingen doot, die den seekant huedden ².

Item, tcasteel van Rupelmonde wert opgegeven, daer men xxij weken voir gelegen hadde.

Item, op dit jaer vergaerderden te Compeingien de coninck van Vranckerijcke ende de coninck van Bohemen ende veel edelluiden, ende de boden van over zee daden dair de clachten over de Sarasijnen.

Item, mcccxxiij doen trocken die van Brugge met gewapender handt voer der Sluijs, ende voerden met hen haren grave Lodewijck, die doen een kint was. Dair street mijn heer Jan van Namen met die van der Sluijs jegen die van Brugge. Dair vingen die van Brugge mijn heer Jan van Namen ende leijdenen te Brugge int prison, dair hij uijt ontquam heijmelijck met behendigheden, ten gate van der heijmelijcker cameren ³. Ende dair bleef er in beide sijden veel doot. Ende de Sluijs wert al gedestrueert. Ende dit geschiede op dander kalende van oechstmaent.

Item, op dit jaer ontseijde ⁴ coninck Jan van Bohemen sijnen neve den hertoge Jan van Brabant, omdat de hertoge egeen gedeelte doen en woude van versterffenisse. Want zijn moeder die keijserinne nijet gedeelt en hadde van haers vaders doode.

Item, int selve jaer daer nae soude men tAken die feeste houden daer Lodewijck, coninck van Almainen, truwen soude grave Willems dochter van Hollant, des anderen daechs nae sinte Mathijs dach. Ende doen men vernam des hertogen compste, lieten sij haer gereetschap, ende trocken haer feeste houden te Cuelen. Te deser feeste waren xvij^c ridders.

¹ *Lange gedinge*, grand débat.

² *Huedden*, gardèrent.

³ *Latrines*.

⁴ *Ontseijde*, déclara la guerre.

1323-1325. Item, in asswoensdaige, soe wordt tshertogen Jans van Brabant andere dochter geboren.

Item, mcccxxiii, op dit jaer quame die Chartroese ierst woonen tAntwerpen op Onser Vrouwen dach Annunciatio.

Item, omtrint desen tijt sterff die coninghinne van Vranckerijcke van kinde ¹, des conincks suster van Bohemen. Ende opten iiij nonas van julij nam de coninck te wijve der hertoginnen suster van Brabant.

Item, op ten selven dach quamen tot Antwerpen xj galleijen.

Item, die van Frijen ende die van Brugge lagen doen voir Erdenburch van jaersdaghe tot Benedictus daghe na halff meerte. Ende dair bleeffver vijf hondert doot van die dair omme lagen.

Item, mcccxxv doen setten hen die van Gherontsberge jegen den grave Lodewijck.

Item, op den xvij van julij vingen die van Brugge Lodewijck hueren heere, de grave, te Cortterijcke in sijn sale, ende versloegen voir sijn oogen sijnen liefsten baroene van sijnen lande: den heere van Denremonde, den heere van Nevele, ende vele andere ridderen ende knapen, ende voerden den grave op eenen wagen voer hen te Brugge int prison. Ende zij verbernde Cortterijck.

Item, op tselve jaer, int maendt van julij, wordden die van Gendt gescoufiert voir Doese ², daer Willem Wenemaer, heer Gielis van Welle ende veel ridderen ende knapen verslagen bleven. Ende die gemeente vloec binnen Gent, dat men den weveren al aenteech. Namaels vochten die van Gendt jegen de wevers, ende daer wertter xxxv doot geslagen, ende naemaels xvij onthooft, ende vele worddender gebannen.

Item, int selve jaer, den xv kalende van oistmaent, quamen tAntwerpen ix galleijen.

Item, int selve jaer wert shertogen Jans van Brabant derde dochter geboren.

Item, int selve jaer, twee daegen nae Bertholomei, vochten die van Awans ende die van Waerloos ³ tegen malcanderen, ende daer wordden verslagen lx mans.

¹ Van kinde, en couches.

² Deinze.

³ Les Awans et les Waroux, au pays de Liège.

Item, mcccxxvj doen wan die coninghinne van Ingelant haer selfs lant, ^{1326-1327.} ende hielt gevaen haren man den anderen coninck Eduwaerde ¹ ende Hugen Spensiere, dijen sij van den lijve dede, ende zijnen vader ende zijnen soene, dat aldus toequam. Huge Spensier, eene die vorste baron van Ingelant ende des coninx oudste ende liefste raedt, brachte den coninck daer toe, dat hij oft zijne lieden versloegen den grave van Erfvoerd, ende onthoofden dede den grave van Lankastre, sijnen naesten maech, om dat zij geerne gesien hadden den gemeenen oirboire des landts ende nae Huijghs raedt nijet wercken en wouden. Soe dit haer die coninghinne ontsach dat haer oft haren soene messchien ² mochte, mitds Huijghs raide; ende voer met hueren soene over in Vranckerijke tot haren brueder, den coninck, om raedt ende om hulpe, des zij daer luttel of nijet en vant. Doen track zij wederomme doer Henegouwe ende doer Brabant tot Dordrecht in Hollandt. Dair scipte zij Ingelant waert met soudenijeren, van dijen de here luttel was ³, daer de meeste af was mijnheer Jan van Henegouwe ende die heere van Mortemeer, die, mits heeren Huijgen Spensieren, ballinck was in Ingelant. Ende dair zij hadden gemeint te landene aen des heeren landt van Mortemeer, ende de coninck die zeer aldair beleecht hadde, doen werp een wint, met Goids wille, de coninginne en de oire ⁴ aen een ander landt, dair zij opginghen rastelijck in Ingelandt. Ende de coninck wordt geworpen metten storm aen tsheeren lant van Mortemeer, dair die van (een) dorpe vingen den coninck ende Huijgen Spensiere, ende presenteerde se der coninginne. Huijge wordt jammerlijck gemartilizeert, ende de coninck bleeff gevaen, ende sterff dair nae saen in de gevanckenisse. Ende de coninginne dede croonen haeren soene, ende bleef sitten in peijse, geweldich genocch haers lants. Hier bij mogen alle lants heeren castijen, ende een exempelen nemen, dat dese machtige coninck dus ongevallichlijck, mitds eender vrouwe, verloos landt ende lijff.

Item, mcccxxvij op dit jaer ginck een groot tournoijs in S..... (sic).

Item, int selve jaer doen viel de derde hertoge Jan, hertoge van Brabant, voer Valekenborch metten schoonsten ende den meesten here dat oijt gesien wert in dees zijde des berchs ⁵. Dair wert dat stedeken ver-

¹ Den anderen coninck Eduwaerde, Édouard II. avec gens de guerre de peu d'importance.

² Messchien, arriver mal.

⁴ Oire, les siens.

³ Met soudenyren van dyen de here luttel was,

⁵ Alpes.

1327. droncken ende oijck genoeg gewonnen met watere, midts eenen dijcke die men met ongetelden coste ende groote pijnen, daer men dwater mede schutte, dat die huijsen swommen boven die ozien ¹ int water. Negher weken lach men dair vore, van des anderen daighs nae sinte Lauwereijs dach, tot sinte Denijs avonde. Ende als zij int stedeken bederft waeren, ende boven in de borch opgedreven waren bij vele gebreken die zij binnen hadden, soe quam die coninck van Bemhen, tshertogen moijen soene, dien doen tshertogen vijandt was, ende geloest hadde den heere van Valckenborch dat hij en ontsetten soude. Als hij sach dat hij hem nijet geholpen en conste, ende sochte des hertogen vrintschap, alsoe dat zij gevrinden worden ende men bleef des coninx weert. Doen brak men de poorten ende de mueren van tvoirseit stedekene ende men stack dair op des hertogen banieren. Ende voirt bleef mens des coninx seggende, alle die lantsheeren tuschen Maese ende Rijn hadden hen vermeten metten heere van Valckenborch tegen den hertoge, waer hij soe coene dat hij commen dorste over Mase. Ende alsoe saen ² als de hertoge quam over Mase, en wasser geen soe coene dat hij hem roeren dorste ten hertoghe weert. Ende soe waer sijn lieden voeren, branden oft voederen, hen en dorste nijemandt wederstaen; mair waren alle vro dat zij tshertogen dienste ende tot zijnder vrintschap commen mochten. Dus keerden die hertoge ende de sijne te Brabant weert. Dese onlede ³ quam toe, om dat die heere van Valckenborch op dit jaer zeer gebrant hadde, ende veel geroeft over Mase opten hertoge.

Item, op dit jaer wert den hertoge Jan van Brabant een soene geboren, op sinte Katelijnen avont.

Item, op dit jaer quamen acht galleijen tAntwerpen.

Item, op dit jaer werdt de coninck van Denemercken van sijnen lieden doot geslagen ⁴.

Item, binnen desen selven jaere sterff coninck Kaerle van Vranckerijcke, soene des grooten Philips, ende en liet geen kindt dan sijn wijff droech. Doen nam dat rijcke in handen sijns ooms soene Philips, grave van Valoijs. Doen gelag de vrouwe van eenre dochtere. Ende tconinckrijk bleef van rechter geborten op desen Philips.

¹ *Ozien*, extrémités des toits.

² *Saen*, aussitôt.

³ *Onlede*, affaire.

⁴ *Éric IV*, roi de Danemark, fut tué en 1250.

Nu meret ende aensiet hoe wonderlijk Goids vonnissen loopen, dat ^{1327-1328.} Philips, de groote coninck, die soe geweldich heere sat alle sijns lants, dijen God verleent hadde drije schoon soenen, elck volwassen tot mannen ende gecomen te huwelijcke in grooter eeren ende voirspoede, dat dese vier coninghen gestorven sijn binnen xiiij jaeren sonder oir van haren lijve. Sommige lieden segghen dat het God dairom gehengde dat groote Philips, al waest bij des pauws consente, menich jair ophieff den thienden penninck van der kercken goeden, des hem nijet en bestaet, ende oijck daeromme dat midts sijnen rade die Templieren verbrant wordden ende ontset om haers goids wille, des zij nijet verdient en hadden, ende omme dat hij hem ende zijnder kinderen wijve ende de croon scandalizeerde metten ridderen die hij te Parijs villen deede, die den doot nijet verdient en hadden, al hadden sij seer misdaen. Dat hen God oijck hert es, mach men mercken aen dorloge van Vlaenderen, dair sij noijt oft selden zegen oft spoot toe hadden, seedert dat hen die Vlaminghen setten ter were.

Nu hoort noch een merkelijske redene. Doen Huijge Capet, met fael-schen treken berooft hadde des grooten Karels geslachte van der croonen, dat nu sijn die hertogen van Brabant, doen en woude de pauws nijet confirmeeren hem ende alle sijn nacomelingen in de croone van Vranckerijcke, omdat hij de croone tonrechte vereregen hadde; doch soe confirmeerde hij se totter twelfster generatien. Dat was dese groote Philips, die ongevallichlijk zijn lijff verloos, dair hij stortte van sijnen peerde, dair hij jaechde een swijn. Ende tzedert hebben die coninghen gedaelt ende onwinnachtig geweest van kinderen, ende oijck onlijvich op eertrijcke. Ende men en weet wat God voort wercken sal; wat bederven ¹ lantsheeren meer exempels ende casteijements dan hier gescreven es.

Item, mccccxviii, op dit jaer, in sint Jooris avonde, soe voer die heere van Heinsberge int stedeken van Valckenborch, ende destrueerde ende beroofde de stadt ende brack daer eenen stercken torre.

Item, opten belokenen Sinxen dach, die doen was opte iiij^e kalende van junij, wert Philips gecroont te Riemen, wijen tconinckrijcke verstarff van Kaerlen sijns ooms soene; want Kaerles wijff een dochter ter werelt brachte.

¹ Sic. Il faut lire probablement : *behoeven*.

1327. droncken ende oijk genoeg gewonnen met watere, midts eenen dijcke, die men met ongetelden coste ende groote pijnen, daer men dwater mede schutte, dat die huijsen swommen boven die ozien ¹ int water. Neghen weken lach men dair vore, van des anderen daighs nae sinte Lauwereijs dach, tot sinte Denijs avonde. Ende als zij int stedeken bederft waeren, ende boven in de borch opgedreven waren bij vele gebreken die zij binnen hadden, soe quam die coninck van Bemhen, tshertogen moijen soene, dien doen tshertogen vijandt was, ende geloeft hadde den heere van Valckenborch dat hij en ontsetten soude. Als hij sach dat hij hem nijet geholpen en conste, ende sochte des hertogen vrintschap, alsoe dat zij gevrinden worden ende men bleef des coninx weert. Doen brak men de poorten ende de mueren van tvoirseit stedekene ende men stack dair op des hertogen banieren. Ende voirt bleef mens des coninx seggende, alle die lantsheeren tuschen Maese ende Rijn hadden hen vermeten metten heere van Valckenborch tegen den hertoge, waer hij soe coene dat hij commen dorste over Mase. Ende alsoe saen ² als de hertoge quam over Mase, en wasser geen soe coene dat hij hem roeren dorste ten hertoghe weert. Ende soe waer sijn lieden voeren, branden oft voederen, hen en dorste nijemandt wederstaen; mair waren alle vro dat zij tshertogen dienste ende tot zijnder vrintschap commen mochten. Dus keerden die hertoge ende de sijne te Brabant weert. Dese onlede ³ quam toe, om dat die heere van Valckenborch op dit jaer zeer gebrant hadde, ende veel geroeft over Mase opten hertoge.

Item, op dit jaer wert den hertoge Jan van Brabant een soene geboren, op sinte Katelijnen avont.

Item, op dit jaer quamen acht galleijen tAntwerpen.

Item, op dit jaer werdt de coninck van Denemercken van sijnen lieden doot geslagen ⁴.

Item, binnen desen selven jaere sterff coninck Kaerle van Vranckerijcke, soene des grooten Philips, ende en liet geen kindt dan sijn wijff droech. Doen nam dat rijcke in handen sijns ooms soene Philips, grave van Valoijs. Doen gelag de vrouwe van eene dochtere. Ende tconinekrijk bleef van rechter geborten op desen Philips.

¹ *Ozien*, extrémités des toits.

² *Saen*, aussitôt.

³ *Onlede*, affaire.

⁴ Éric IV, roi de Danemark, fut tué en 1280.

Nu merct ende aensiet hoe wonderlijk Goids vonnissen loopen, dat ^{1327-1328.} Philips, de groote coninck, die soe geweldich heere sat alle sijns lants, dijen God verleent hadde drie schoon soenen, elck volwassen tot mannen ende gecomen te huwelijcke in grooter eeren ende voirspoede, dat dese vier coninghen gestorven sijn binnen xiiij jaeren sonder oir van haren lijve. Sommige lieden segghen dat het God dairom gehengde dat groote Philips, al waest bij des pauws consente, menich jair ophieff den thienden penninck van der kercken goeden, des hem nijet en bestaet, ende oijck daeromme dat midts sijnen rade die Templieren verbrant worden ende ontset om haers goids wille, des zij nijet verdient en hadden, ende omme dat hij hem ende zijnder kinderen wijve ende de croon scandalizeerde metten ridderen die hij te Parijs villen deede, die den doot nijet verdient en hadden, al hadden sij seer misdaen. Dat hen God oijck hert es, mach men mercken aen dorloge van Vlaenderen, dair sij noijt oft selden zegen oft spoet toe hadden, seedert dat hen die Vlaminghen setten ter werc.

Nu hoort noch een merckelijcke redene. Doen Huijge Capet, met faelschen treken berooft hadde des grooten Karels geslachte van der croonen, dat nu sijn die hertogen van Brabant, doen en woude de pauws nijet confirmeeren hem ende alle sijn nacomelingen in de croone van Vranckerrijcke, omdat hij de croone tonrechte vercregen hadde; doch soe confirmeerde hij se totter twelfster generatien. Dat was dese groote Philips, die ongevallichlijk sijn lijff verloos, dair hij stortte van sijnen peerde, dair hij jaechde een swijn. Ende tzedert hebben die coninghen gedaelt ende onwinnachtig geweest van kinderen, ende oijck onlijvich op eertrijcke. Ende men en weet wat God voort wercken sal; wat bederven ¹ lantsheeren meer exempels ende casteijements dan hier gescreven es.

Item, mcccxxviii, op dit jaer, in sint Jooris avonde, soe voer die heere van Heinsberge int stedeken van Valckenborch, ende destrueerde ende beroofde de stadt ende brack daer eenen stercken torre.

Item, opten belokenen Sinxen dach, die doen was opte iiiij^e kalende van junij, wert Philips gecroont te Riemen, wijen tconinckrijcke verstarff van Kaerlen sijns ooms soene; want Kaerles wijff een dochter ter werelt brachte.

¹ Sic. Il faut lire probablement : *behoeven*.

1332-1336. Item, int selve jaer soe was men voer Rodes om te ontsetten.

Item, mcccxxxiii doen was den strijt ten Helkenen, daer die Vlamingen doot bleven ¹.

Item, int selve jaer soe wordde Lodewijck van Malen grave van Vlaenderen ².

Item, int selve jaer soe was men anderwerft om Rodes te ontsetten ³.

Item, mcccxxxvj, op dit jaer omtrint Paesschen, soe storven veel lieden ende sonderlinge van sequinancien ⁴ ende geswelle in der kelen haestelijck, soe dat meest alle die lieden vervaert waren van te sterven.

Item, in dit jaer was veel tempeest van winde, van donder ende van blixem. Tot Steenhuffelen bleven sij twee doot van donder ende blixem, ende zijn drijen over doot ende verbernet te Galmaerden. Daer na over xiiij nacht gevielt des gelijken. Daer bleef haestelijck doot geslagen metten blixem den abt van Geeraertsberge. Ende omtrint Parijs geschiede oijk desselfs gelijke, doen de coninginne te messe soude gaen van eenen soene. Soe dat menighe veel wonders af zijde.

Item, in dit jaer soe was omtrent tSixenen groote orloge tusschen den hertoge van Bourgoingnen ende die van Vranckerijcke ende den hertoge van Oostenrijck, die hem groote schade dede.

Item, die Vriesen versloegen een deel goeder lieden des grave van Gelre voer een huijs, die hij heeft staende op den cant van Vrieslandt, cort nae sint Jans messe ⁵.

Item, in dit jaer was soe goet tijdt wijns van sint Jans die goet was, dat men een goede gelt ⁶ wijns cochte om eenen halven oude groot te Bruessele. Item een stuck wijns ten Damme om viij rinsguldens. Ende tcoren op dit jaer was al ongangs, soe dat men gemeenlijck cramik ⁷ broot at. Nochtans wast coren diere, soe dat men om een suster rocx cochte xv gelten goets wijns te Bruessele.

Item, op dit jaer soe was generael cappittel te Bruessele van Onser

¹ Ten Helleken, sous Lennick-S'- Quentin, où eut lieu un combat entre les Brabançons et les Flamands.

² Louis de Male devint comte de Flandre en 1346.

³ Rolduc, assiégé par le duc de Brabant.

⁴ *Sequinancien*, du français esquinancie, inflammation à la gorge.

⁵ La maison désignée par le chroniqueur est le château de Vollenhoven.

⁶ *Gelt*, gelle, mesure de vin.

⁷ *Cramik*, pain blanc.

Vrouwen Bruederen, ende te Brugge was provinciale cappittel van Jaco- 1336-1340.
pijnen, ende van de Minnebruederen int landt van Gelre te Sinxene, ende van de Augustijnen tAken na den oixst.

Item, den grave van Gelre ende zijne hulperen namen een reijse op de Vriesen na den oixst, die hem schade deden, int selve jaer, ende versloech er wel twee dusent, alsoe men seijde; soe dat hij een deel sijns wille hadde van hen.

Item, de grave Willem van Henegouwe maecte zijnen soene Willem riddere in Alre Heijlichen daigen te Valenchijn, ende maecten grave van Zeelandt, ende sendene seer costelije met veel riddersen ende knapen uuijt alle den landen omtrint in Prusen, daer sij den winter inne lagen, ende quamen weder te Paesschen, luttel goet orboers gedaen.

Item, mccccxxvii op dit jaer ende alle den winter dore, soe was orloge op de zee tusschen Vranckerijcke ende Ingelant. Ende de coninck van Ingelant en liet geen wolle uuijt sijnen lande varen; soe dat egeen neringhe en was in Vlaenderen ende in Brabant; soe dat groote armoede was onder tgemene volck.

Item, die hertoge van Brabant ende de grave van Vlaenderen maecten paijs selve onderlingen, ende droegen over een van Mechelen, daer se de coninck van Vranckerijcke lange in twiste omme hadden gehouden.

Item, de conink Eduwaert die derde sende heren over in Aelmainnien tegens Vranckerijck.

Item, omtrint Sinxene sterff grave Willem van Henegouwen te Valenchijn.

Item, omtrint sint Jansmisse worden al te veel joden doot geslagen int hooge Almanien, om eens ridders wille dien men seijde dat zij vermoorden ¹.

Item, mccccxxviii soe wast grooten brandt te Dordrecht.

Item, mccccxxix, doen quam die coninck van Ingelant over. Ende doen voer men in Tirassen oft in Taras ².

Item, mccccxl doen was den strijdt ter Sluijs, op sint Jans dach Baptisten.

Item, int selve jaer doen was Camerijck belecht.

Item, op dit jaer was men oijck voer Doernicke.

¹ L'événement se passa en 1558.

² La Thiérache en France.

1342-1356. Item, MCCCXLII, doen was den grooten brandt te Mechelen op des Heijlichs Sacrements avont, soe dat meeste deel van de stadt verbernde.

Item, int jaer MCCCXLIII lagen die van Gent voir Oudenaerden.

Item, MCCCXLV doen bleeff grave Willem van Hollandt voir die Vriessen.

Item, int selve jaer was den iersten steen geleet aen Sinter Cleren clooster tot Brucsele.

Item, MCCCXLVI, doen was den strijdt te Kersy ¹.

Eodem anno was den Quaden Maendach te Gendt, dair veel volders ende wevers verdroncken ende sprongen van verre in de Leije.

Item, MCCCXLVII doen was den strijdt te Torines, dair die bisschop was tegen die van Ludicke ².

Eodem anno lagen die van Vlaenderen voir Betunien.

Item, MCCCXLVIII lagen die van Gendt voer Aelst.

Item, MCCCXLIX, doen doode men die joden, die onder de cristenen woenden.

Item, int selfste jaer gingen de geesseleren ende de cruijsbroeders ³.

Item, doen was oijk groote sterfte.

Item, int selve jaer namen die van Gruendale sint Augustijns ordenen ane, ende was eerst een proefftije.

Item, MCCCL doen resen twee partijen in Hollandt van den Hoxen ende Cabbellauwen, die tot nu toe duren, daer den gemeijnen lande groot ongeval af commen es.

Item, MCCCLII was den iersten steen geleijt aen de halle te Brucsele.

Item, MCCCLV doen sterff de derde hertoge Jan op sinter Claes avondt, ende hij wert te Villers in den clooster begraven. Hij was hertog omtrent xliij jaer. Ende Jehanne, zijn oudste dochter, werdt hertoginne met heer Wenselins, haren man.

Item, MCCCLVI, doen was de strijdt te Dielbeke, in den welcke de grave Lodewijk van Vlaenderen Bruessel wan.

Item, op dit jaer voirscreven was de strijdt in Vlaenderen, in den welcken

¹ Crécy, en France, où fut livré une bataille entre les Français et les Anglais.

² Ludicke, Liège.

³ Selon la chronique de Li-Musis, cet événement eut lieu en 1549.

de prince van Waelst ¹ de Franchoise versloech, ende vinck den coninck ^{1366-1374.} van Vranckerijk; welcke strijdt geschiede te Santvliet ².

Item, MCCCLVII doen begonnen de njeuwe vesten te Bruessele.

Item, MCCCLVIII doen werter gravé Willem van Henegouwe ende van Hollant sijnder sinnen bijster ³, ende wert gesloten xxxiiij jaer lanck.

Item, MCCCLIX lach hertoge Aelbrecht, grave van Hollant, voir Delft x weken, ende was hem opgegeven.

Item, MCCCLX doen was de gemeijnte van Bruessele verwonnen ⁴ van den heeren.

Item, MCCCLXI doen wast eenen grooten vorst, die ducde van sinte Kathelijnen daige tot halff meerte.

Item, MCCCLXII was die heere van Engen onthoof in Gelderlandt.

Item, MCCCLXIII wert Rurmonde gewonnen ⁵.

Item, MCCCLXIV doen was grooten storm van winde op sinte Nicasius avondt. Ende doen viel de cappe van Sinter Claes torre te Bruessele.

Item, int selfste jaer was te Bruessele een priestere gevierendeelt.

Item, MCCCLXV doen was ons cloostere eerst gemaect van hout, dat men hiet de Roode Cluijse.

Item, MCCCLXVI doen was gewijt den hoogen outaer binnen der voirscreve Rooden Cluijssen cappellen, op sint Jans der ingaende oixst.

Item, MCCCLXVII doen waren die joden gebernt te Bruessele op den Assentien avondt, die het heijlich Sacrament doerstaecken.

Eodem anno wierden die heeren van Lueven ter vensteren uijtgeworpen ⁶.

Item, MCCCLXVIII doen was de strijt voir Baeswilre. Daer wert de hertoge Wenselijn, hertoge van Brabant, gevaen van den hertoge van Gelre.

Item, MCCCLXIX doen dede hertoge Aelbrecht, grave ⁷ van Hollant, den heere van Edinghen onthoofden tot Keijnoot, omdat hij seijde, dat hij instrumenten binnen sijnen huijse hadde, daer mede dat hij den grave sijn sloten met afwinnen soude.

¹ Waelst, Galles.

² Ce passage se rapporte à la bataille de Poitiers.

³ Bijster, pauvre d'esprit.

⁴ Verwonnen, vaincu.

⁵ Rurmonde, il faut lire Rummen.

⁶ Cet événement eut lieu en 1379.

⁷ Lisez: ruwaert, c'est-à-dire gouverneur. L'événement eut lieu en 1506.

1373-1378. Item, mcccclxxiiij was ons cappelle van der Roode Cluijsen, nu Rooden Cloostere, met twee outaers gewijt ende met den kerkhove van den eerwerdigen bisschop Jacob van Eugenien ¹, op den xxjⁿ dach van oixstmaende.

Item, int selve jaer nam her Willem Daniels, die ons clooster stichtte, sint Augustijns ordene ane met iij andere brueders, op den xvijⁿ dach van lauwmaendt, ende hij wert op den selven dach gecleet, geproufesseijt ende prior gemaect.

Item, int selfde jaer werdt Truijen metter criecken verbrandt.

Int selfde jaer werdt her Wouter van der Noot te Bruessel doot geslaghen.

Item, mcccclxxiiij doen gingen die dansers, de welcke quamen in Vlaenderen van den Rijn waert af, ende oijck groote menichte uuijt Brabant. Dwelcke was eene groote schare van luijden die men hiet die dansers, de welcke waeren som met c, som met cl. personen, altogader roepende als dulle, dwase ende sotte luijden.

Item, mcccclxxv begonst men die borch oft sloth te Vilvoerden.

Item, int selfde jaer soe lach hertoge Wencele met vrouwe Johanna, sijn gesellinne, tot Genappe, om op Nijvele te trecken ende de stadt te beleggene ².

Item, int voirscreve jaer, den iiijⁿ maj, soe was binnen Mechelen eenen grooten brandt, waer duere vele luijden bijstier ³ om waeren.

Item, mcccclxxvi doen gelach te Gendt de hertoginne van Lancastre, die uuijt Ingelant comen was, van eenen soene, die gebaptisceert ende genaempt worde Jan van Gendt.

Item, int selfde jaer, op Onser Vrouwen dach in meerte, was binnen der stadt van Gendt grooten brandt, daer meer dan vijf duijsent huijsen verbranden ende vele kercken ende goidshuijsen.

Item, mcccclxxvii doen was die keijser Kaerle te Bruessele, die brueder van hertoge Wencel, ende met hem quam die coninck van Bohemen genaemt, ende doen quamen se te Bruessele.

Item, mcccclxxviii, op sinte Andries avondt, doen sterff Kaerle, coninck van Bohemen ende keijser van Roome.

¹ Eugenien, lisez : Croatien.

³ Bijstier, pauvres.

² Cet événement se passa en 1374.

Item, op tselfste jaer began de orloge in Vlaenderen.

1378-1381.

Item, int selve jaer soe wordde de stadt van Brugge gewonnen van die van Gendt¹.

Item, int selve jaer soe warender twee pauwsen gecoren tot Roome, ende was tot Roome cisma.

Item, mccccxxxix doen was die xi^e pauws Gregoriusdoot, omtrint ingaende van april².

Item, aldoen begonste de divisie in die Heijlige Kercke, die menich jaer duerde; want de cardinaelen coren doen, van vreesen van die doot, alsoe sij seijden, Bartholomeeuse den aertschenbisschop van Baren³, ende hietene den vj^e Urbaen, ende over vj weken daer nae corense Roberten, den cardinael van Jenewen⁴, ende hietene den sevenste Clement. Ende dese Clement sadt tAvenjon, ende Urbaen te Roome.

Item, op dit jaer begonste dorloge van Vlaenderen; want de grave Lodewijck ende dlant oirloghen onderlinge. Welcke orloge vj jaer duerde.

Int selfste jaer werdt Bruessele besloten metten bujten vesten.

Item, mccccxxx doen was Denremonde gewonnen opten iersten dach in junio.

Item, int selve jaer, op den xixⁿ dach in junio, quam de grave Lodewijck te Gendt, ende was peijs.

Item, op dit selve jaer, op den xxvjⁿ dach van september, voeren die van Mechelen uuijte tegen Gendt. Op ten iijⁿ dach daer nae quamen de heeren weder in met grooter vreesen; ende een deel van de gemeenten bleef bujten. Daer nae op sinte Michiels dach voeren de heeren uuijte ende de gemeente, ende zij waeren al meesten wech gevloijen.

Item, op dit jaer werdt Aelst gedestruuert.

Item, opt selfste jaer was Geertsbergen van die van Gendt gedestruuert.

Item, mccccxxxj doen was den iersten steen geleijt van onser nieuwer kercken, op sinte Petronellen dach.

¹ Il paraît que le chroniqueur fait allusion aux commencemens de la guerre entre Gand et Bruges.

² Grégoire XI mourut le 27 mars 1378.

³ Bari.

⁴ Genève.

1381-1388. Item, int selve jaer sloech den voirlach te Bruessel Sinter Claes, op sinter Claes avondt.

Item, int selve jaer worde Corterijcke ende Ardenburch gewonnen.

Item, MCCCLXXXII, doen was generael cappittel te Bruessele tOnser Vrouwen Bruederen.

Item, MCCCLXXXII, doen wonnen die van Gendt Brugghe, op sHeijlichs Cruijs dach in den mej, naer der sonne ommeganck, ende sloegen daer vele lieden doodt, ende jaechden den grave uijt met allen zijnen volcke.

Item, binnen desen selven jaere was de strijdt te Roesbeke, op den xxvijⁿ dach van november, ende Cortterijck gewonnen.

Item, op dit selve jaer lach de hertoge Wencelijn voir Loven.

Int selve jaer wast eertbevinge.

Item, in MCCCLXXXIII doen lagen die van Gendt metten Ingelschen voir IJpre.

Item, int selve jaer bernende der schepenhuijs te Mechelen, op sinter Clements dach.

Item, op dit jaer sterff hertoge Wencelijn van Brabant, op Onser Vrouwen dach in den advent.

Item, int selve jaer doen sterff grave Lodewijck van Vlaenderen ¹.

Item, int selve jaer waeren de ciborien te Bruessele, te Sinter Goedelen, gestolen metten Heyligen Sacramente.

Item, int selve jaer viel den grootten sneeuw.

Item, int selve jaer begonst men dObbruesselsche poorte.

Item, MCCCLXXXIII doen was Oudenaerde gewonnen ende Ardenburch.

Item, int selfde jaer doen was ons kercke geweyt van onsen eerweerdighen vader heer Jan tSerclaes, van Bruessele geboren, die doctor int geestelijck ende werelijck recht was, ende onse hertelijeke vrindt. Ende dese wijdinghe geschiet op den xxvjⁿ dach van sporkille.

Item, MCCCLXXXV, doen houwde hertoge Philips van Bourgoingnen sijn twee kinderen aen Hollant tot Camerijck, aldaer dat doen ter tijt groote feeste, blijschap ende groote triumphe gebuerde ².

¹ Louis de Male mourut le 7 janvier 1385 (n. st.).

² Ces deux enfants sont : 1° Jean, connu plus tard sous le nom de Jean sans Peur, qui épousa

Marguerite, fille d'Albert de Bavière, comte de Hainaut et de Hollande; 2° Marguerite, qui épousa, le même jour, Guillaume, fils dudit Albert. Le mariage eut lieu le 12 avril 1385.

Item, int selfde jaer wordde den peijs van Vlaenderen gemaect tusschen ^{1385-1391.} den grave Lodewijck ende den coninck van Vranckerijek, coninck Kaerle.

Item, mccccxxxvj, doen track men ierstwerf voir Grave, in den herfst, met here.

Item, int selve jaer soe want den coninck van Vranckerijcke ten Damme wederomme metten hertoge van Bourgoingnen.

Item, int selve jaer was den pais gemaect te Doornijcke van die van Gendt.

Item, mccccxxxvii doen was men voir Gaesbeke, want op den xxvijⁿ dach van meerte dede de heere van Gaesbeke her Everarde tSerclaes, riddere ende schepenen van Bruessele, sijnen voet afslaen ende zijne tonge uuijtsnijden. Ende op dijen selven dach trocken die van Bruessele uuijte, ende belaghen die borch ende al Brabant met hen. Ende op den xxiiijⁿ dach van april was zij opgegeven, ende dlandt werpen se aff.

Item, mccccxxxviii, doen track men anderwerff met here voir de Grave.

Item, opt selve jaer was de kercke te Sevenborre gewijt, op den elfsten dach van april. Ende op den selven dach nam Gielis van Breedijcke met twee andere sint Augustijns ordene aene.

Item, int selfde jaer soe quam de coninck van Vranckerijcke voir Gulick met grooter heercracht.

Item, int selve jaer sterff her Jan tSerclaes, die doen was bisschop van Camerijcke.

Item, mccccxxxviii, doen quam de voirscreve coninck van Vranckerijcke met veel edel heeren ende andere luijden met grooter cracht in Gelderlant, daer hij veel steden ende sterke sloten wan; maer hij moeste corts wederom keeren, om swaters wille. Ende de hertoge van Gulick quam als doen wederom te genaden.

Item, anno mcccxc doen was den grooten afaet te Luijcke, denwelcken pape Bonifacius afsandt van Roome. Ende daer wordde den selven afaet binnen der stadt van Gendt oijck gesonden.

Item, mcccxcj, op den cleijnen vasten avondt, soe was grooten brandt te Bruessele bij sinter Claes kercke, in den Oivaert.

Item, in de selve weke was oijck grooten brandt op Coudenberch.

Item, int selfde jaer soe worde heer Bartholomeeus tSerclaes doot geslagen op Coudenberch.

1391-1402.

Eodem anno viel eenen grooten donderslach, op den kersnacht.

Item, mccccxii doen sterff her Willem Daneels, sondeerder ende ierste prior ons goidshuijs, na dat hij xix jaer geregeert hadde ende ons clooster in alle nootdorste gestouffeert.

Item, mccccxv, doen brack den nijeuwen dam inne te Gruenendale.

Item, mccccxvi doen was men voir de Vriesen. Ende alsdoen soe wordde de stadt van Sint Truijen ende Sint Benedictus clooster verbrandt.

Item, int selve jaer soe track men in Gelderlant ende oijck in Gulickerlant.

Item, mccccxvii doen track ther van Brabant van Rurmunde in Gelderlandt in september; ende men was doen ter tijt berrende in tlandt van Gulicke tot voir Aken toe.

Int selve jaer track men voir Rijpelmonde.

Item, mccccxviii doen was tverbond gemaect tusschen Brabant ende dland van Ludick.

Item, int selve jaer doen trocken te gader die van Brabant metten lande van Ludick wederom te Gelderlandt weert ende over Masc, ende slechten die stadt ende belasten Rurmunde, ende pilleerden de selve stadt met den grave van Simpol.

Item, mccccxix doen sterff de vrouwe van Gelre Maria, dewelcke de dochter was van den hertoge van Brabant.

Item, int selve jaer soe deden die Ingelsche vermoorden den goeden coninck van Ingelandt genaempt Rutsart, ende sonden sijn wijff wederom thuijs tot haren vader, den coninck van Vranckerijeke.

Item, mcccc doen was djaer van gratien te Roome.

Item, int selfde jaer was groote sterfte.

Item, int selfde jaer begonst tconsilium te Basele¹.

Item, mcccci doen was der stadhuijs begonnen te Bruessele.

Item, int selfde jaer was de rethorijeke van den Boecke te Bruessele innegesticht.

Item, int selfde jaer was her Dirick van den Heetvelde te Bruessel dootgeslaghen.

Item, mccccii waeren sekere privilegien den borgemeesteren geordineert vier en dertich articulen oft cappittelen.

¹ Le concile de Bâle eut lieu en 1431.

Item, int selve jaer doen lach de hertoge van Hollant voir Erckele. 1402-1410.

Item, mcccciiij, doen lach hertoge Aelbrecht van Hollant voer Gorekum, met her Willem, zijnen soene, ende het wert hen opgegeven.

Item, mcccciiij doen sterff doude Jan ¹, hertoge van Bourgondien, in Halle.

Item, int selfde jaer sterff zijn vrouwe.

Eodem anno was generael cappittel te Minnebruederen.

Item, int selfde jaer sterff de hertoge Aelbrecht van Hollant.

Item, mccccv doen was den grooten brandt te Bruessele op de Hoochstraete, op den goeden vrijdach, stijl van Roome.

Item, int selfde jaer was de vunte op Couwenberch afgedaen, die dooden ontgraven, ende Sinter Goelen weder begraven den vijen^{en} dach voir Kerst dach.

Item, mccccvi doen sterff Johanna, hertoginne van Brabant, op sinte Eloijs dach in decembri, ende leeght begraven tOnser Vrouwen Bruederen te Bruessele. Ende doen wert Anthcunis, des hertoghe Philips van Bourgondien middelste sone, hertoge van Brabant. Dese voirseijde Johanna was geboren op sint Jans dach int jaer mccccxiiij.

Item, mccccviij doen was de hertoge van Orliens doot geslagen te Parijs van eenen genaempt Raulin Dectoville ².

Item, int selve jaer, op den xij^e augusti, soe sterff vrouwe Johanna van Simpol, hertoginne van Brabant, die ter Vueren begraven leeght.

Item, mccccviii, doen was den grooten vorst.

Item, int selve jaer was den strijdt van Ludeke op sint Teelen dach, op een velt dat leeght tusschen Tongre en Ludeke.

Burgundus Leodinos dux gladiavit

Christo dum mundus M. C. quater octo notavit.

Item, in den voirscreven strijt bleef de heere van Perweijs doot.

Item, mccccix, doen herhuwde Anthonis, hertoge van Brabant, ende nam des keijzers nichte te Bruessele.

Item, int selve jaer soe was den strijt te Luijeke.

Item, mccccx doen was die groote feeste te Bruessele van hertogen An-

¹ Il faut lire *Philips*.

² Roul d'Auquetonville.

1410-1418. theunis soene, genoempt Willem, die aldaer doen ter tijdt geboren was.

Item, mccccxj, doen was Ham in Vermandois gewonnen.

Item, doen quamen die van Gruenendale onder het capittel van Windechim.

Item, mccccxij, doen was te ons comen broeder Jan de Vos, dierste prior van Windechim, met twee andere prioers, gesonden van der gemeijner cappittelen wegghen, om onse gehoorsaemheijt te ontfangene, soe dat wij hen ons overgaven, ende onder die cappittel quamen.

Item, mccccxiii, doen lach die coninck van Vranckerijck met grooten heer voir de stadt van Atrecht.

Item, int selve jaer wordde bij hertoge Janne van Bourgoinnen tconsilium gehouden te Constantien.

Item, mccccxv, doen was een strijt te Blangiis van de Franchoisen ende de Ingelschen, daer inne bleef Anthuenis, hertoge van Brabant, ende Philips sijn broeder, grave van Nijviers, doot geslaghen, ende dIngelsche vochten tseghen ¹.

Int selve jaer wert (geboren) Jan, Anthuenis oudste soene, hertoge van Brabant.

Item, mccccxvj, op den vj junij, soe wan de heere van Lilladam ² Parijs, in den naem van den hertoghe van Bourgondien. Ende al dat metten dolphijn was, dat wordde daer doot geslagen.

Eodem anno geschiede eenen strijdt tusschen den coninck van Vranckerijcke ende den coninck van Ingelant.

Item, mccccxvii, doen sterff die hertoge Willem van Hollant.

Int selve jaer sterff de dolphijn van Vranckerijcke soen, ende die hertoge van Loreijne binnen Compendien.

Int selve jaer bleef doot de jonckheere van Arcle te Gorckum.

Item, int selve jaer was die vijfste pauws Merten gecoren int consilio te Constans in Zwaven.

Item, int selve jaer doen was den strijt te Gorckum.

Item, mccccxviii, doen trocken de Brabanders voir Dordrecht.

Item, in dit selve jaer was de grave van Armensack doot geslagen te Parijs.

¹ *Vochten tseghen*, obtinrent la victoire.

² *Lilladam*, Lisle Adam.

Item, int selve jaer resigneerde her Jan van Bavaire ¹ het bisschopdom ^{1418-1448.} van Luijcke.

Item, mccccxix doen was de hertoge Jan van Bourgondien doot geslagen met verradenissen van den kinderen van Orleans, in die maent van september.

Item, int selve jaer werdt Philips, sijn soene, hertoge van Bourgondien ende grave van Vlaenderen.

Item, opt selve jaer was grooten brandt tsHertogenbossche, te Poperinghe, tEeckeloo, ende ter menigher stadt.

Item, mccccxx track men voir Sinte Geertruijdenberge.

Eodem anno was die heere van Hensberge te Bruessele gevangen.

Item, int selve jaer wast grooten brandt tAssche.

Item, mccccxxj waeren te Bruessele de binnen poorten afgedaen.

Eodem anno track men voir Pragen.

Item, mccccxxij storven die coninek van Vranckerijck ende van Ingelant.

Anno mccccxxiii was Breijne ² gewonnen.

Anno mccccxxv was die fontein te Bergen in Henegouw gebroken.

* Anno mccccxxvj begonst men te Loven te leren in duniversiteijt op Onser Vrouwen geborten avont.

Eodem anno was Sevenbergen gewonnen.

Item, anno mccccxxvij was hertoge Jan van Brabant ter Vueren begraven op den lesten Paeschdach, ende sijn broeder werdt hertoghe.

Item, anno mccccxxiii, den x november, was hertoghe Karel le Hardy geboren, die voer Nancij bleef.

Item, doen men schreef mccccxliij was keijser Frederick gecroont te Aken.

Item, doen men schreef mccccxliij wert Lutzenborg gewonnen oft gegregen van den hertoghe Philips van Borgondien en van Brabant.

Item, doen men schreef mccccxliij was een groot scietspel te Bruessele.

Item, int selve jaer berndet te Bergen op ten Soom.

Item, doen men schreef mccccxlv doen was Sinte Michiels torre volmaect ende den ingel daer op gesedt ³. Ende eene vrouwe die kindt droech, van loste ⁴, clam boven bij sinte Michiel op den torre.

¹ *Bavaire*, Bavière.

² Braine-le-Comte.

³ La statue de St.-Michel fut placée seulement en 1455.

⁴ Par plaisir.

1446-1458. Item, doen men schreef mccccxlvj doen sterff pauws Eugenius die vierde op sinte Matheeus dach.

Item, doen men schreef mccccxlvij doen was de becke gewelft van den waschuijse tot aen tsieckhuijs.

Item, int selve jaer verbernde sinte Peters kercke te Loven. Ende het sterfter zeer.

Item, doen men schreef mccccxlviii doen sterff den hertoghe van Cleve. Int selve jaer vant men veel muijsen.

Int selve jaer was groote aertbevinge te Roome.

Item, doen men schreef mccccxlix begonste ierstmael die ganginghe oft bevaert tot Schuete ¹ buijten Bruessele, ende den iersten steen om tclooster aldaer te maecken wordde geleijt bij mijnen heere van Carloo ².

Item, doen men schreef mcccccl doen wast djaer van gratie ³ te Roome.

Item, opt selve jaer was ons firmerije gemaect.

Item, opt selve jaer was die keijserlijke stad Constantinopolen gewonnen door den grooten Turck.

Item, doen men schreef mccccclj doen wordden ons vleesbacken gecocht.

Item, op tselve jaer was te Windechim cardinael ende legaet van Roome, ende gaff al den geenen die onder gehoorsaemheijt der cappittelen staen, alsoe menich ure als zij tshelijchsdaechs *silentium* houden, elcken dertich daghen afflaets.

Item, mccccclij doen was heer Jan van Berghen geboren.

Item, int selve jaer doen begon dorloghe in Vlaenderen tusschen den hertoghe ende die van Gendt.

Item, int selve jaer was onsen rinckmuer begonnen.

Item, doe men schreef mccccclijj doen bleven die van Gendt verslegen voir Gavere.

Item, doe men schreef mccccclijij doen was ons prince getrocken in Duijstlant, ende men seijden doot te wesen.

Item, doe men schreef mccccclvj doen sterft Diefhout ⁴, bisschop van Utrecht, ende Brederode wordde bisschop; maer Davidt wordt geconfirmeert over bisschop.

¹ Scheut lez-Bruxelles.

² Le comte de Charolais.

³ Djaer van gratie, année jubilaire.

⁴ Rodulf de Diephout.

Item, doe men schreef mcccclvj doen track hertoge Philips van Bourgondien voer Utrecht, ende men ontfinck doen sijnen soene te Utrecht voer bischop. 1486-1462.

Item, opten selven tijt soe voer die hertoge voirscreven voer Deventer, ende liet ongewonnen; want het wordt peijs gemaect tusschen beijde.

Item, op den selven tijt quam die dolphijn te Bruessele.

Item, doe men schreef mcccclvij waert grote sterfte te Vueren.

Item, doen men schreef mcccclviii doen sterfident te Loven seere.

Item, op tselve jaer was een groot schietspel te Mechelen.

Item, op dit selve jaer sterft Jan Hinckaert, meester jagere van Brabant, omtrent Bamisse.

Item, doe men schreef mccccclix, doen was groote orloge in Gelderlant tusschen den vader ende sijnen soene.

Item, op tselve jaer wordt te Geneppijen geboren des dolphijs soene van Vranckerijke, op den xxvij dach van julio, ende gedoopt den eersten sondaechs van den oixmaent.

Item, in tselve jaer sterff Jan van Heijnsberge, die voermaels bisschop van Ludick was.

Item, int jaer Ons Heren mccccclx doen viel grooten sneeuw in den april op sint Jooris dach, ende was een spadig ¹ jaer; want drie daegen in den mej vant men noch luttel loofs uuijte, ende de blommen van appelen ende peeren waren meest vervrozen van grooten vorste, dié geschiede in den meerte en in den april.

Int jaer Ons Heren mccccclxi werdt ons een nieuwe overtafel gegeven op onsen hoogen outaer van der vrouwe van Vorst wegen. Met Gode moet zij leven!

Item, int selve jaer werdt de coninck Lodewijck van Vranckerijck gecroont.

Item, int jaer Ons Heeren mccccclxii was in ons convent den legaet van Roome, bisschop van Ferraren ende doctoer, met vier andere doctoers, des anderen daechs nae alder Apostelen dach in julio.

Item, int selve jaer was ons gasterije gemaect.

Item, int selve jaer was generael capittel te Bruessele te Onser Vrouwen Bruederen ende vier daeghen vol afflaets.

¹ *Spadig*, année tardive.

1463-1470.

Item, int jaer Ons Heeren mccccclxiiij wonnen de Turcken veel lants af van de Venetianen, ende maecten met haeren heere ¹ op elf daigen eenen muer tegen die Turcken, dien vj lombaertsche mijlen lanck was ende acht voeten dicke ende xv voeten hooghe, die hondert ende acht en dertich torren hadden, ende eenen gracht lanx den muer hondert voeten wijt. Ende niet lange daernae verlorent de Venetianen weder algader.

Item, op tselve jaer was grooten brandt te sHertogenbossche. Daer verbernde der Minnebrueders cloostere ende der Regulieressen cloostere.

Item, int jaer Ons Heeren mccccclxiiiij, op den xj^{ou} dach van meerte, soe warden tclooster van de Predickheeren te Bruessel geweyjt ende gesticht.

Item, int selve jaer was tot Mechelen het generael capittel van de Observanten of Minnebruederen.

Item, int jaer Ons Heeren mccccclxv track Kaerle, ons jonge prince, met menich dusent poerden in Vranckerijck, ende wandt den strijdt tegen den coninck. Ende daer bleven vele in beijde seijden.

Item, int selve jaer sterft vrouwe Isabelle, sijne huisvrouwe, oft tjaer daer naer.

Item, int jaer Ons Heeren mccccclxvi track hertoge Philips van Bourgognien voer Dinant, ende distruceerde de stadt totten gronde. Karel sijn zoene die hevet in den naem van zijnen vader gedaen, want Philip ziek was.

Item, int jaer Ons Heeren mccccclxvii sterff hertoge Philips voirscreve op sinte Vitus dach, ende Karel sijn soene wert gewellich heere ² van Brabant ende van zijns vaders landen.

Item, op tselve jaer vingen die van Ludick haeren bisschop voer Tongren.

Item, op tselve jaer bracht hertoge Kaerle den Lueckenaers ende tlandt van Loon tonder.

Item, int jaer mccccclxix sterff heer Philips van Glijmes, heer van Grimbergen, in den Hage in Hollant, daer hij begraven wordt op den van oest, dat een goet vroem ridder was.

Item, anno mccccclxx was coninck Eduwaert verdreven in Ingelant ende Henrick gecroont.

¹ Heere, armée.

² Gewellich heere, souverain.

Item, int selve jaer was ons prince bijnaest vergeven doer Baudewijn ¹⁴⁷⁰⁻¹⁴⁷⁷ den baestaert.

Int jaer XIIIe LXXJ wert Weretwijck ¹ in Ingelant verslegen.

Item, int jaer XIIIe LXXIJ track hertoghe Karel in Vranckerijck.

Int jaer XIIIe LXXIJJ wordde hertoghe Karel hertoghe van Geldre ende grave van Zutphen, ende hij track te Triere bij den keijser Frederick.

Item, int jaer XIIIe LXXIIJJ wert hertoghe Kaerle te Mechelen ontfangen int Parlement ende sat daer inne te rechte gecroont. Ende int selve jaer track hij te Nuijsen, daer hij bij een jaer lach.

Item, int jaer XIIIe LXXVJ lach hij in Vrieslant met grooter macht.

Item, int selve jaer werdt hij deerlijk ende verraderlijk verslagen tusschen Nancij ende Sinter Claes.

Item, int jaer XIIIe LXXVJ was groote onruste te Brussele tusschen de gemeijnte ende den welthouderen, ende daer waeren van de heeren onthoofd donderdaech voer halff vasten.

Item, anno XIIIe LXXVIJ hebben die ix natien te Bruessele hen standaerts uijtgesteken op de merckt, ende stonden daer over gewapender hand. Ende doen wordt den paijs gemaect tusschen die heeren ende de gemeijnte. Ende die heeren moesten commen genade bidden voer de gemeijnte onder die standaerts.

Int selve jaer doen was grooten winter ende grooten rumor in alle die landen.

Item, anno XIIIe LXXVIJ wordt Humbercourt te Gendt ende die cancelier Hugonet onthoofd, om dat zij lever zonder zout geten hadden, met noch heer Jan van Melle, riddere, op een witten donderdach.

Item, int selve jaer was vrouwe Maria, hertoghe Karels dochter, hertoginne van Brabant. Ende zij consenteerde die van Bruessele dat zij graven souden ende het water haelen uijt den Ruijpel oft Schelde bringen naer Brussel in de Zinne.

Item, int selve jaer quam die coninck van Vranckerijck int lant met grooter machte, om dat zijn soene vrouwe Maria nijet hebben en mochte. Ende de jonge hertoghe van Geldre wordt voir Dornijcke verslagen van de Franchoisen.

¹ Le comte de Warwick.

1477-1507. Item, int selve jaer quaem Maximiliaen, keijser Frederics soene, uuijt Duijtslant om ons prinsesse, vrouwe Marie, te trouwen. Ende des vrijdaechs na sinte Lucijen dach ontfanck hij Bruessele.

Item, anno LXXVIJ wert hertoge Philips van haer geboren te Brugge, saterdach vòer sint Jan.

Item, XIII^c LXXIX was vrouw Margriet geboren te Bruessele op verloren maendach.

Item, anno XIII^c LXXXJ was Franciscus geboren, die op Couwenberch begraven leijt.

Item, int selve jaer wast dieren tijt, datter menschen doot gevonden wordden om broot, ende was dat jaer quaet weder ende groote schattinge ¹ int landt.

Item, anno XIII^c LXXXIIJ was eenen paijs gemaect tusschen den coninck van Vranckerijk ende Maximiliaen.

Item, int selve jaer verloren de Luijckers den strijdt tegen de Brabanders.

Item, XIII^c LXXXIX was die groote sterfte te Bruessele, daer xxxiiij duijsent lijcken waren op een jaer.

Item, anno XIII^c xcvi ontfinck hertoge Philips Brabant ende quam te Bruessele inne op sinte Maria Magdalenen avont.

Item, anno XIII^c xcviJ trouwde hertoge Philips vrouw Johanna, des coninx van Arragon van Spangen dochter.

Item, XIII^c xcviij was Leonord, dierste kindt van hertoge Philips ende vrouwe Johanna, geboren op sint Andreas avont, ende Sinter Goelen kersten gedaen ².

Item, anno xv^c, int jaer van gratie op sinte Matthijs avont, nae stiel van Brabant, was hertoge Karel geboren te Gendt en Sint Jans kersten gedaen, nu ons keijser geweest.

Item, anno xv^c v was te Bruessel een schoon schietspel daer die van Aelst den prijs aff wonnen.

Item, anno xv^c viJ soe sterff hertoge Philips, coninck van Castillien, vader van keijser Karel.

Item, anno xv^c viij a Carolo, novissimo Gelriæ duce, opidum Thenense captum, direptum et expoliatum fuit.

¹ Groote schattingen, grands impôts.

² Kersten gedaen, baptisé.

Item, anno mccccviii asperrima hyems extitit, quam secuta est aestas usque ^{1508-1522.} adeo sicca ut per quatuor integros menses non pluerit, unde non minime rei frumentariæ caristiâ laboratum est.

Item, xv^o xiiij rex Angliæ Henricus octavus Maximiliano, Romanorum (imperatore), comite, Morinum (oppidum) bello in deditioe cepit, quod Ludovicus, Gallorum rex, presidio firmaverat; quo expugnato, idem Anglus, armato milite, Tornacum evicit. Hujus urbis a cæsare sibi nupere donatæ, incredibili sumptu arcem inibi construxit, donec post aliquot annos Gallo urbs reddita et hæc iterum nostratibus, Gallis adempto, cæsari quietissime paret.

Item, anno m^o ccccc^o xv^o Carolus, Philippi filius, Brabantia, Flandriæ, etc., principatui inauguratur.

Item, anno m^o ccccc^o xix^o Maximilianus cæsar fatalem diem obiit in Germania superiori, cum jam esset ingressus annum ætatis sexagesimum tertium.

Item, anno m^o ccccc^o xx^o Carolus, Philippi regis Hispaniæ filius, rex Romanorum eligitur atque Aquisgrani imperii est donatus insignibus.

Item, eodem anno lutheriana hæresis in Italia per summum pontificem, Leonem decimum, et in Germaniâ per hunc regem Carolum per publicum edictum dampnata est.

Item, anno m^o ccccc^o xxj^o Guilelmus Croy, archiepiscopus Toletanus, maxime spei heros, si aliquot annos super vixisset, in matura morte vita functus est, anno ætatis pene xxiiij^o. Fuit hic cardinalatus titulo insignitus.

Item, hoc eodem anno initium belli Gallici cœptum est inter Carolum, cæsarem, et Franciscum, hujus nominis primum regem Franciæ, et nostrates Masserias bello, atque, re infecta, obsidionem turpiter solvunt.

Item, anno eodem 1521 Leo, pontifex maximus, hujus nominis decimus, Romæ vita defungitur. In cujus demortui locum, anno sequenti Adrianus Florentius, de Trajecto Hollandiæ oppido oriundus, subrogatus est; estque vocitatus Adrianus sextus, nomine priore servato.

Item, anno m^o ccccc^o xxiiij^o Christiernus, rex Danorum, cum uxore Isabella et tribus liberis, mare uno et duabus filiabus, patriâ profligatus huc ad nos confugit. Ejus uxor Isabella non multo post moritur atque Gandavum in templo divi Petri condita est.

1523-1527. Item, anno M^o ccccc^o xxiii Rhodus antiqua christiana oppugnatrix, tyrano Turcarum Solimanno dedita est.

Item, anno M^o ccccc^o xxv^o Franciscus, hujus nominis primus Francorum rex, apud Papiam, Italiæ urbem, bello capitur, et in Hispaniam advehitur.

Anno M^o ccccc^o xxvi^o die xxj martis natus est cæsari Carolo quinto, ex Elisabeth, Lucitanæ regina, primus filius, nomine Philippus, hora quarta, in oppido Vallis Oletani ¹.

¹ Valladolid.

BRABANDSCHE KRONIJK.

(EXTRAIT.)

Doen men screef Ons Heeren jaer mcllxxxviii, dats waer, was die strijt ^{1288-1304.} te Woerone, op sinte Bonifacius dach.

Item, doen men screef mcccxi, doen was die stat van Akers ' ghedestruweert.

Item, doen men screef mcccxiiij, doen steerf die hertoghe van Brabant ten Baren ², in een tavelronde ³.

Item, doen men screef mcccxvi, doen bleef doet die grave van Hollant Floreins te Dortrecht.

Item, doen men screef mccc, doen bleef doet die bisscop van Utrecht voer die Hollanders ⁴.

Item, doen men screef mccc ende ij, doen lach die hertoghe van Brabant voer Mechelen metten gemeenen heeren.

Item, doen men screef mcccii was den strijt voer Corterijke.

Item, doen men screef mccciiij, doen was die gemeente te Bruesel tonder ende weder te boven.

Item, doen men screef mccciiij, doen was die strijt in Hollant voer der Gouden ⁵.

¹ St-Jean-d'Acre.

² Bar, en France.

³ Tavelronde, joute.

⁴ Selon Heda, l'évêque Guillaume périt le 24 juillet 1501.

⁵ Gouda, en Hollande.

1303-1346. Item, doen men screef mcccij was die goede keijser Heinric vergeven van eenen Jacopijn.

Item, doen men screef mcccxv, doen waest dieren tijt.

Item, doen men screef mcccxvj, doen waest groote sterfte.

Item, doen men screef mcccxvii, doen was men te Sitteert ¹.

Item, doen men screef mcccxxj, doen bernde men die besiecte lieden in Vrancrike.

Item, doen men screef mcccxxvj was men te Loembeke ².

Int selve jaer was grooten brant te Bruesel opten Savel ³.

Item, doen men screef mcccxxviii, doen was die strijt te Cassele.

Item, doen men screef mcccxxix wert Valckenborch gewonnen.

Int selve jaer wert den iersten steen geleijt aen die borch tsente Geertrudenberge in Hollant.

Item, doen men screef mcccxxxij was men te Helesem ⁴.

Item, doen men screef mcccxxxiii, doen was die strijt ten Hellekijn.

Int selve jaer was men voor Rode tontsettenne ⁵.

Item, doen men screef mcccxxxviii, doen was grooten brant in Dortrecht.

Item, doen men screef mcccxl, doen was men voer Camerijke ende voer Doerneke.

Int selve jaer was men voer Calyant ⁶.

Item, doen men screef mcccxlii, doen was grooten brant te Mechelen, op Sacraments avont.

Item, doen men screef mcccxlv, doen bleef die grave Willem voer die Vriesen.

Int selve jaer wert den iersten steen geleit aen Sinte Cleren cloester te Bruesel.

Item, doen men screef mcccxlvj, doen was den strijt te Kersij ⁷.

¹ Selon la Chronique de de Dynter (tome II, pp. 497-760), la prise de cette ville eut lieu, en 1318, par le duc de Brabant.

² Lombeek-Notre-Dame, où, selon la chronique dite *Chronijcke van Nederlant*, l'armée brabançonne campa en 1329. V. plus haut, p. 29.

³ La Chronique dite *Chronijcke van Nederlant*, dont nous reproduisons le texte plus haut, rapporte cet événement à l'année 1317.

⁴ Heylissem, province de Brabant, où Jean III campa en 1352.

⁵ Rolduc, province de Limbourg, fut assiégé pendant cette année par le duc de Brabant.

⁶ Il faut lire *Camerijck*, Cambrai, à moins d'admettre que *Calyant* signifie Calais. Dans ce cas l'événement doit être placé à l'année 1346.

⁷ Crécy, en France, où fut livrée la bataille entre les Français et les Anglais.

Item, doen men screef MCCCXLVIJ was den strijt voer Luedeke.

1347-1372.

Item, doen men screef MCCCXLVIJ quam Ons Lieve Vrouwe (van) Antwerpen te Bruesel opten Savel ¹.

Item, doen men screef MCCCXLIX, doen gingen die geeseleren te Bruesel. Int selve jaer sloech men die joden doot.

Item, doen men screef MCCCCLIIJ was den iersten steen geleit aen de halle ² te Bruesel.

Item, doen men screef MCCCCLV, doen steerf die goede hertoghe Jan, die te Viler ³ leijt.

Item, doen men screef MCCCCLVI, doen was die strijt voer Bruesel ⁴.

Int selve jaer bleef die coninc te Putiers ⁵ gevaen.

Item, doen men screef MCCCCLVIJ began men de nuwe vesten te Bruesel.

Int selve jaer was eenen camp te Loevene van her Wouter Pipenpoij ende her Gosen van Seven ⁶.

Item, doen men screef MCCCCLX, doen was die gemeente tonder te Bruesel.

Item, doen men screef MCCCCLXIJ, doen waest groet winter.

Item, doen men screef MCCCCLXIIJ, doen was die here van Edingen ont-hoest.

Item, doen men screef MCCCCLXV, doen was Rummen ghewonnen ⁷.

Item, doen men screef MCCCCLXVIJ, doen viel Sinter Claes torre op sinter Nicasius nacht.

Int selve jaer was te Bruesel een pape gevierendeelt.

Item, doen men screef MCCCCLXX, doen bernde men die joden te Bruesel op Assencioens avont.

Item, doen men screef MCCCCLXXIJ, doen was die strijt te Baeswilde-ren ⁸.

¹ Selon Smet, *Histoire de la religion catholique en Brabant*, ce fait eut lieu en 1347.

² La halle aux draps à Bruxelles fut commencée, selon la *Chronijcke van Brabant*, en 1354.

³ Abbaye de Villers.

⁴ La bataille de Schent lez-Bruxelles.

⁵ Poitiers, en France.

⁶ Le manuscrit de Pelekmans, conservé dans la bibliothèque de l'université de Louvain, mentionne, en septembre et octobre 1357, deux com-

bats singuliers, qui eurent lieu au château César à Louvain. Celui entre Gautier Pipenpoy et Gossuin van Seven eut lieu le 7 octobre 1357. (Voy. Wauters, *Histoire des environs de Bruxelles*, t. II, p. 93.)

⁷ Le château de Rummen, actuellement province de Brabant.

⁸ La bataille de Bastweiler eut lieu le 21 août 1371.

1373-1383. Item, doen men screef MCCCLXXIIJ was doot gheslagen her Wouter van der Noet, te Bruesel ¹.

Int selve jaer was Trude ² metten cricken ³ ghebernt.

Item, doen men screef MCCCLXXIIJ, doen ghincgen die dansers.

Item, doen men screef MCCCLXXV, doen begon men die borch te Vilvoerden.

Item, doen men screef MCCCLXXVIJ, doen was die keijser te Bruesel ⁴.

Item, doen men screef MCCCLXXVIIJ, doen worden ij pause gecoren ⁵.

Item, doen men screef MCCCLXXIX, doen began die grave van Vlaenderen Lodewic te orlogen op die van Gint.

Int selve jaer waren die heeren te Loevene ter veinsteren uuijt ghe-
worpen.

Int selve jaer wert Bruesel besloten van den butensten mueren.

Item, doen men screef MCCCLXXX wert Aelst ghedestruweert.

Int selve jaer wert Gersberge ghedestruweert.

Int selve jaer vielen die groote hagelsteene op sinte Laureijs dach.

Item, doen men screef MCCCLXXXJ, doen bleef die here van Edingen doet te Gint ⁶.

Item, doen men screef MCCCLXXXIIJ, doen wonnen die van Gint Brugge op sheijlech cruus dach in meije.

Daer nae xxj dage in meije was ertbevinge.

Int selve jaer was capitle te Bruesel tOnse Vrouwe Bruederen.

Int selve jaer was die strijt te Roesbeke.

Int selve jaer wert Corterike ghewonnen.

Int selve jaer lach men voer Loeven.

Item, doen men screef MCCCLXXXIIJ sterf die hertoghe van Brabant groet, Conceptio Maria was hi doet ⁷.

Daer na liij dagen starf van Vlaenderen Lodewijc die grave ⁸.

Int selve jaer waren te Bruesel joden die cyboeren gestolen hebben metten heijlegen Sacramenten.

¹ Voy. Henne et Wauters, *Histoire de Bruxelles*, t. Ier, p. 173.

² La ville de Saint-Trond.

³ *Cricken*, à l'aurore.

⁴ L'empereur Charles IV.

⁵ Urbain VI et Clément VII.

⁶ Gautier d'Enghien.

⁷ Wenceslas, due de Brabant, mort le 7 décembre 1383.

⁸ Louis de Male, mort le 6 janvier 1384 (n. st.).

1383-1401.

Int selve jaer was Clement gheberrent, die de ciboren stal.

Item, doen men screef mcccLXXXIIIIJ wert Oudenaerden ghewonnen.

Item, doen men screef mcccXXXV, doen huwede die hertoghe van Bourgoine Philips zine twe kinderen.

Int selve jaer wert pays in Vlaenderen.

Item, doen men screef mcccLXXXVIJ, doen trac men voer Gaesbeke, opten wittendonderdach.

Item, doen men screef mcccXXXVIIJ, doen trac men anderwerf voer den Grave.

Int selve jaer quam die coninc van Vrancrike tot Gulke met grooter macht.

Int selve jaer starf die bisscop van Camerike, her Jan T'Serclaes.

Item, doen men screef mcccxc was d'aflaet te Ludeke.

Item, doen men screef mcccxcj opten heiligen Kerstnacht sloech eenen grooten donderslach.

Item, doen men screef mcccxcvj, doen was men voer die Vriesen.

Item, doen men screef mcccxcviij, doen trac men derde werf te Gelderlant wert, ende over Mase, ende bernen int lant van Gulke tot voer Aken.

Item, doen men screef mcccxcviij, doen was tverbont gemaect tusschen Brabant ende dlant van Ludeke.

Int selve jaer trocken die van Brabant metten lande van Ludeke weder te Gelderlant wert ende over Mase, ende slechten die nuwe stat ende belasten Rumunde metten grave van Sijn Poel.

Int selve jaer was peijs.

Item, doen men screef mcccxcix, doen sterf die vrouwe van Gelre Marie, die een dochter van Brabant was.

Item, doen men screef mcccc was groote sterfte in vele lande ende duerde langhe. Grooten aflaet in Roome.

Item doen men screef mcccc ende j wert douwe huijs begonnen op die meret te Bruesel¹.

Int selve jaer wert her Diedercc van den Eetvelde doet gheslagen.

¹ C'est-à-dire l'aile la plus ancienne de l'hôtel de ville, qui était comprise entre la rue de l'Étoile et la tour. L'autre aile, qui forme la partie la plus

récente du bâtiment, fut pour ce motif nommée la nouvelle aile.

1402-1408.

Item, doen men screef mccccij lach die hertoghe van Hollant voer Erkele ¹.

Item, doen men screef mcccciij quam de hertoghe van Bourgoennien Phijlips ² te Bruesel ende wert er sicc, ende stierf te Halle. Ende hij dede maken die scouwe tOnser Vrouwen Bruederen in den reester.

Int selve jaer starf sijn vrouwe.

Int selve jaer wert Anthonijs, sijn sone, ruwart ³ in Brabant.

Int selve jaer waest capittel te Bruesel te Mijnderbruederen.

Int selve jaer starf die hertoghe van Hollant Aelbrecht.

Item, doen men screef mccccv was grooten brant te Bruesel in der Cappellen prochie, op den goeden vridach.

Int selve jaer was op Coudenberch die vonte afghedaen ⁴.

Int selve jaer waren op Coudenberch die doede ontgraven ende te Sinte Goedelen begraven opten vijj^{ten} dach voer Kerstdach.

Item, doen men screef mccccvj wan mijn here van Perweijs ⁵ Sint-Truiden.

Int selve jaer starf Johanna, mijn vrouwe van Brabant, opten iersten dach van december, ende leit te Bruesel begraven tOnser Vrouwen Bruederen.

Int selve jaer wert Anthonijs van Burgonie ontfangen voer hertoghe van Brabant te Bruesel, op sinte Thomaes avent.

Item, doen men screef mccccvij, opten xij dach in oechstmaent, soe was joncfrouw Johanna van Sijmpoel, hertoginne van Brabant, levende ende doet, ende leit ter Vueren begraven.

Int selve jaer wert die hertoghe van Oriens (Orliens) doet gheslagen binnen Parijs, opten xxj^{en} dach van november.

Int selve jaer was grooten winter.

Item, doen men screef mccccviii lach die here van Perweijs voer Trijcht

¹ Arkel, province de la Hollande méridionale. La bataille entre Albert de Bavière, comte de Hollande, et le sire d'Arkel eut lieu au Arkel-schen-Dam en 1403.

² Philippe le Hardi, époux de Marguerite, comtesse de Flandre, mort le 27 avril 1404; sa femme le suivit au tombeau le 16 mars 1408 (n. st.).

³ Ruwart, administrateur, protecteur, gouverneur.

⁴ C'est-à-dire que le Sacrement du baptême ne put plus être administré dans l'église de Saint-Jacques sur Coudenberg à Bruxelles, par suite de contestations avec l'église de Sainte-Gudule.

⁵ Henri de Perwez, manbour de Liège.

omtrent xvij weken metten lande van Ludeke. Ende doen brac hij op ende 1408-1419.
street jegen den hertoghe van Burgonien Jan ende jegen den hertoghe van
Hollant Willem, ende bleffer doet ende sijn sone die bisscop, opten xxiiij^{en}
dach in spelmaent.

Item, doen men screef mccccix, opten xiiij^{en} dach in hoijmaent, soe
quam binnen Bruesel Lijsbet, maregravinne van Brandenborch, van
Luzitz ende hertoginne van Gorlitz, ende, opten xvj^{en} dach van hoijmaent,
soe trouwese den hertoge van Brabant opt Coudenberch in der kerken.

Item, doen men screef mccccx was groote feeste te Bruesel van tserthogen
Anthonis sone Willem, die daer gheboren was.

Item, doen men screef mccccxj, soe was die hertoghe van Burgoennie
Jan, metten lande van Vlaenderen, in Vranckerike, ende die hertoghe van
Brabant Anthonis, sijn broeder, met sinen riddersen ende knechten ende
scutters, ende destruverden Ham in Vermondoys.

Item, doen men screef mccccxiii, doen lach die coninc van Vrancrike
voer Atricht met grooten heere.

Item, doen men screef mccccxv, in october op eenen vridach, soe bleef
doet, in den strijt te Blangijs ¹ in Vrankerike, Phijlips, grave van Niveers,
ende sijn broeder, hertoghe Anthonijs van Brabant. Ende die leit ter
Vueren begraven.

Int selve jaer wert Jan, sijn sone, ontsaen voer hertoghe van Brabant.

Item, doen men screef mccccxvii starf die hertoghe van Hollant Willem.

Int selve jaer wert Odo van der Colummen paues gecoren te Constans
metter gemeene consilien. Daer wert hem den name ghegeven Merten.

Int selve jaer bleef doet die joncker van Erekele te Gurcum.

Int selve jaer soe trouwede die hertoghe van Brabant Jan tserthogen
Willems dochter van Hollant.

Item, doen men screef mccccxviii wert die hertoghe Jan ontfangen in
Brabant, in Hollant, in Zeelant ende in Henegouwe, sonder die van Dor-
trecht woudens niet ontsaene. Daer trac men voer met groten heere.

Int selve jaer wert die grave Ermenzac ² doet gheslagen te Parijs.

Item, doen men screef mccccxix bleef doet die hertoghe van Burgonie Jan.

¹ La rivière de Blangy que les Anglais pas-
sèrent avant la bataille d'Azincourt, où périt
Antoine, duc de Brabant.

² Bernard, comte d'Armagnac, massacré le
12 juin 1418.

1419-1430. Int selve jaer wert Phijlips, sijn sone, ontfacen voer grave van Vlaenderen.

Item, doen men screef mccccxx, doen was grooten brant tAssche. Ende Thijs, Merten sone, was onthoet te Halle.

Int selve jaer quam die her van Heijnsberge met mechnichte van volke van wapenen, ende bleven daer ghevangen te Bruesel.

Int selve jaer werden te Bruesel borchmeesters ende raetslieden ghemact.

Item, doen men screef mccccxxj, doen waren alle die heren te Bruesel onthoest, opten vj^{en} dach van braechmaent.

Int selve jaer werden te Bruesel die binnenste poerten ende winketene afghedaen.

Int selve jaer was een groote cruusvaert te Pragen waert, in Bocheijn.

Item, doen men screef mccccxxiij, doen worden te Bruesel die ketinne geleit in die straten.

Item, doen men screef mccccxxiiij, doen was Breinen ghewonnen.

Int selve jaer starf her Jan van Beijeren.

Item, doen men screef mccccxxv, doen was die fonteijne afghebroken te Bergen in Henegouwe.

Item, doen men screef mccccxxvj, doen was tSevenberge gewonnen.

Int selve jaer was grooten strijt int lant van Bocheijn, daer vele heren bleven.

Int selve jaer waren vele lieden gevierendeelt te Dorneke.

Item, doen men screef mccccxxviiij, sterf die hertoghe van Brabant Jan, ende was begraven te Vueren, opten xxiiij^{en} dach van april.

Int selve jaer, opten xxvj^{en} dach van junij, was te Bruesel een man gevierendeelt.

Int selve jaer wert Philips, tserthogen Jans broeder, ontfacen voer hertoghe van Brabant.

Item, doen men screef mccccxxviii, doen starf die grave van Namen Jan.

Item, doen men screef mccccxxix, doen regeerde een maecht in Vrancrike metten coninc jegen d'Ingelsche.

Item, int selve jaer trouwede die hertoge van Burgonie Philips tsoninx dochter van Portegale.

Item, doen men screef mccccxxx, doen lach men voer Compienghien.

Int selve jaer trocken die van Ludeke op dlant van Namen, ende branden die dorpe ende wonnen sloten. 1430-1440.

Int selve jaer starf hertoghe Philips van Brabant opten vierden dach in oegstmaent, ende wert ter Vueren begraven opten vij^{ten} dach van october.

Int selve jaer wert die hertoghe van Burgoendien hertoghe van Brabant opten v^{en} dach van october te Lovenne.

Item, doen men screef mccccxxxiij, onlust tusschen Bruesel (ende) Antwerpen jeghen die van Mechelen.

Item, doen men screef mccccxxxiiij wert die hertoge van Burgonien ende van Brabant here van Hollant, Zelant ende Henegouwe.

Int selve jaer ghelach sijn vrouwe van haren derden sone te Dijgioen.

Item, doen men screef mccccxxxiiii waest grooten winter van vorste ende van vele sneus.

Int selve jaer waest grooten tempeest van winde dat er kerken, huijsen ende bomen braken.

Item, doen men screef mccccxxxv, doen was een groote dachvaert tAtrecht. Ende daer was den paijs ghemaect tusschen die coninc van Vranckeric ende den hertoghe van Burgonie ende van Brabant.

Item, doen men screef mccccxxxvj, doen worden d'Ingelsche van Parijs verdreven.

Int selve jaer soe lach dlant van Vlaenderen voer Caleijs.

Item, doen men screef mccccxxxvij was te Brugghe groot ghevecht, ende daer bleef doot die here van Lieliendamme ¹.

Int selve jaer lagen die van Bruggen voer der Sluijs.

Int selve jaer waest dieren tijt.

Item, doen men screef mccccxxxviii waest noch dieren tijt ende groote sterfte.

Item, doen men screef mccccxxxix, doen troude die jonghe her van Zaerloet ² des coninx dochter van Vranckeric.

Int selve jaer vielen de groote hagelsteen.

Int selve jaer steerf die keijser Aelbrecht.

Item, doen men screef mccccxl was een groot scietspel te Gint.

¹ L'Isle-Adam.

² Charolais.

1440-1455. Int selve jaer quam die hertoge van Orliens uijt Inghelant, daer hij xxv jaer ghevangen gheweest hadde.

Int selve jaer was den iersten steen geleijt van den vj nieuwen huijse te Bruesel op de merct.

Item, doen men screef mccccxlj, doen was capittel te Mijnderbrueders te Bruesel.

Int selve jaer viel dout kerhuijs te Bruesel op die Vischmerct.

Int selve jaer was den toere ghemaect op die kerke van Onse Vrouwe Bruederen.

Int selve jaer was Onse Lieve Vrouwe daer ierst omme gedragen.

Int selve jaer was den wijser gheseeten voer der stadhuijs.

Item, doen men screef mccccxliij was Luijssenborech ghewonnen.

Item, doen men screef mccccxliij, op den iij^{en} dach van merte, doen leijde die jonghe here van Saereloet ¹ den iersten steen om te meerderen der stad huijs te Bruesel onder den torre, daer hij selve steet ghemaect, te noerden weert.

Item, doen men screef mccccxliij was een groet scietspel te Bruesel van vergulden juwelen. Ende daer was ghemaect een aleije, waer men op scoet, daer op men wassen sach menegherande vruchten, ende lavoren ² met vischen, ende fonteijns met wine springen uijt eender joncfrouwe borsten.

Item, doen men screef mccccxlv, doen waren die van Luijdeke voer Rochefoert ende voer Agemont, dat sij beijde wonnen.

Item, tselve jaer was groten brant te Lenneken.

Item, doen men screef mccccxlvj steerf mijn vrouwe van Saereloet
(lacune) Bruesel.

Int selve jaer (1456) soe waren die Wijte Joncfrouwe uijt haren cloester gheset, ende die joncfrouwe van der Cluijsen daerinne gheseet.

Item, doen men screef mcccc ende lvij, doen ghelach mijne vrouwe van Saereloes, die dochter van Borboen, van haren iersten kinde te Bruesel. Item, die ambachten dienden hem elc met twee toersen op Couderberch.

Int selve jaer soe dede mijn here van Brabant den ommeganc van Bruesel verlegghen tot smaendax, om dolfijns wille.

¹ Charolais.

² Bassins.

Item, int jaer Ons Here mcccc ende lviij ende lviiij, soe was groote gen- 1458-4462.
ginge van menichvoldicheit van allen lande van kinderen toten sinte Machiels.

Item, doen men screef mcccc ende lviiij, doen santen die here van Burgonie vel volx van wapenne den bijsscopt van Uuijtrecht te hulpen ende die van Ammersvoert om die van Uuijtrecht te bedwijnghen.

Int selve jaer was een groot scijetspel te Mechelen opten xj^{en} dach van junio. Doen wonnen die van Bruesel scoenen (prijs) te innecompst ende battement ende de hoechsten prijs; soe hadden sij xij silveren potten.

Int selve jaer soe was dierste justijce ghedaen te Bruesel op die merct van den nieuwen brande in de keten te lopen, opten xvij^{en} van julio.

Int selve jaer soe was die tomme gheset van vrou Janne van Brabant tOnser Vrouwen Bruederen.

Item, doen men screef mcccclix, opten xxj^{en} dach van junio, doen track die hertoghe van Cleve ende her Jan van Berghen, als abbassidoers van den hertoghe van Brabant, ter consijlie bi den paus.

Int selve jaer soe ghelach dolfijns vrouwe van Vrankerijke van eenen soen te Genepien opten xxvij^{en} dach van julio, ende kersten ghedaen den vj^{en} dach van augusto, ende hiet Sosem ¹.

Int selve jaer soe was hij begraven te Sinte Godelen, in den hoghen coer, in de tomme, opten xv^{en} van decembrij, ende inneghehaelt metter processie ende metten ambachte. Ende elc ambacht met ij toersen.

Item, doen men screef mcccc ende lxj, doen steerf die coninc van Vrankerijke.

Int selve jaer wert die dolfijn coninc, ende trac te Riemen, ende ghecreech sijn sacrijcie op Onser Liever Vrouwen dach half oechst. Ende onse herthoge van Brabant leijden bijnnen Parijs.

Int selve jaer was groote oerloghe in Inghelant tusschen den herthoghe van Yorc ende den coninc. Ende die herthoghe sette eenen anderen coninc inne.

Item, int selve jaer was dat ijser bort in Onser Vrouwen cappelle gheset tOnser Vrouwen Bruederen.

Item, doen men screef mcccc ende lxij, doen was die capittel generael

¹ Joachim.

1462-1465. tOnsen Lieven Vrouwen Bruederen te Bruesel. Ende zij hadden grooten aflaet van den paus van allen sonden, sonder dat men in paus camere halen moest. Ende die aflaet duerde iiij Sinxendaghen.

Int selve jaer was doxael daer ghesect.

Int selve jaer was een groot steecspel te Bruesel van edlen heren, die in hoer verwapinghe steeken moesten ende met costeleken cosseliers¹. Ende sij quamen, diet beroepen hadden, in die balie, deen met eenen grooten scepe, dander met eenen berch ende leuwen ende simmen daer oppe, ende andere vremde beesten; ende dander met eenen olifant ende j castel daer op met ghewapende mannen daer op, ende dander ghelic yserverken, ende dander elc met ander ghenuchte.

Item, doen men screef mccccxiiij, doen quamen die Prekers in Bruesele in die Rijdderstrate, in die herberghe van Roemen, op sinte Thoemaes dach in september.

Int selve jaer was haer cloester gheweijt, opten xijen dach in merte.

Item, doen men screef mcccc ende lxiiij, doen trac Anthonijs, bastaert van Borgonie, ende die bastaert van Brabant te Turcken wert, met menigfuldige mannen. Ende gingen int sceep den xxijen dach in meije. Ende her Jan die Swaef, her Jans sone van Ruysbroic, volchde hem met vele lieden te lande.

Item, doen men screef mcccc ende lxv, soe waren ghemaect die hondertsmannen te Bruesel op sinte Nijs avont.

Int selve jaer soe was mijn heer van Saereloes met sinen edelen Vrankeric wert, ende hadde orloge tegen den coninc van Vrankeric opten disendach smorgens voer Alder-apostelen dach.

Int selve jaer, den iiijen dach van septembrijs, doen was onthoet Geijvaert van Cuijc, onder drossete van Brabant, opten Wollendriesch, om eenen portere van Bruesel die hij onthoet hadde.

Int selve jaer, opten xvijen dach van septembrij, soe trac een deel volx uijt Brabant op die pale tegen die van Luijdeke.

Item, int selve jaer steerf die vrouwe van Saereloes, dochter van Borboen, opten xxven dach van septembrij, ende let tAntwerpen begraven Sinte Michiels in den hogen coer.

¹ Cuirasses.

Int selve jaer soe wonnen die op de palen lagen Montenaken, opten ^{1465-1467.} xvij^{en} dach in octobrij; die wil dat men den paijs maecte tusschen mijn heer ende den coninc in Vrankerijke.

Ende doen paijs in Vranckerijke ghemaect was, doen quam mijn heer van Sareloes af met sinen volke, ende gaf die Brabanters oerlof, ende blef int lant van Ludeke liggen. Ende doen wert paijs ghemaect. Ende mijn heer quam na Bruesel; ende dambachten diende hem met iiij toersen.

Item, doen men screef mcccc ende lxxvj, doen deden die van Luijdeke haren voetval te Bruesel op hoof, opten iij^{en} dach van mej.

Int selve jaer soe trac mijn her voer Dinant, opten xij^{en} dach van oechst; soe pilerde ende berndese ende slechte die stad al te male. Ende hij quam te Bruesel. Ende elc ambachte diende hem met iiij toerse.

Int selve jaer soe droeghen die ghesworen van den jare van lxx omme sint Machiel. Soe droegen sij sint Machiel twe werven omme.

Int selve jaer, ij daghe in octobrij, soe quam mijn her van Brabant van Dinant. Ende hij quam te Bruesel waert. Ende elc ambacht diende hem met iiij toersen.

Int selve jaer soe quam te Bruesel inne die palsgreve, opten x^{en} dach van februarius, ende mijn here van Saereloes met hem. Ende elc ambacht diende hem met iiij toersen.

Item, doen men screef mcccc ende lxxvij, doen track Anthonijs van Burgonie in Ingelant, ende dede daer een fijt-van wapenen opten iiij^{en} dach van junio.

Int selve jaer bleef doet hertoghe Philips van Burgonie ende van Brabant, opten xv^{en} dach van junio. Ende hij steerf te Brugghe, ende leijt daer begraven.

Int selve jaer ontfinc mijn here van Saereloes tlant van Brabant te Lovenne opten xij^{en} dach van julio, ende te Bruesel den xiiij^{en} dach van julio. Ende elc ambacht diende hem met iiij toersen.

Int selve jaer groot elende te Mechele, ende sloegen tollhuijs in stucken, ende mer andere dingen die sij bedreven. Ende mijn here van Brabant trac daerop den xxvij^{en} van augusti. Ende hij soude daer justicie ghedaen hebben; maer doen die oghen verbonden weren, soe vergaf hijt hen. Ende alle die ghesworen van der stadt die waren gebannen uuijt allen sinen landen.

1467-1470. Int selve jaer trac mijn here van Brabant voer Sin Truijden, ende slechte die stad. Ende van daer soe trac hij voorder te Luijdeke. Ende sij gaven hem binnen iiij dagen oppe, ende quamen uuijten te ghenade; ende xx in haer lijwaet; ende gaven al over; ende braken hoer poerten ende mueren ave; ende slechte die stad. Ende dit gesciet donderdach na sint Merten dach.

Int selve jaer Ons Heren ende lxxviii, soe troude mijn here van Sarelloes, hertoghe van Brabant, ten Damme, coninx Edwaerts sustér van Inghelant, ende hielt j rickelec bruijlocht te Brugghe.

Int jaer mcccc ende lxcx, doen was ghedaen een nieuwe justicie te Bruesel; ende men sloech iij gesellen met haren oren aen eenen staec voer den stadt huijs, opten xxv^{en} dach van julio.

KORTE
CHRONIJCKE VAN NEDERLAND,
VAN
DEN JAERE 1285 TOT 1436.

Van der tijt dat was Adam ghemaect, eer God ter werelt quam. 1283-1300.

Anno mclxxxv verdronek Duvenlant van den grooten water.

Item, doen men screef mcc ende lxxxviii was den strijt te Woeronc, op sint Bonifacius dach, tusschen den biscop van Colen ende den hertoghe van Brabant.

Item, doe men screef mcc ende xc was Akers ¹ ghedestruert van den heijden.

Anno mcccxiij quamen die van Vlaenderen te Gheerbergen op die van Henegouwe.

Anno mcccxiij doen bleef doot greve Florijs van Hollant ².

Item, doen men screef mcccxiij sterf de hertoghe Jan in Baren.

Anno mcccxvii lach de coninc van Vranckrijk voor Rijsel, op sint Jans avont.

Item, doe men screef mccc bleef die bisscop van Utrecht voer de Hollanders doot ³.

¹ St.-Jean d'Acre fut pris en 1291.

² Florent V périt en 1296.

³ Guillaume, évêque d'Utrecht, périt, selon Heda, le 24 juillet 1301.

1302-1332.

Item, doe men screef mccc ende ij lach de hertoghe voer Mechelen opten wittendonderdach.

Item, doe men screef mccc ende ij was den strijt van Corterijcke, ipso die Benedicti in julio.

Anno mccc ende iij doen was den strijt tot Berghen (*sic*) xxiiij dage in hoeijmaent. Int selve jaer was den strijt in Zeelant.

Item, doe men screef mccc ende iij was de ghemeente te Bruesele tonder ende te boven.

Anno mccc ende vii waren de Templiers gevanghen.

Anno mccc ende x was den couden Kersnacht.

Item, doe men screef mccc ende xiiij was die goede keijser Henrije ver-
geven van enen jacoppijn.

Item, doe men screef mcccxvi was den dieren tijt ende duerde iij jaer lanck.

Item, doe men screef mcccxvi was de groote sterfte.

Item, doe men screef mcccxviii was men te Zittert.

Anno mcccxx hief men op de feeste van den heijligen Sacraments.

Anno mccc ende xxj doen bernt men de bezieckte luijden in Vranckrijck.

Anno mcccxxiiij doen bernde der Sluijs.

Anno mcccxxiiij doen leijt men den iersten steen aent huijs tot Sinte Geertruijdenberghe ¹.

Anno mcccxxiiij, vij dagen in oestmaent, doen trocken die bisscop ende de sticht van Luijdick voer Ruemen, ende lagen daer voir ix weken eer sijt nederworpen ².

Anno mcccxxvi doen was men voer Lumbeke.

Anno mcccxxvi doen was den brant te Bruesel op den Savel.

Anno mcccxxviij doen was (men) tot Valckenborch metten ghemeijnen here.

Item, doe men screef mccc ende xxviii was den strijt te Cassele ende te Haeselt ³.

Item, doe men screef mccc ende xxix was Valckenborch ghewonnen.

Item, doe men screef mccc ende xxxij was men te Helesem.

¹ Selon la *Chronijcke van Nederlant*, l'événement eut lieu en 1529.

² Cet événement se passa en 1566.

³ Il faut peut-être lire: *Haeckebrugge* ou *Cassel-op-den-Bery*.

Item, doe men screef mcccxxxiiij was men te Hellekene, ende dat selve 1333-1378. jaer tot Rode.

Item, doe men screef mccc ende xl was men vor Camerike ende vor Dornike.

Item, doe men screef mcccxliij was, de grote brant te Mechelen.

Item, doe men screef mcccxlvi bleef de grave Willem van Hollant vor de Vriesen, ipso die Cosme et Damiani.

Item, doen men screef mcccxlviij was den strijt te Kersi.

Item, doe men screef mcccxlviij ginghen die gheseleren.

Int selve jaer sloech men de jode doot.

Item, doe men screef mcccclv sterf de goede hertoghe Jan van Brabant, die te Vileer leijt, op sinte Claes avont.

Item, doe men screef mcccclviij was de strijt vor Bruesele.

Item, doe men screef mcccclxiiij was den groeten winter.

Item, doe men screef mcccclxiiij was de here van Enghen onthooft.

Anno mcccclxviij doen was die coninck van Cijpirs tot Brusele.

Item, doe men screef mcccclxviij viel Sinter Claes torre te Brusele.

Item, doe men screef mccc ende lxx bernde men de joden te Brusele van den Sacrament, opter Ascensions avont.

Item, doen men screef mcccclxxiiij was den strijt te Baeswilre voer Gulick¹.

Item, doen men screef mccc ende lxxiiij ginghen de dansers.

Anno mcccclxxv doen was den iersten steen geleijt tot Vilvoerden.

Anno mcccclxiiij doen viel den toren te Breda : alta Brede turris Marcelli nocte cadebat².

Item, doe men screef mccc ende lxxviij was de keijser en die coninc van Beemen tot Brusele³.

Item, doe men screef mccc ende lxxviii waren twe pausen ghecoren.

Int selve jaer begon dorloghen in Vlaenderen.

In dit selve jaer sterf coninc Eduwaert van Engelant, op sinte Jans-Baptisten avont⁴.

¹ La bataille de Bastweiler fut livrée le 21 août 1371.

² Cette tour tomba en 1457, comme le constate le chronogramme latin, mal reproduit par l'auteur. Ce chronogramme se compose de : ALTA

BREDE TURRIS MARCELLI NOCTE CADEBAT, Van Goor, *Beschrijving van Breda*, p. 88.

³ L'empereur fut à Bruxelles en 1377.

⁴ Édouard III mourut le 21 juin 1377.

1378-1398. Anno MCCCLXXVIII voer hertoghe Wenselijn, op sinte Matheus dach in septembri, op Ghelre.

In dat jaer voer de coninc van Vranckrijck voer Calijs teghen Enghelant.

Anno MCCCLXXIX doen worden de heren van Loeven van boven van den stadhuijs geworpen, ende de gemeijnte ontfincse benede up pijcken en gelavien, soe dat die goten liepen bloet als water.

Item, doen men screef mccc ende lxxx wert Aelst gedestruuert.

In dat selve jaer vielen de groote hagelsteen.

Item, doen men screef MCCCLXXXIIJ wonnen die van Gend Brugghe, op sheijlichs Cruijs dach in die mej.

Int selve jaer was deertbevinghe.

Int selve jaer was den strijt te Rosbeke, ende Oudenarde ontset.

Int selve jaer wert Corteriken ende Eerdenborgh gewonnen.

Int selve jaer lachmen vor Loeven.

Item, doe men screef MCCCLXXXIIJ sterf die hertoghe Wenselijn ende die grave Lodewijc van Vlaenderen.

Int selve jaer wonnen die van Ghent Oudenarden.

Anno MCCCLXXXIIJ doen bernde de stadhuijs tot Mechelen.

Anno MCCCLXXXV, dominica post die Apostolorum, doen waert den Dam gewonnen van die van Ghent, ende daer na xviiij daghen wan de coninc den Dam wederom metten hertoge van Borgondien.

Item, doen men screef MCCCLXXXVJ trac men eerstwerf vor Graven.

Item, doe men screef MCCCLXXXVIJ trac men vor Gaesbeke, op den wittendonderdach.

Item, doe men screef MCCCLXXXVIJ trac men anderwerf vor Graven.

Item, doe men screef mccc ende xc was daflaet te Ludeke.

Item, doe men screef mcccxcvj was men vor de Vriesen.

Anno mcccxcvj, xxviiij dagen in augusto ¹ soe waert gevangen die grave van Nevers ende die heere van Krisij (Coucy) ende veel andere heeren van Turcken ende Heydenissen.

Item, doe men screef mcccxcvii trocken die van Brabant derde werf in Gelderlant, in Gulkelant, daer sij groote scade leden ende veel verdronken ende gevangen.

¹ Augusto, lisez : september.

Item, doe men screef mcccxcviii trac men vor Remunden.

1398-1413.

Item, doe men screef mcccc wast grote afaet te Roome.

Int selve jaer waert groote sterfte.

Anno mcccxcix waert hertoghe Robbrecht van Beijeren te Vrankevoert keijser gecoren, ende Wenselijn van Boheem afgheset ¹.

Item, doe men screef mcccc ende j was der stathuijs begost te Brusele.

Anno mcccc ende ij, ontrent sent Laureijs dach, verbernde de kereke van den Hage, hora none.

Item, doe men screef mcccc ende iiii sterf doude hertoghe Philips van Burgoendien te Halle.

Int selve jaer sterf sijn vrouwe.

Int selve jaer wert Anthonis, sijn sone, rewaert van Brabant.

Int selve jaer sterf die hertoghe van Hollant Aelbrecht.

Int selve jaer was den grooten brant te Brusele ter Cappelle ².

Anno mcccc ende v doen lach hertoghe Willem voer Haghesteyn.

Item, doe men screef mcccc ende vi sterf mijn oude vrouwe Joanna van Brabant te Brusele. Ende haer neve Anthonis wert hertoghe.

Item, doe men screef mcccc ende vii was de hertoghe van Orliens doot gheslaghen te Parijs.

Int selve jaer was groot winter.

Item, doe men screef mcccc ende viii wart den strijt te Ludeke, daer de heer van Perwijs bleef.

Item, doe men screef mcccc ende ix huwede de hertoghe Anthonijs te Brusele.

Item, doe men screef mcccc ende x was ghewonnen Ham in Vermeudoys ³.

Anno mccccxviii, ipso die Crispini et Crispiani, waert hertogh Anthonijs van Brabant ende die grave van Neveers, sijn broeder, verslagen van de Ingelschen in Vranckrijc tot Hazecourt ⁴.

Item, doen men screef mccccxv bleef die hertoghe Anthonijs doot te Blangye, ende Jan, sijn sone, wert hertoghe van Brabant.

¹ L'événement eut lieu en 1400.

² Cette conquête date de 1311.

³ Selon la *Brabandsche kronijk*, l'incendie eut lieu en 1408.

⁴ Ce passage se rapporte à l'année 1413 et se rattache au suivant.

- 1417-1437. Item, doe men screef mccccxviij sterf die hertoghe van Hollant Willem.
 Int selve jaer was gecosen te Constans de paus Merten.
 Int jaer mccccxviii was de grave van Ermensac doot geslaghen te Parijs.
 Item, doe men screef mccccxix bleef de hertoghe Jan van Borgoendien doot op eenen casteel.
 Item, doe men screef mccccxx trac men vor St-Geertrudenberg.
 Int selve jaer was die here van Heijnsberch gevaen te Brusele.
 Item, doe men screef mccccxxj trac men te Pragen.
 Item, doe men screef mccccxxiii was Breijn gewonnen.
 Item, doe men screef mccccxxvii was de hertoghe Jan ter Vueren begraven, op den eersten Paeschdach. Ende Philips sijnen broeder wert hertoghe.
 Item, doe men screef mcccc ende xxx goede teeren (*sic*) lach men vor Compiendien.
 Int selve jaer trocken die van Ludeke int lant van Namen.
 Int selve jaer sterf hertoghe Philip te Loeven.
 Int selve jaer wert de hertoghe van Borgoendien hertoghe van Brabant.
 Int selve jaer was grote onlust te Cassele.
 Int selve jaer sterf paus Merten.
 Item, doe men screef mccccxxxij was groot onluste tusschen Brusele, Antwerpen ende Mechelen.
 Item, doe men screef mccccxxxiii wert die hertoghe van Borgoendien grave van Hollant, van Zeelant, van Henegouwe.
 Int selve jaer ghelach sijn vrouwe te Dijgoen van haren derden sone Karlen.
 Item, doe men screef mccccxxxiiii waest groote tempeest van winde ende groot winter ende vele sneeus.
 Item, doe men screef mccccxxxv was den paijs gemaect tAtrecht tusschen den coninc van Vrankerike ende den hertoghe van Borgoendien.
 Item, doe men screef mcccc ende xxxvj trac men vor Kaleijs.
 Item, doe men screef mccccxxxvi bleef de here van Lieliedamme ¹ doot te Brugghe.
 Int selve jaer trocken die van Brugghe vor der Sluijs.
 Int selve jaer waest dier tijt.

¹ Le sire de l'Isle-Adam.

Natus est dominus Inghelbertus de Nausouwen anno MCCCCLJ, xvij maii ^{1480-1410.} in die lune. Ipsum levaverunt super sacram fontem domicella de Clevis, dominus Jacobus, comes de Hoernen, et dominus de Brederode, et Theodorus de Merwen portavit ipsum ad fontem, et abbas Sancti Michaelis Antverpiensis baptisavit eum, me vidente.

Nata fuit illustris domina Zimburgis de Baden anno MCCCCLIIJ, xv maii in die lune ipsam levaverunt super sacram fontem abbas de Albe, abbattissa de Baer et uxor Entzberch, etc.

Obiit illustris domina Zimburgis, uxor domini Engelberti, comitis de Nassou, de Vyenna et Diest, etc., xv^o primo, quarta julii ipse die lune, circa horam tertiam post meridiem.

Anno M III° L doen waert die borch tot Breda begonnen, decima die maii.

Anno M III° LIJ, doen sterft vrouwe Oda van Hoerne, vrouwe van der Leck en van Breda.

Anno M III° LXVIJ doen sterft vrouw Mechtelt, vrouwe van der Leck en van Breda.

Anno M CCC ende LXXIIJ, iiij daghen in oestmaent, doen quam vrouwe Marie int lant, ende sterft anno M III° LXXX.

Anno MCCCCLXXXIIJ sterft die oude heer van der Leck, die dese drie vrouwen hadde te wive, op sinte Hubrechs dach.

Anno M III° LXXXIIJ, op sint Jacops avont, doen quam die vrouwe tsgrave dochter van Solmen int lant van Breda, ende waert vrouwe heer Jans van der Leck en van Breda.

Anno M III° XCIIJ, x daghe in januario, waert geboren joncfrouwe Johanna, heer Janne dochter van der Leck ende van Breda.

Anno M III° XCIIJ, op sint Laureijs dach, doen sterft heer Jan van der Leck voerseijt.

Anno M III° ende IIJ, op sinte Peeters dach ad Vincula, quam grave Enghelbert van Nassouwen int lant ende besliep joncfrouwe Johanna, dochter des voerseijt heer Jan van der Leck, opt selven nacht.

Anno M III° X, prima augusti, doen waert gheboren joncker Jan van Nassou. Petrii fuerunt: hertoch Willem van Hollant, hertoch Adolf van Cleve ende die vrouwe van Teijlinghen, die zuster shertoghe van Cleve.

Op dit selve jaer waert begonnen ierst den choer tot Breda.

1402-1444. Anno M III^c en II, in die xj . . . (*sic*) waert heer Henrick van der Leck gheraect ende geamplieert binnen tsHertoghen Bosch van der poorten, dat hem cost ij^m ouder schilde. Des hadde vrouwe Janne ij^m ende d'ander die gequest waren van de Bosch om der beden wille. Ende het coste der stadt van Breda v^c rijnsguldens.

Anno M III^c XIII, die septima mensis januarii, wert geboren joncfrouw Margriet van Nassou. Petrinii fuerunt : die heer van Sevenbergen, die abdise van Thoren ende de vrouwe van Merre.

CHRONYCKE VAN NEDERLANT,
BESONDERLYCK DER STADT ANTWERPEN,
SEDERT DEN JAERE 1097 TOT DEN JAERE 1565;

DOOR N. DE WEERT.

Het jaer naer de geboorte Christi 1097 namp Godevaert van Bullion ^{1097-1309.} tot Antwerpen in Onse Lieve Vrouwe kercke de cruysvaert aen met syne broeders ende vele edele ridders.

Anno 1502 doen was den grooten strydt voor Cortrycke, daer de Vlamingen den strydt wonnen. Daer bleven 2200 edele Franchoisen ende vele princhen.

Anno 1503 ¹ doen was een groot gevecht te Bruesele, de gemeynte tegen de heeren. Ende de heeren bleven te boven.

Anno eodem (1503) doen wert tot Antwerpen gesticht St-Juliaens gasthuys, aen St-Jans gasthuys, voor de gemeyne pelgrim.

Anno 1508 doen wirdt d'ordene van de Templieren al kerstenheyt doore te niet gedaen.

Anno 1509 doen gevielen de dry wondere : d'ierste wonder was dat alle de gemeynte de heeren afsetten, ende verdreven vele edelen uuyt den

¹ Sic. Il faut lire 1506.

1309-1334. lande; d'andere wondere was dat eenige bedriegers hen toenaecten ende seyden dat se de heeren waeren die voor Cortrycke bleven waeren; dat derde wondere was dat de gemeynte ende scaepherders wouden trecken om 't heylich graff te winnen.

Anno 1313 doen sterft die goede keyser Jan van Luxembourg ¹.

Anno 1314 doen was begonst te maecken tot Antwerpen die Kipdorp, St-Jooris poorte ende den thoren op den hoogen dycke, die men hiet den Huyvetters Thoren. Ende wierden alle dry afgebroken anno 1343.

Anno 1315 doen begonst te regenen in den mey, ende dat duerde een geheel jaer lanck alle daghen sonder cessen. Ende 't wert eenen grooten dieren tijdt van alle dinghen. Doen cocht men t'Antwerpen een viertele rocx dertich coninx tournoise, die bedragen in anderen ghelden elcken tournois ses gulden vlaems oft twee ponden vlaems.

Anno 1318 doen wonnen die van Brabant de stadt Sittaert.

Anno 1318 quamen t'Antwerpen, in mey, twee galeyen van Venegien. Ende waren d'eerste galeyen die oyt t'Antwerpen geweest hadden. Ende in februario van t'selve jaer quamen noch dry galeyen van Venegien.

Anno 1324 doen werdt t'clooster van de Satroysen buyten Antwerpen gesticht ter eeren van sinte Catherine. Ende anno 1342, van de stadt weghen, daer Merten Van Rossum daer vooren lach mette Franchoise ende Geldersche, weder geraseert ende afgebroken, doen gestaen hadde 218 jaeren. Ende van daer sijn de selve Satroysen vertrocken buyten Lier anno (sic).

Anno 1326 doen waeren de Brabanders te Lembeke. Ende doen was een al te grooten brandt te Bruessel op den Savel.

Anno 1327 doen was de choir begonst te maecken tot Antwerpen van St-Joris kercke.

Anno 1328 doen was den strydt te Cassele-op-den-Berg, in Vlaenderen.

Anno 1329 doen wonnen die Brabanders Valckenborch.

Anno 1354 wert geordonneert ende gesloten al het bisdom deure ² dat sy sryven soude haeren datum van den jaere van de geboorte Christi, die men plach te sryven te Paesschen.

¹ Il faut lire : doen sterft die goede keyser Hendrik, vader van Jan van Luxembourg. Henri VII mourut le 24 août 1313.

² La mesure de commencer l'année au jour de Noël concernait le diocèse de Liège seulement. Il paraît que ce style a été parfois employé à Anvers.

Anno 1342 quamen t'Antwerpen ierst de Cellebroeders, om de crancke ^{1342-1388.} te dienen ende de doode te graven.

Anno 1343 doen wirdt t'Antwerpen gesticht dat almoessen huys van de arme vrouwen, tegens het Lombaertstraetjen over.

Anno 1347 wan coninck Eduwaert van Ingelant de stadt van Calais.

Anno eodem wan hertogh Jan van Brabant de stadt van Luyck.

Anno 1351 was den tydt van Hoecx ende Cabilleau in Hollandt, ten tyde van vrouwe Margriete, die grooten strydt hadde tegen haeren sone Willem, die haer 't graefschap van Hollandt, Zeelandt en Henegouw affnam.

Anno 1354 doen was hier t'Antwerpen eene coopman van Colen, ende gaff syn huysinge by St-Jooris gelegen tot een cloosterken te maecken, tot behoefs van de derde susteren, die doen quamen, die nu heet de Derde Orden.

Anno 1362 quam graef Lodewyck van Vlaenderen met Margriete, syn huysvrouwe, suster van vrouwe Johanna hertoginne, op syn geloove binnen Antwerpen, daer hij doen vinck vyftich van de rycxste ende beste borgers, ende stelde se te rantsoene, ende beroofde de stadt van de beste privilegien.

Anno 1370 werden alle de joden in Brabant verbrant.

Anno 1373 ⁴ werden de heeren van Loven ten vensteren uytgeworpen in handen van de gemeynte ende deerlycken vermoort.

Anno 1380 wert t'Antwerpen, bij de Coepoorte, ierst gefondeert 'tgodts-huys van de Blauwe Bruers den 12 februari ⁵.

Anno 1387 doen werdt heer Jan Bode, ridder, in de Borch kercke t'Antwerpen doot geslagen. Ende dat dede heer Claes van Wyneghem, oick ridder.

Anno 1388 werdt St Willebroorts kercke buyten Antwerpen geweyt tot een prochie kercke. Ende anno 1542, den 22 augusti, ten tyde van Merten van Rossem, gedestruert, ende corts daer naer anno 1545, den 4 octobris, weder herbaut, ende anno 1579, op eenen avont, van de moordadige Spaegnaerden, daer de staeten van den lande tegens oorloghe vuerden, weder-

⁴ Sic. Il faut lire 1379.

Geschiedenis van Antwerpen, t. II, p. 250.

⁵ Voir au sujet de cette date Mertens et Torfs,

1388-1420. omme affgebrant met ontallicke huysen, soo op St Willebroorts velt, als oyck in Borgerhout ende Duerne.

Anno 1590 was die coninck van Vranckerycke metten hertoge van Bourgoignen gelegert in Gelderlant.

Anno 1591, op den Kersnacht, sloegen twee groote donderslagen, dat wonder was om hooren.

Anno 1595, den 11 julii, was 't in dese landen een groote eertbevinghe, dat de schotelen op de berderen daverden.

Anno 1596 was t'Antwerpen eenen grooten brant.

Anno 1599 sterf vrouwe Maria van Gelre, vrouwe Johanna suster, hertoginne van Brabant, die 't slot te Turnhout dede maecken.

Anno 1401 wast groot capittel t'Antwerpen van de Predickheere cloosteren. Ende dan wast een schoone processie. Ende doen wert Onse Lieve Vrouwe ierst omme gedragen. Ende wert dese Lieve Vrouwe met alle de beelden en altaeren van alle kercken, den 22 augusti 1566, in stucken geslagen van die Geusen, soe men die doen hiet. Maer in't ryck gathuys van sint Jooris en deden sy geen scade.

Anno 1440 begonst den twist tusschen de stadt van Mechelen ende de stadt van Antwerpen om de drye mercten wille.

Anno 1415 doen begonst men in't Kipdorp alder eerst St Jacobs capelle te maecken ende voort te setten. Ende doen werdt st Jacob aldaer eerst in de capelle gebracht; ende doen wert daer ierst misse gedaen. Het nieuw cruyswerck van St Jacobs kercke werdt gemaect anno 1557 by middele van loterye, die de kerckmeesters opstelden; ende wirdt, anno 1580, in de maent van novembris afgedeylt, de voorste helft voor de gemeynte van de gereformeerde religie, ende d'achterste helft voor de papen.

Anno 1416, in de maendt van julio, werdt st Jacob aldereerst omme gedragen.

Eodem anno werdt de plaetse voor de Predickheeren kercke eerstwerff gesteenwecht ofte gecasseyt; ende hiet de Veemerckt.

Anno 1419 werdt de huyvetters capelle t'Antwerpen gemaect.

Anno eodem werden de Egyptenaers alder ierst in't lant gesien.

Anno 1420 doen werdt Onse Lieve Vrouwe kercke gehoocht met eerden omtrent drye voeten, ende dat dede doen Claes Aleyns, kerckmeester. Ende doen begonst men aldaer ierst te fonderen den thoren aen de noortzyde.

Anno 1580 viel van desen thoren, van boven onder d'uerwerck, eenen steen ^{1420-1436.} op 't hooft van den sone van Dierick de Moy, coopman van syde, die op stede daer aff doot bleef. Ende wirdt int selve jaer den thoren versien met grooten cost van de stadt.

Anno 1421 verdroncken in Hollandt, omtrent Dordrecht, 70 dorpen.

Anno 1425 trocken die van Antwerpen voor Berghen op te Zoom, ende worpen de galge omme ende wintmolens, om dat mynheer van Berghen eenen ballinck van Antwerpen tot Berghen vry wilde houden gaene. Maer het werdt opgenomen by de baenderheeren.

Anno 1427 werdt den heere van Leliendam ¹ te Brugge doot geslagen. Ende hertoch Philips ontquam 't deur het toedoen van eenen smit, die hem de poorte open dede. Waeromme hy naemaels oyck onthalt wirdt. Ende syne twee sonen werden van den hertoch ridders geslagen.

Anno 1430 doen begonst men den anderen thoren te fonderen aen de suydzyde.

Anno 1432, in de meye, wirdt een hulcke t'Antwerpen innegehaelt, die hertoch Philips van Bourgoignen op den Hondt hadde doen leggen, om den vlaemschen thol daer te ontfangen.

Anno 1433 doen werdt tot Antwerpen gesticht dat clooster van Peeter Pot, ende gewyt op ^{ste} Sicillien dach, ende die ierste misse gedaen den 25 meert anno 1435.

Anno 1434, in den Sinxen merckt, doen (men) het Heylichdom omgedragen hadde, doen brande Onse Lieve Vrouwe kercke aen de suytzyde. Ende dat quam toe van eender keerse die geseth was aen een stroye logie, die aen de selve kercke stont, daer men den mortel van de kercke maeckte.

Anno 1435 vercregen die van Antwerpen haeren peys tegen hertoch Philips van Bourgoignen, om dat sy de hulcke inne gehaelt hadden, die hertoch Philips op 't water geleyt hadde. Ende de stadt moeste den hertoch geven voor die beternisse 60,000 ryders.

Anno 1436 werden die ysere deuren in de poorten t'Antwerpen ierst gehangen, ende daer naer de houten deuren, die hertoch Philips hadde doen affdoen om ongesloten te moeten blyven.

¹ Le sire de l'Isle Adam.

1437-1445. Eodem anno aut anno 1437 doen werden ierst t'Antwerpen de twalf raetslieden gestelt uyten ambachten.

Anno 1437 was eene groote sterfte over al d'lant ende eenen grooten dieren tydt, alsoo dat een vierteel corens t'Antwerpen goudt derthien schellingen brabant.

Anno eodem, op sinte Symon ende Jude dach, doen was tot Antwerpen in de wapenen menich goet man om quade knechten wille.....

Anno 1438 was over al eenen swaeren dieren tydt, dat een viertele rogs t'Antwerpen goude dertich schellingen brabant, ende terstont daer naer een groote sterfte over al dese landen.

Anno 1439 werden t'Antwerpen geordonneert heeren die sitten souden als paysmaeckers van allen geschillen.

Anno 1440 wast een groot schietspel te Gendt van den voetboghe, daer die van Berghen op Zoom den hoogsten prys haelden, ende die van Antwerpen 't schoonste incommen.

Anno 1441 was eenen grooten brant t'Antwerpen, voor den Predickheeren clooster ende de nieuwe Veemerckt, tot de Wolstraete toe.

Anno eodem werdt t'Antwerpen, in 't clooster ten Predickheeren, het ocksael voor den choor volmaeckt.

Anno eodem doen verpachten vyf Hollanders t'Antwerpen, den 11 mey, den bier accyse dry jaeren lanck duerende, alle jaeren voor 2960 ponden 14 schellingen 4 grooten. Elck vat kuyte ende elck vat Herlems bier, dat van buyten quam, gaff vyf schellingen van accyse. Ende de kuyte ende hoppe, die men binnen Antwerpen broude, gaff van elcken vate van accyse twee schellingen groote, ende van clyn bier gaf elck vat thien groote.

Anno 1442 was eenen couwen winter, dat veele boomen ende vruchten vervrosen.

Anno 1443 werdt den Predickheeren pandt begonst te makene. Ende was t'Antwerpen oyck eenen grooten brant, soo dat den meesten deele van de Hooghstraete afbrande.

Anno 1444 was t'Antwerpen gemaect een steene galge, met dry pilae-ren, ende daer op drye leeuwen, geheeten den Leeuwenberch, die men nu ter tydt heet d'Oude Galge.

Anno eodem brande Bergen op Zoom meestendeel aff.

Anno 1445 was de Predickheeren pandt volmaeckt. In 't selve jaer sat

hertoch Philips tot Middelbouch te recht, daer hy Jan van de Borch ¹⁴⁴⁵⁻¹⁴⁵⁰ dede onthoofden.

Anno 1448 werdt t'Antwerpen, op Onse Lieve Vrouwe kerckhof, doodt-geslagen heer Peeter Bode, ridder ende scepenen t'Antwerpen.

Anno eoden fondeerde Peeter Pot den deyl, alle woensdaghen elcken armen mensche te gevene een broodt eeuwich duerende.

Anno eodem quamen de Minnebroeders oft Observanten t'Antwerpen woonen op den Cauwenberch, dat men doen heet Alderheyiligen Berch, tot dat haer kercke volmaect was daer se nu staet. Ende syn, op den Ascensions dach anno 1579, de stadt al t' samen mette meestendeel der geestelyckheyt uytgeleyt. Ende is het voorseyt clooster ende goeden van den selven, by de negen mannen, geordonneert tot het beneficiëren van de geestelycke goeden, aengeslagen ende aenveeren, ende anno 1580 d'erffe eenen yegelyck geveylt ende te coope gestelt.

Anno 1449 doen waeren die vier galeyen volmaect, die hertoch Philips hadde doen maecken buyten Antwerpen, neffens de Kalckhovens op 't Kiel, om in Portugael te seynden tegen den Turck. Ende men sonck er een misse in de galeyen van den Heyligen Geest.

Anno eodem sterft M. Ancelmus, deken van Onse Lieve Vrouwe kercke t'Antwerpen, te Roomen. Ende wirdt gebracht van Roome t'Antwerpen, ende begraven in Onse Lieve Vrouwe kercke, voor den hooghen autær in de choor.

Anno 1450, onder den keyser Fredericus tyden die derden, werdt de boeckdruckerye ierst vonden te Mens van twee gebroeders, die hoochduyt-sche waeren.

Eodem anno quamen de Minnebroeders van Antwerpen van haer ierste plaetse, den Coudenbergh, op de plaetse daer sy nu woonen, ende daer haer kercke is. Dese kercke is, anno 1579, afgeslagen by de negen mannen, als hier vooren geseyt is, ende de straten daer na deurgaende, t'erffe by de selve mannen uytgegeven een yegelycke syn gerieff voor hun gelt.

Anno eodem werdt de linde geset aen St Joris kercke. Ende de selve linde heeft gestaen tot den iersten dach van decembris anno 1548, als wanneer den selven linde wert affgehouden. Desen linde was seer schoon ende breed, ende men ghinck er boven 't bedeckt van de tacken oppe; ende onder de selve hielt men een merckt. Het vellen oft affwerpen van desen linde,

1450-1460. hadde Aert Schoyt, een seer oudt schepenen ende heer deser stadt, langhe teghens gehouden. Maer het geschiede terstont nae syn doot; want hy sterff daer te vooren ende leet begraven in 't huysken op St Joris kerkhoff staende, met vele van syne kinderen, ende daer inne oyck myn lieve huysvrouwe Cat^{ne} de Wyse, syns dochter Marie Schoyt dochter.

Anno 1451 werdt t'Antwerpen, den 13 julii, dat clooster van de Minnebroeders gewyt, ende op den Assensioens dach anno 1579 ontwyt, ende corts daer naer de voorkercke ingenomen by die van de gereformeerde religie met de nieuwe italiaensche capelle, om aldaer te predicken voor de waelsche gemeynte.

Anno 1456 doen werdt t'Antwerpen geboden dat men alle de wyngaerden affdoen soude ende moesten, die voor de lieden huysen stonden.

Anno eodem (alii habent 1459) werden ierst geordonneert die vier almoesseniers tot Antwerpen ¹.

Anno 1457 begonste t'Antwerpen Ste Claren clooster, ende in 't jaer 1461 wirdt het selve clooster gewyt ende d'eerste jonckvrouwe daer inne geleyt.

Anno 1458 verbrande Walem bynaer heel aff.

Anno 1459 doen wirdt t'Antwerpen gegoten die groote clocke genoempt Carolus, op Onse Lieve Vrouwe kerkhoff.

Anno eodem doen werdt t'Antwerpen op de merckt gevierendeelt Joos de Coe om moorbrant, ende werdt tot vyff poorten uytgehangen, maer het hoofd aen de Roye Poorte.

Anno eodem stonden t'Antwerpen vrouwen aen de kerke die het dulleken gemaect hadden.

Anno eodem werdt Onse Lieve Vrouwe Pant gemaect, ende anno 15.. syn daer doore straeten getrocken, die men nu heet de Pant-Straete.

Anno 1460 doen geschiede t'Antwerpen, in Creywyck, een deerlycke moort dat een hoere een andere vermoorde, ende sneet haer aff armen en voeten. Ende dat doot lichaem stack sy in eenen sack. Maer op het feyt wirdt sy gevangen ende gedolven, op Alders Apostelen dach.

Anno eodem doen wirdt t'Antwerpen den abt van St Michiels, heer Jan Fierkens, gemeytert; ende was den eersten gemeyterden abt.

¹ D'autres écrivains rapportent l'origine des aumôniers à l'année 1458.

Anno eodem werdt t'Antwerpen gemaect den Nieuwen Pant Onser Lieve 1460-1476.
Vrouwen, voor die cooplieden.

Anno 1461 doen werdden Hendrick Wapenhage ende Andries Meeus, van de Werve cnapen hier tot Antwerpen, voor den Steen onthooft, sonder weth oft vonnis, ende op een radt geseth. Maer men dede se wederom aff op sinte Mertens avont t'sachternoens. Het mandement quam vuyt den hove, om eenen dootslach daer sy beyde toe gebuert waeren.

Anno eodem doen was t'Antwerpen den brandt voor de Predickheeren, ende vrouwe Claes Heyns huys verbrande met twelf andere huysen.

Anno eodem, den 21 junii, doen werdt tot Antwerpen Ste Claren clooster ierst gewyt, ende die jouffrouwen werdden daer in geleyt.

Anno 1463 doen wert t'Antwerpen St Loys capelle op 't Clapdorp ierst gewyt.

Anno eodem doen namen die Cellebroeders t'Antwerpen st Augustinus regel aen, dat se schapen leersen dragen souden.

Anno 1464 doen was 't soo couwen winter, dat men tot Antwerpen ginck een maent lanck over Schelt.

Anno 1466 doen begonst t'Antwerpen t'savons ten thien uren te luyden de clocke, die men heet die Drabbe-Clocke ende naemaels die Dieff-Clocke.

Anno 1467, den 10 junii, was t'Antwerpen een groote beruerte ende commotie onder de gemeynthe, die met wysheyt te neder geleyt ende gelist werdt.

Anno 1468 ontfangen die broeders van de Boghaerden ierst alle te dragen het grauw habyt, alsoo sy nu dat dragen.

Anno 1468, in october, wan hertoch Carel de stadt van Luyck, daer den coninck van Vranckryck met luyder stemme dickwils riep: Vive Bourgogne.

Anno 1473 doen werdt buyten Antwerpen gemaect, aen het bargie huys van Jan Joos, eenen watermolen ende afgebroken int jaer...

Anno eodem, den 10 october, was d'ierste begraven in Ste Claren kercke, in de coordeure t'Antwerpen, op den sarek aldaer.

Anno 1475, den 12 augusti, naer vesperen, soe quam tot Antwerpen, op der stadthuys, Peeter Wylants met eenen uytgetogeden deygen, ende quetste Willem van Riethoven, die doen burgemeester was.

Anno 1476 begonsten die van Bruessele te muyten tegen haer heeren,

1476-1477. daer de steenhouwers de reurrinck aff waeren. Ende alsoeden werdt mynheer Amelryck onthalst.

Anno eodem was de gemeynte van s'Hertoghen-Bossche oyck op de beenen, ende vinghen oyck haer heeren.

Anno eodem vinghen die van Liere oyck haer heeren, als Jacob van der Borch, haeren scoutet, Mr Gillis Sterck, Mr Willem de Winter, Jan de Cortte, Jan de Blancke, met noch andere heeren.

Anno 1476, op den 17 meerte, des maendachs nachts, doen vinghen die gemeyntē van Antwerpen haere heeren op den stadthuysē, ende sommige haelden se t' heuren huysē, te wetene: heeren Jan van Ranst, Jan van Mechelen, Hendricke van de Werve, burgemeester, Walraven Draeck, Jan Schot, Willem van Riethoven, meesters Peeter ende Nicolaus van der Voort, ende werden alle gevangen geleyt op der Schiplieder Camer. Hier aff waeren oorsaecke ende t' begin die van de meersen ende de schippers.

Item, des woensdaeghs daer nae in de selve weke, doen scheyden die gevangene van een, ende brachten se tot diverse camerē van ambachten, die se wel bewaerden met macht.

Den 23 meert doen begost de gemeynte de rekeningē van Willem van Riethoven ende meesters Peeter ende Claes van der Voort te hooren.

Op den 27 meert doen quam mynheer van Perweys t'Antwerpen om te accorderen den twist. Maer de gemeynte wouder niet nae hooren.

Anno 1477 stelde de gemeynte dry vonten, als in de Borchtkercke, St Joris ende in St Jacobs capelle, die doen prochie kercke gemaect werdt.

Anno eodem op den Witten donderdach warden den cancellier, den heer van Immercourt ¹ ende Jan de Melle te Gendt onthalst.

Anno 1477, des woensdaegs in de Paesdaghen ende was den 10 april, doen werdden by nachte gevangen heer Willem van Lier, ridder, ende Willem van Tichelt, Geert van Eyecke, Jan Coelgenszoon, Adriaen Stedinck, Henrick van Kerkoven. Maer dien lieten sy terstont aff, ende d'andere bleven lange gevangen.

Op den 13 april doen wouden de metsers dat Willem van Riethoven eedt doen soude; welck hy niet doen en wilde. Ende daerom werdt gequelt

¹ Humbercourt.

van synen lyve. Ende werdt op den Steen geleyt den 18 april. Doen werden meesters Peeter ende Nicolaus Vervoort geleyt tot Jacops Wylants de schouteths huys. Ende meester Peeter werdt al te deerlyck ghepynt. Maer Claes Vervoort werdt doen oyck op de pynbancke geleyt. Maer sy en deden hem doen geen pyne aen. Maer 's anderdaeghs werdden sy beyde even seer gepynt.

Item, den 21 april, doen werdden Willem van Riethoven, Adriaen Staedinc ende Jan Hoobraeken tot des schoutets huys deerlyck gepynt.

Anno eodem trock heer Jan van Halmale, met noch veertich notable mannen, ende alle van een cleede gecleet, van Antwerpen na Colen, om aldaer te willecommen den bruydeghom Maximiliaen, des keyzers Frederix sone.

Anno eodem, den 6 october, werdt t'Antwerpen in de vierschare gewesen dat Jan van Ranst ende d'andere heeren, die nogh gevangen waeren van de gemeynte, gestaen souden te moghen dinghen met heure procureuren, ende dat de gemeynte borge stellen soude dat de heeren ende hun procureurs ende advocaeten vry souden moghen gaen ende keeren, sonder yet te misdoen. Ende de gemeynte en stelde geen borghe, maer bleven achtere.

Anno eodem, den 27 januarii, werdden t'Antwerpen gebannen Henrick de Cock, Nicasius Cools ende Pauwels van den Eynde, om dat sy d'eerste opsetters waeren van de beroerten onder de gemeynte t'Antwerpen tegens de heeren.

Anno eodem, den 1 meert, werdt Ste Jacops capelle metten kerckhoff gewyt tot een prochie kereke binnen Antwerpen.

Anno 1484 was t'Antwerpen eenen levenden olyfant.

Anno 1486 werdt de gulde van den jongen hantboogh eerst een geswore gulden.

Anno 1486 wonnen die van Antwerpen, op sint Joris dach, d'blockhuys tot Calloo, met seshien stucken artillerie. Ende alle de lantsaten werdden gehangen aen raders.

Anno eodem, op den selven dach, werdt t'Antwerpen geaccordeert dat men voortane alle jaeren sint Joris dach soude vieren.

Anno 1488, den 6 julii, was een groot onweder van donder ende blixem, dat t'Antwerpen st Dominicus in de kereke ter Predickheeren werdt van den autaeer onstucken gescheurt.

1488-1494. Anno 1488 werdt den roomschen koninck Maximiliaen te Brugge gevangen.

Anno 1489 was de zware valuatie ende reductie op de munte gemaect, soo dat den Andries gulde, die 15 stuyvers brabantse dede, werdt gestelt op 5 stuyvers Brabants, ende d'ander gelt naer advenant; daer menich volck om byster was.

Anno 1490 doen schoten tot Antwerpen alder eerst die cloveniers haeren papegay op den Huyvetters Thoren.

Anno eodem begonst t'Antwerpen alder ierst die gulde der schermers. Ende was oock d'eerste reyse dat se ginghen in den ommegeanck.

Anno 1490, op st' Crispyn ende Crispiaen dach, begonst men alder eerst in de Meere te gravene een watere dat men noempde de Nieuw-Vaert, en al voert buyten de stadt van Antwerpen.

Anno 1491 wast een grooten brand t'Antwerpen op 't Begynhoff, dat meestendeel affbrande, met veel huysen tegen over den Begynhove, op den Begynen kermisse, voor noene.

Anno 1492 werdt de valuatie van den gelde wederom verandert, soo dat den Andries gulden werdt gestelt op 6 stuyvers brabantse, ende ander gelt naer advenant.

Eodem anno, den 11 januarii, doen werdt t'Antwerpen een herbergier van over 't Veer gherecht, om dat men gemiste diversche coopliden, die men niet en wiste waer sy vervaeren waeren. Soo dat men quade suspicie hadde op desen herbergier op 't Veer, daer dese coopliden gelogert hadden. Waer op hy gevangen werdt. Ende leet dat hy selver by nachte vermoort hadde, met hulpe van syne dienstboden, thien oft elf persoonen, van welke hy grooten schadt gecregen hadde.

Anno 1493 doen quamen die Vrouwe Broeders ierst binnen Antwerpen. Ende op st' Ursulen dach anno 1497 werdt 't clooster 's morgens seer vroeck metten donckeren gewyt. Ende daer naer anno 1579, op Assensioens dach, ontwynt, ende by de negen mannen tot het beneficium van den geestelycke goederen geordonneert aengeslagen, ende de kercke toegedaen, die van de confessie van Ausbourgh omme in de selve, als in den grooten refter achter, aldaer te predicken.

Anno 1494, den 6 junii, werdt d'ierste begraven, in de Carmeliten kercke t'Antwerpen, eene genaempt Catherine van den Broecke.

Anno eodem doen viel den Grooten Mortier tot Antwerpen op den ^{1494-1506.} merckt in de Ruye.

Anno eodem doen werdt t'Antwerpen gestelt dat de rogghe accys geven soude.

Anno 1495 doen cocht men t'Antwerpen een viertele rogghe om 6 stuyvers, ende een viertele terwe om 10 stuyvers.

Anno 1497, den 30 junii, was t'Antwerpen die incompste te lande van de groote rethorycke. Ende de Ongeleerde van Lier, die wonden den opersten prys met spelen.

Anno 1498 was 't groot schietspel tot Gendt, daer die van Antwerpen luttel (hadden); gelycks gebeurde van schoonste incommen. Want den prys werdt daer aff aen die van Bruessele gegeven.

Anno 1499, omtrent bamesse, brande den thoren van Ste Michiels van den blixem.

Anno 1500 wonnen die van Portugael d'eylanden van Calnanor, daer de specerye overvloedich werdt gehaelt, daer men te vooren niet en wist aff te spreken.

Anno eodem werdt de specerye van Antwerpen naer Francfort gevoert, gelyck zy te voren van daer plach te comen.

Anno eodem werdt begonst te maecken t'Antwerpen een nyeuw vleeshuys. Maer werdt ierst gefondeert anno 1501.

Anno 1503 was 't nieuw vleeshuys t'Antwerpen volmaect, ende alder eerst inne vercocht van de vleeshouwers.

Anno 1504, op s^{te} Bartholomeus avont, ontrent thien uren, was 't eene groote aerdbevinghe, dat die huysen t'Antwerpen schudden en beefden ende al dat in de huysen was eenen pater noster lanck duerende; oyck te Liere, te Diest, Hasselt, dat de clocke clopte op 't stadhuis, ende t'Aken viel een poort ende een groot stuck van de Vrouwen Broeders kercke. 't Was oyck te Colen ende over al Duytslant.

Anno 1505 die van Antwerpen cochten den thol op den Hondt tegens hertoch Philips, eer hy naer Spanien voer, voor seshien duysent kuervorsters guldenen.

Anno 1506 dede eenen coopman Antonius Ruwelle maecken die Capelle van Gratien voor seven vremde cooplieden oft ambachts lieden, by de Minnebroeders. Ende die gieren die almoesseniers t'Antwerpen.

1506-1515. Anno eodem werdt by de Minnebroeders gesticht een godtshuys van Seven Ween, voor seven oude vroukens.

Anno 1508 werdt buyten Antwerpen met steenen eenen scherprechter doot geworpen van de kinderen, om dat hy syn exploit qualyck dede, dat jammer was; want het was syn jerste. Den selven scherprechter was een schoenmaecker, ende was eer doot dan den misdadighen.

Anno eodem, den 27 septembris, werdt t'Antwerpen met processie innegehaelt een legaet, gesonden van den Paus van Roomen, met grooter commissien, die cardinael van St Cruys; ende met hem quamen den keyser Maximiliaen ende Carolus, onsen jongen prince, oudt wesende by de acht jaeren.

Item, sondach, den 28 septembris, werdt Carolus, onsen jongen prince, gehult ende ontfangen. Ende den jonghe Caerle ontfinck oick van den keyser te leene 't hertochdom van Ghelre ende 't graefschap van Sutphen ende oyck 't marekgraefschap van Antwerpen voor den stadthuys, op een stellagie, by bywesen des cardinaels.

Anno eodem (1508), den 20 meert, op eenen dyssendach, tooch den keyser met menighen edelen man op te noene uyt Antwerpen in volle harnach nae Hooch Duytslant, daer menich mensch om weende. Ende hy liet hier den jongen Caerle ende Margarita, des kints moeye.

Anno 1511, in september, op st Mauritius dach, deden die Vrouwe Bruers den dienste ierst in hueren nyeuwen choor.

Anno 1513 was 't casteel te Doornick gemaect.

Anno 1514, te half oost, werdt gewyt de kercke van de Augustynen t'Antwerpen.

Anno eodem, op sinte Mertens avont, begonst te vriesen tot Lichtmisse daernae, sonder ophouden, alsoo dat men in dyen winter over Schelt voor Antwerpen met waghens was rydende.

In den selven somer daer naer (1515) bernde de coren merckt af te Diest, den 1 julii, met veele huysen.

Anno 1515, den 25 junii, begonst men te Berchem ierst halff accyse te gevene. De ierste dienaers waeren Willem Wrage ende Aert Goutacker, castelleyn op 't huys.

Anno 1515, den 21 meert, bleef het schip van Dierick van Paesschen, naer dyen hy daer mede twee reysen te Jerusalem hadde gedaen. Ende dit

schip is heerlyck gecontrefeyt ende gehangen op 't stadthuys. Maer is in de ^{1515-1517.} furie van Antwerpen op 't selve verbrant, den 4 novembris 1576.

Anno 1516 wert geboren den hertoch van Cleve Willem, waer op die incarnatie is gemaect :

ECCĒ WILHELMUS, ECCĒ.

Anno eodem, den 29 junii, waeren t'Antwerpen omtrent vyf hondert ruyters Namuroisen, die binnen de stadt ende tot Berchem veel quaet deden, den heere ontweldigende syne gevangenen, de vrouwen ontleyden, ende de herbergen, daer sy quaemen, niet willende betaelen. Waer aff datter te Berchem dry doot bleven, ende binnen Antwerpen wasser veel gevangen ; maer werden des anderdaechs los gelaeten. Het welcke de gemeeynte verdroot.

Anno eodem, den 4 september, was t'Antwerpen een overgrootte menichte van reynsche most. Ende men cocht daegelics voor 4 a 5 stuyvers.

Anno eodem, den 7 martii, sterff Egidius van Berchem, burgemeester t'Antwerpen.

Anno eodem, den 26 october, celebreeerde de heerlycke feeste van het Gulde Vlies binnen de stadt Bruessele, met groote magnificentie, den prince Caerle.

Anno 1517 was den thoren volmaect van Onse Lieve Vrouwe kercke, ende het cruys daer boven op geset in den somer.

Anno eodem, in fine junii, quamen de Geldersche ende Vriesen in Hollant, ende quamen binnen Alcaer, daer sy al beroofden. Daer naer wonnen vechtender handt Asperen, ende stakent al doot, man, wyff, kinderen, nonnen ende clercken in alle kercken, niemant sparende.

Anno eodem, den 31 julio, doen berste den thoren ter Croonenborch van dry tonnen buspoeder. Daer in bleef een man doot, ende eenen anderen man lach onder eenen balck; soo dat hy niet doot was, maer seer gquest.

Anno eodem, den 12 augusti, reysde hertoch Kaerle naer Spaignien.

Anno eodem, den 11 februarii, werdt den assyse gelicht t'Antwerpen vier stuyvers, by eenen geheeten Jacob Verheyen.

Anno eodem heeft Martinus Luther begonst te schryven tegen den afaet.

1517-1519. Waer uyt vele disputatien ende tweedracht in Duytslant syn geresen, ende sterff den 18 februarii 1546.

Anno 1518, den 17 april, doen werdt t'Antwerpen een joetsche vrouwe van 22 jaeren kersten gedaen.

Anno eodem, den 17 junii, op st Alexius dach, quam Don Fernando ierst over uyt Spanien in Zeelant, naer den noene tusschen twee ende dry ueren.

Anno eodem, den 22 junii, waeren t'Antwerpen twee galeyen comen met haere coopmanschappen.

Anno eodem, den 10 augusti, begonst men t'Antwerpen de Coepoorte aff te breken.

Anno eodem, den 1 septembris, soo werdt het cruys, staende op Onse Lieve Vrouwe thoren, voor den noene gewyt, ende des achternoens op den selven thoren geset.

Anno eodem, den 16 october, doen werdden dry gebroeders uytgevoert ende twee onthalst ende den derden wederomme in de stadt gebracht, midts datter een maecht was die voor hem badt. Maer hy werdt den 22 dach der selver maendt in den Eeckhoff oyck onthalst ende op een radt geseth. Sy hadden gewelt bedreven.

Anno eodem, den lesten december, sterff heer Jan van de Werwe; ende was burgemeester.

Anno eodem werdt onsen prince Carel, hertoch van Brabant, coninck gecroont in Spanien, te Valladolid.

Anno eodem, 12 januarii stilo Brabantiae, sterff Maximiliaen, keyser van Roomen.

Anno 1519 begonst, 's nachts den 19 junii, tusschen 9 ende 10 uren, onweder te worden van donder ende blixem, ende duerde wel twee uren lanck dat de huysen ontstaeken ende eenige kercken tot veele plaetsen, de beesten doot verslagen. Ende daer bleef dan eenen almoessenier doot, genaemt Henrick Loycx.

Anno eodem, den 30 junii, quam t'Antwerpen de tydinge dat den coninck Carolus van Spaignien tot Francfort keyser gecoren was van de vorsten. Waer omme, den 24 julii daer naer, groote triumphe dede van viere de stadt mette gulden, 's maendaeghs de natien, dysendaeghs de wycken der selver stadt, seer heerlyck ende costelyck elck om prys, soo datter niet vele

wycken waeren, sy en hadden prys luttel oft vele van wyn ende vette hamelen. 1519-1524.

Anno 1520, den 11 april, naer Paesschen, begonst men t'Antwerpen die Cammer af te breken.

Anno eodem, den 20 septembris, doen quam keyser Carel van Oostenryck, coninck van Spanien, t'Antwerpen, doende aldaer syne incompste. Ende was alsdoen eene groote triumphe, als er oyt gesien was, vertreckende van daer naer Aken, om aldaer de croone te ontfangen ende gesalft te worden als keyser. Ende hy quam eerst uyt Spaeignien in dese landen, den 1 junii anno eodem. Ende den 28 may arriveerde hy in Engelandt by den coninck ende coninginne, syne moye. Ende, den 11 julii daerna, waren beyde de coninghen tot Calis, daer sy van den anderen scheyden.

Den 19 dach octobris werdt t'Antwerpen een gebot gedaen, van 's keyzers weghen, dat men de cramen op doen soude ende de merckt hier nyet meer verlanghen; het welcke geschiede ter begheerte van die van Brugghe met alle de lande van Vlaenderen. Hier inne waeren oyck begrepen die van Berchem dat sy haer merckten nyet verlenghen en souden. 't Vonnisse hier aff is t'Antwerpen geprononceert by den keyser, 't jaer als boven, den 27 septembris. *Vide* hier aff het boeck inhoudende de stucken van den processe ter saecken van de merckt.

Anno eodem, den 24 decembris, dede heer Claes van Liere, in handen van burgemeester ende schepenen, synen eedt als marckgrave van Antwerpen ende schouteth 's lants van Ryen, ende den 9 dach februari daer naer syn eerste gerechte van eenen jongelinck van Brugghe.

Anno 1524 lach den keyser Carolus met syn macht voor Doornick. Ende men stiefde t'Antwerpen, te Gendt ende Vlaenderen deure volck oppe, die oyck derwaerts metter heelder cracht trocken.

Anno eodem worde den aldereersten steen geleyt, op alder Apostelen avont, van den nieuwen wercke van Onse Lieve Vrouwe kercke van den keyser Carolus ende van Cristernus, den coninck van Dennemercke.

Anno eodem, den 16 julii, quam de keyser de tydinge dat de Spaegnaerden hadden van synen t'wege gewonnen Navarros.

Anno eodem sach men t'Antwerpen een nieuwicheyt, voormael noyt gesien; te weten: dat men de poorters wilde eeden gheen haeghmunte meer te ontfangen. Ende men wilde den marckgrave, schouteth ende die-

1521-1522. naers alle priveren ende affsetten van huer officien, om dat sy gheen executie en deden over de poorters ende coopliden, ende in huere comptoiren te ghaen, om 't gelt te visiteren dat sy ontfonten.

Den 2 septembris dede keyser Carolus syn ierste harnas aen, ende track met alle syn heercrachte op Vranckrycke.

Anno eodem, den lesten november, op st Andries dach, gaven hen die van Dornick op in handen van keyser Carolus, ende wierden Bourgoignen, daer nochtans Vlamingen syn.

Eodem anno, den 1 december, wan den cardinael van Syoen, in den naem van den keyser, met fortse, Milaenen, ende het slot in syn handen oyck gegeven ¹.

Anno eodem, den 3 december, quam t'Antwerpen tydinge dat 't garnisoen van Baionen was verslegen voor een cleyn stedeken in Bescayen van de Bescayers, daer wel 9000 mannen bleven met alle haere artillerie ².

Anno eodem sterff Leo, pape.

Anno eodem (1522, n. st.), den 18 januari, quam t'Antwerpen de tydinge dat pape Adrianus van Utrecht tot paus gecoren was, die twee jaeren oft daer omtrent paus was.

Anno eodem, den 8 april, begonst men die Wyngaert poorte t'Antwerpen aff te breken.

Anno 1522, op st^e Michiels dach, was t'Antwerpen groot remoer van quade vrouwen, ter causen van eenen Augustyn predicant, die in de munte quam, ende die marckgrave leyde (den) gevangen in St Michiels clooster in een camer. Hier door rees een groot rumoer. Soo datter wel dry hondert vrouwen quamen ende deden op die camer groot geweld. Soo dat sy den selven uytcregen ende leyden hem in syn clooster. Des anderen daeghs ginck hy oock naer Luther toe.

Anno eodem, den 12 octobris, stonden t'Antwerpen twee persoonen, d'eene wesende eenen segelstekere ende d'andere eenen printere, op 't

¹ Milan était déjà pris par Prosper Colonna, le 19 novembre 1521. Jérôme Moroné en prit possession ainsi que du duché, au nom du duc François-Marie Sforce, qui lui-même y fit son entrée vers la fin du même mois.

² L'auteur entend-t-il parler de la bataille de Noain ou du siège de Fontarabie? Voir à ce sujet HÖFLER, *Der Aufstand der Castilianischen Städte*, pp. 234, 259, et ULLOA, *Vita de Carlo V.*

schavot, voor ende achter met een cruys, om dat sy van de Luthersche waeren ^{1522-1524.} ¹.

Anno eodem, den 13 octobris, werden de broeders van de Augusteynen verdreven uyt Antwerpen uyt heuren clooster, ende werden gevuert tot Bruessele, om huerder ketteryen willen. Ende werden daer sommige verbrant ende sommige affgedaen den 6^{en} dach van novembris. Ende den 20 novembris daer nae allen haeren huysraet vercocht. Ende den 24 januarii werdt haer clooster affgebroken ende gheslicht. Ende den 7 octobris daer te vooren haelde men 't Sacrament uyt de selve kercke met processie, ende bracht in de capelle t'Onser Vrouwen ².

Anno 1525, den 1 julii, werden tot Bruessele twee Augusteynen broeders verbrant ³.

Anno eodem, den 28 septembris, quam t'Antwerpen de tydinge dat paus Adrianus gestorven was, die niet veel genuchten in synen tydt en hadde. Want den Turck won, binnen synen tydt, Rodes, om de groote dissentie van de kerste coninghen. Zoo men seyde hadde den coninck van Vrancryck de wyte hier aff. Want syn schepen ende volck bellettent datter geen hulpe en coste gecomen mette Venetiaenen, die al van een liche waeren.

Anno eodem, den 2 octobris, was hier t'Antwerpen eenen misdadighen verwesen. Ende verwesen synde ende in de vierschare noch staende, soo nam de misdadighe den hooren daer men mede blaest, ende woude den schouteth van Turnhout op syn hoeft slaen, om dat hy hem hier gebracht hadde. Daerom werdt den selven misdadige 's anderdaeghs ierst syn rechte handt affgeslagen voor het stadt huys, ende daer naer voor de Lelie onthalst, buyten de poorte gevoert op een radt geseth.

Anno 1524, den 5 mey, warden tot Calmhout vier snaphanen gevanghen

¹ Le compte de l'écoute de Anvers de 1522 mentionne seulement deux reliques de livres qui ont été exposés en cette ville pour cause d'hérésie : « Van Adriaene den boeckbindere, want hy van synen mesdaden ende luteryen opte eake gestaen heeft; daer om hier niet. — Van Aernde den boeckbindere van den selven stueke, ende, mits redenen als voere, hier..... Niet. »

² Voir au sujet de l'hérésie des Augustins à Anvers : DIERICXSSENS, *Antverpia Christo nascens et crescens*, t. II, p. 1, pp. 170 et suiv., et HENNE, *Hist. du règne de Charles-Quint*, t. III, pp. 305 et suiv., et *Chrouyk van Antwerpen*, p. 19.

³ Ces religieux furent Henri Vaes et Jean van Essehe.

1524-1525. ende alhier t'Antwerpen gebracht. Ende 's maendaeghs daer nae eenen van de selve, wesende eenen edelman van den geslachte van die van Borsele, verwesen, ende 's woensdaeghs daer naer gerecht op de merckt, voor de Lelie, ende te Predickheeren eerlyck begraven met acht bernender tortsen, in een geribde kiste met een sweert lakene kleet. Ende d'andere dry werden los ende vry gelaeten ende ontslaegen ¹.

Anno eodem, den 18 october, op s^{te} Lucas dach, naer noen ten een ure, begonst men t'Antwerpen te menghelen de lotterye van St Jacops ende daer naer terstont te lesen in presentie van de heeren. Den hooghten prys hadde eenen coopman van bourgonsche lakenen. Den tweeden prys hadde eenen ruyspypere oft jonghen daer mede synen cost winnende, woonende tot Berchem. Den derden prys hadde eene schamele vrouwe op de Peerde Merckt.

Anno eodem (1525, n. st.), den 16 meert, quam de tydinghe dat den coninck van Vranckryck gevanghen was voor Pavie, met vele van den adeldom, daer hy de stadt van alle canten belegert hadde. Ende was wel sterck sesse ruyters tegens eenen van den keyser.

Anno eodem, den 14 meert, reden uyter stadt van Antwerpen dry mannen te peerde, ende comende omtrent der Zieckeren Clooster viel daer een peert, ende den man brack den hals.

Anno 1525, den 1 mey, haelden die van den Olyffack, geheeten de Ongheachte, met grooten triumphe den mey inne, de gulde broeders van de selver cameran al gecleet wesende in 't gruen. Ende sondaeghs daer nae die van de Goublomme oyck met grooten triumphe, ende met noch eens soo veel peerden meer als den Olyffack. Maer hen volck en was niet gecleet. Ende den lesten sondach van de voorseyde maendt haelden de schilders oft Violieren oyck hennen mey inne, heerlycker dan die twee voorgaende ingehaelt waeren, met geblasonneerde rocken van papier op syn antycks gemaeckt, al gruen geverwet met holie, ende met allerleye menichte van hoyen, helmetten van den selven fatsoene, ende naer ordene geseth te voete

¹ Voici ce qu'on lit au sujet de ces personnages dans le compte de l'écoute de Anvers : « Van Cornelisen Haye, Arriaen Jansone, *aliàs* Perle Herper van Borssele, Gaveren Brant, Jan

Doen, van dat zy gevangen synde van hueren forfaiten verwesen ende gericht syn, daer om hier.... Niet. »

ende op de speelwaeghens, groote menichte oyck te peerde. Ende t'savonts ^{1525.} in plaetse van esbatement, soo verschienden zy de wapen van Antwerpen met eenen roosen hoede, ende schonken dyen aen den heeren van de stadt voor haeren mey, daer jonck ende oudt, die dat saghen, hen loff, prys ende eere aff ghaven ende naeseyden.

Anno eodem, in 't begin van junio, doen bernde buyten St Joris poorte, op den steenwech, twee huysen aff van den blixem. Ende te Berghem hagelden alle de glaesen uyt in de kereken, ende de huysen die in 't suytweste stonden; oyck werden daer ontrent alle de vruchten van coren verhagelt ende verslagen. Ende ontrent den thoren waeren twee oft dry persoonen doot geslagen, ende de huysen omgeslaghen, ende een verseth wel een boghescheut weeghs verre d'onderste opwaerts, ende noch een molen wel een velt verre geworpen, ende den molder in een ander velt daer by, soo dat den molder twee daghen daer na stirff.

Anno eodem, den 22 junii, werdt by de stadt te nieuwte gedaen den papen kelder, ende d'accyse van den cleynen biere geheel affgeseth in tyden van Jacop Verheyen ende Philips de Beukeler, doen ter tydt rentmeesters, na dat de voorseyde Verheyen tweemaal gelicht hadde de cuyten ende eens den kuel, de helft van den terwe accyse, ende te nyeuwte gedaen 't hoochsel van den wyn.

Anno eodem, den 10 junii, werdt het belt van ^{ste} Franciscus, staende op de Minnebroeders brugge daer nu de Engelsche borsie is, in de ruye geworpen by den goeden cristenen, die men alsdoen de Luytersche hiet. Oyck werdt ten selven tyde den ouden God in de Luythagen in 't water geworpen, ende het crucifix met Onse Vrouwe ende st Jan op 't Galgevelt in stucken gesmeten. Den 9 julii, doen was Jan van Beringen coninck van de cloveniers t'Antwerpen. Ende doen waeren der boeven die des avonts in 't coninck hoff oploop maeckten, ende quetsen der veel. Daer bleef er twee doot. Ende eene vrouwe verloos half haer handt, te wetene de huysvrouwe van den deken. Doen werdt er seven dien nacht van de selve boeven gevanghen van de schutters ende 's heeren knapen. Ende 's daeghs te vooren wasser eenen van de selve gulde vermoort geweest op Onse Vrouwe kerckhoff.

Den 24 julii daer nae werdt er dry van de zelve commotie maeckers verwesen. Ende werdt ter selver tydt verboden gheen lange messen by avont te draghen, oft sonder licht te gaen, op pene van daer over gevanghen geleyt

1525. te werdden op den Steen. Ende de dry werden den 26 julii op de merckt onthoofst ende buyten geseth op raderen, ende eenen noch gegeesselt ende gebannen.

Den 31 julii werdt t'Antwerpen eenen van Yperen¹ in eenen sack gesteken, ende ten Werff afgeworpen, om dat hy, tegen het gebot van den keyser, hadde gepredickt ontrent Facons in een bargie, die aldaer getimmert lach. En desen was daeghs te voren van eenen beenhouwer gevangen gestelt, die het gelt creech, het welcke op den gevangenen gestelt was. Doen wasser oock groote commotie; maer de schutters ende de ambachten werdden ontsien.

Den 30 decembris wirdt hier t'Antwerpen gerecht eene Coleneer, om sekere commotie die hy te Colen hadde aengericht, soo men seyde, tusschen de heeren ende de ambachten, daer die van Colen hem om naescreven, ende met rechte alhier hadden vervolcht.

Anno eodem, den 12 februarii stilo Brabantiae (1526, n. st.), vierde men hier t'Antwerpen, ende ghinck processie, daer vrouwe Margerite, ruaerde van den lande, oyck mede ghinck, om den peys die gemaect was tusschen den coninck van Vranckryek ende den keyser, die hem gevangen hielt. Welcken coninck veel geloofde, maer luttel daer aff hielt. Vrouwe Margerite was doen gelogeert in Sinte Michiels clooster.

Den 20 februarii 1525 (1526, n. st.), werden t'Antwerpen acht oft negen persoonen, soo vrouwen als mans, voor het stadthuys op een schavot gestelt, om de leeringe van Luther, ende haer boecken voor hen verbrant, hebbende elek een geschildert rocxken met boecken, ende moesten daer mede in de processie gaen met een brandende keerse in de handt². In desen tydt was groote beroerté onder t'volck van die predicatie van Marten Luther. Ende 't volck lieper seer nae. Ende het quam soe verre, dat die lieden

¹ Le patient était un Augustin. (V. *Chronyk van Antwerpen*, p. 28.) Le compte de l'écoute à le nomme: « Nicolaes den predicant van de Lutherianen van dat hy verdroneken wert. »

² On lit au sujet de cette exécution, dans le compte de l'écoute d'Anvers, ce qui suit: « Desen schoutet, die welcke by handen zyns clerics gedeboursseert ende betaillt heeft ierst den mannen

van leene ende andere voere huere vacacien van twee dagen ende andere costen gedaen nemende die informatie jegen de huysvrouwe Peeters Frimotit, lutheriane, iij r. g. x s. *Item* voere de costen van den deponenten aldair gedeponeert hebbende iij r. g. iij $\frac{1}{2}$ s. *Item* betaillt voere de costen van den sergeanten die Rochus de Kelver tot Oirdgren gehaelt hebben xxxj s. *Item* voere den cost van

seyden tot malekanderen : wat geloove hebde ghy, Predickheeren oft Augustyns geloove? 1525-1526.

Anno 1526, den 4 mey, sterff heer Jan van Liere, die men heet van Immerseele, te Breda, eertydts marckgrave van Antwerpen, die begraven werdt te Yeteghem, daer hy heer af was.

Anno eodem, den 16 mey, sterff Dierick van Paesschen, daer aff hier vooren anno 1515 vermaent is, naer dyen hy alhier getimmert hadde vier schepen, ende van Antwerpen aff naer 't Heylich-Lant oft Jerusalem geseylt ende geweest hadde.

Anno eodem, ontrent den 15 junii, was hier ontrent seer quaet wandelen om de hoeven ende ballinghen wille, die veel volcx doot sloegen, als onder andere eenen 's heeren knape, genaemt Jan Turck, ende veele quetsten.

Anno eodem, den 19 junii, werdt op de Meerbrugge gerecht Adriaen Bal, om eenen dootslach die hy gedaen hadde aen synen swagere, die hy vermoorde in eene vrye merckt, d'welcke de eerste was die oyt gesien was. Ende 't geschiede in Borgerhout, in d'incompste van 't schietspel van Doerne, daer alle de dorpen hier omtrent ter feesten waeren gecomen, daer die van Mortssele den hooghsten prys haelden ende die van Berchem 't schoonste innecomen.

Anno eodem, den 26 julii, quam t'Antwerpen de tydinge dat Bourbon¹ met syn volck van 's keyzers weghen 't slot van Milaenen hadde gewonnen ende wel 25,000 Lombaerdoyen hadde verslaghen.

Anno eodem, op st Andries dach, wordt t'Antwerpen Willem van Liere burgemeester gecoren. Was noch amptman tot st Jansmisse daer naer.

Anno 1526 (1527, n. st.), den 1 januarii, stilo Brabantiae, werdt alle

den wagene xxx s. *Item* voere die costen, soe wel van den genen die desen schoutet informacie gegeven hebben, als van den commissarysen ende andere gemoeyt geweest hebbende mit Peeteren de taelspreker, lutheriaen, iij r. g. xvij s. *Item* voere dlaken van der cappen van eenen moniek iij 2. x s. *Item* voere dmaeckgelt van den voirscreven cappen ende vanden mantens oft pectoralia xxiiij s. *Item* voere dlywaet daer men de voirscreve mantens oft pectoralia af gemaect heeft ij r. g. x st. *Item* den

schildere die de voirseyde mantens oft pectoralia by nachte geschildert heeft v. r. g. *Item* den voirscreven scouthet den welcken voere zynen arbeyt, vacacien ende moeyte in desen by den heeren van den financien toegevuecht is xxx r. g. ende den sergeanten oft dieners insgelycx, by appoin-temente als hoeven toegevuecht xij r. g.; tsamen xvij l. xij s. x d. ob. »

¹ Le connétable de Bourbon.

1526-1527. haegmunte verboden, daer een groot abuys omme was. Den St. Philippus, die geweest hadde op 50 stuyvers, werdt op 25 stuyvers geseth, den real van 3 guldens 10 stuyvers op dry guldens, den halven nae advenant. Den Karolus dede 22 stuyvers, ende alle andere geldt werdt nae advenant afgeseth.

Item den 1 martii was alle geldt geseth op syn ierste evaluatie, als 't over veel jaeren geweest hadde in syn valeur, soo wel gout als silver. Ende werdt verboden hoogher uyt te gevene dan nae de permissie, op de verbeurte van den gelde ende noch vyftich guldens daer toe.

Anno 1527, den elfsten meert, stilo Leodiensi, soo bernde de cappe van de kercke aff van St Michiels clooster t'Antwerpen, ende het houtwerck van den thoren ende de clocken mede gesmolten. Het was alsdoen den iersten maendach in den vasten. Dit gebeurde des achternuens te vier uren.

Anno eodem, den 6 (*sic*) mey, quamp t'Antwerpen de tydinge dat de hertoghe van Bourbon in 't beclimmen van Roomen ter doot aldaer geschoten was. Maer syn volck namp Roomen inne met fortsen, ende pilleerden 't twee mael. Den paus vloede op 't Engelen borch, ende gaft hem in handen den 10^{en} dach daer nae.

Anno eodem, den 22 mey, gelach de huysvrouwe van keyser Karolus in Spaengnien van haeren sone genaempt Philippus. Ende den 8 junii daer nae luyde men alhier t'Antwerpen de groote clocke van blyschappe dat de keyserinne gelegen was.

Anno eodem dede den 12 junii Aerdt van de Werve synen eedt als amptman, diet bediende voor Franciscus del Vaillio, wyen den keyser 't selve officie in Spanien gegeven hadde.

Anno eodem, den 10 julii, quamen de Cloveniers alhier van Nyvel, daer het ierste schietspel geweest hadde dat in dese landen oyt geweest was, daer die van Antwerpen hadden 't schoonste innecomen ende den oppersten prys van schieten, eenen van vieren ende van esbatementen. Ende quamen met dry keyzers inne, genaempt Geerdt Coekbacker, Michiel de Hoeymakere ende Jan van Beringhen. Ende werdden seer heerlycken van den jonghen voetboghe, de coopliden ende gemeynte innegehaelt, die hen teghens reden tot Berchem met hunnen hooftman heer Jan van Liere, met eenen wagh en overdeckt in 't midden van haer, al geleet in 't root ende gheel, ende den grooten standaert achter.

Anno eodem, den 10 augusti, quam de muysterie uyt van Doornick, daer ^{1527.} der veele onthoofden wierden, die de stadt metten casteele meynden in handen van de Franchoyzen te stellen ende over te geven.

Anno eodem haelden die van Utrecht, op den 9 augusti, den heere van Erckele inne met twee hondert peerden ende vyf hondert knechten, in den naem van Karel van Egmont, die men hiet heere van Gelre. Maer haeren bisschop, den palsgrave, metten grave van Bueren, sloten sy uyt; waeromme dat sy van bisschop volck beleet werdden.

Anno eodem, den 13 augusti, op Onse Lieve Vrouwe avont, was d'yseren cruys op de Meerbrugghe gezeth by eenen genaempt Lambert van Eussele, die 't gaff t'zynen memorien. Ende den God aen dit cruys hangende werdt metten beltstormers, in 't jaer 1566, afgeworpen. Ende corts daer naer eenen anderen God aen 't selve cruys gelangen. Dit selve cruys werdt, anno 1580 op den, by laste van de magistraet op eenen nacht gansselyck te gronde affgebroken, ende de plaetse gecasseyt, dat men des morgens qualyck conste gesien waer 't selve cruys gestaen hadde. Ende werdt gevuert nae den Eeckhoff.

Anno eodem, in januario, stilo Brabantiae (1528), sterff heer Philippe van Cleve van der popelsye ¹. Ende was heere van Ravesteyn.

Anno eodem, den 8 martii, quam t'Antwerpen tydinghe dat de Geldersche comen waren in den Haghe in Hollandt met 1600 voetknechten ende veele peerden, die aldaer grooten roof haelden.

Anno eodem, den 1 aprilis, ante Passcha, branden te Herentals de poorte, soo men te Baghynhove waert gaet, met groote menichte van huysen aff.

Anno 1528, omtrent den 15 april, berdent Gheel bynaer geheel aff. Ende de kereke was dry mael ontsteken. Ende vier daghen daer nae berdent voort aff.

Anno eodem, den 20 aprilis, berdent clooster van Meshagen in 't Laer by Antwerpen aff.

Anno eodem, den 20 mey, namp de stedehouder van Vrieslant Hasselt inne, in 't sticht van Utrecht, nae dyen hy gewonnen hadde Coevoorden. Ende de kereke ende 't coerhuys in 't Oversticht, ende 't geheel Oversticht werdt Bourgoens.

¹ Apoplexie.

1527-1529.

Anno eodem werdt, den 12 junii, by den voorscreven stadhoudere innenomen Hattom, daer hy syn broeder verloos. Soo dat sy dat twee reysen bestormde, daer hy groot verlies hadde van syn volcke, ende 't elcken affgeslagen werdt. Ende ter derden reyse ghaven sy hemlieden oppe, ende ghinghen uyte met witte roeden ende soo veele als sy in hueren boesem stellen mochten met eenen corten dagghen.

Anno eodem, omtrent dry oft vier dagghen daer nae, soo hebben die van den Bossche affgebroken ende geruyneert Royen, 't welck by den heretogh van Gelre weder opgetimmert was.

Anno eodem, op den Sinxen dach, waeren te Remunt vergadert eene groote menichte van Geldersche, die veel dorplieden hadden bedwongen ende arbeyders met schuppen, houweelen ende andere instrumenten gemaect hebbende een brugge, meynende over Maze te comene in de Kempen, om die te destrueren ende bederffen. D'welck de Kempeners gewaer wordende, hebben hemlieden wederstaen, in der vueghen datter tusschen de 900 ende 1000 doot bleven ende wel 200 oft dry hondert gevangen. Ende in 't keeren over de Maze geschiede de meeste moort, d'welck sy hen selven deden, loopende over de brugghe ende stieten malekanderen in de Maze, midts dat sy gejaecht werdden.

Anno eodem, den 22 junii, wierdt alhier t'Antwerpen ter puyen affgelenen 't bestant van acht maenden tusschen den keyser ende den coninck van Vranckryck ende Engelandt.

Anno eodem, den 1 julii, was er twist tusschen de borgers ende ruyteren van Utrecht, in der vueghen dat de borgers ontboden joncker Lybrecht Turek, die quam met knechten ende namp de stadt by hulpe van de borghers uytten name van den keyser inne.

Anno eodem, den 2 julii, wonnen de Bourgoignons de stadt van Herdewyck. Ende doen sy niet voorder en mochten, maeckten sy een tractaet, ende corts daer nae ghaven sy noch twee stedekens daer by gelegen oppe, ende brochten myn heer van Yselstein de sleutels in handen.

Anno eodem, den 14 augusti, doen brackt 't her voor Thielt oppe van de Bourgoignons, daer sy veel gelts verteirt ende luttel profyts gedaen hebben.

Anno 1529, den 6 junii, soo werdt geconsacreert St Andries kereke. Ende was alsdoen Dominica tertia Trinitatis. Ende werdt alsdoen ierst het heylich cruys omme gedraghen, unde hic versus :

« In 't Antwerpsche pleyn binnen veel lieden saghen
 » Ierst 't Heylich Cruys in St Andries om draghen. »

1529-1530.

Anno eodem, den 17 junii, sterff Jacob van der Heyden, opperrentmeester t'Antwerpen, nae dat hy menich jaer rentmeester hadde geweest ende de accysen van biere drymael gelicht, 't hoochsel van den wyne te nyeuwte gedaen, de mael-accyse halff ende de cleyn bier accyse heel affgeseth. Desen heeft in synen tydt gemaect de nieuwe craen ende den thoren op de vaert metter spuyen. Oyck maecte hy dat men in d'orloghe van Gelre niet te Borssen gaen en dorste. Heeft oyck vele renten affgelegt, daer de stadt mede belāst was; oyck de stadt ontlast van den Heyligen Geest; de stadt ende waterkant wel versien, gerepareert ende in de Meere ghecayt, ende aen den watermolen een nieuw brugghe buyten ende binnen de cassye doen leggen tot Duerne toe.

Anno eodem, den 18 augusti, werdt den peys alhier uytgelesen tusschen den keyser, don Ferdinando, Clemens paus, de coninghen van Vranckryck ende Engelant, welcken getracteert was tot Cameryck tusschen mevrouwe de douaigiere van Savoye, regente ende gouvernante van de landen van herwaerts overe, alwaer diverse groote personnagien vergaderden ende vele triumphen bedreven. Ende men ghinck ten selven daghe processie generale, waer inne waeren by getale wel 565 tortsen, schoon toegemaect, soo van ambachten als van den gemeynen volcke. Dien avont vierden de ambachten heerlyck, oyck de Genevoysen op de Borsse, ende lieten loopen voor 't gemeyn volck twee vaten wyn.

Daer werdt geordonneert te gaene eene processie metten Sacramente, negen daghen lanck binnen alle cloosteren ende kercken binnen Antwerpen. Welcke men begonst te gaene den 25 septembris op eenen saterdach, wesende s^t Michiels dach. Daer werden wel gedraghen over de 1000 tortsen; want de heeren van de stadt, canonicken, capellanen, schoelkinderen hadden elck een keersse van was in de handt. Soo oyck deden vele van de gemeynte, mans ende vrouwen.

Eodem anno, den 28 septembris, sterff Henrick Mulaert ende M. Jaspar van Halmale, burgemeester, van de sweet-sieckte.

Anno 1530, den 15 junii, dede keyser Carolus V syn incompste tot Ausbouch, by alle de kuervorsten, daer eenen ryexdach was gestelt om

1530-1531. eendrachtelycken te accorderen aengaende de geestelycke ende werelycke saecken, ende principalycken aengaende de statuyten der Heylige Kercke ende den geloove.

Anno eodem, den 2 november, op Alderzielen dach, was 't soo groot tempeist van winde. Ende d'een vloet quam alsoo seer in d'andre, dat, op den 5 november, ende alsoo dry daghen nae den voorseyden Alderzielen dach, bynaer heel Zeelant verdronck, daer seer vele dorppen verdroncken. Men seyde datter wel hondert duysent menschen waeren verdroncken, sonder de beesten.

Den 19 november werdden t'Antwerpen dry jonghers van eenen nieuwen scherprechtere gerecht, die geboren was van Luyck. Die justicie geschiede voor 't hof van Tongheren, by 't clooster van de Vrouwen Broeders. Ende het was alsdoen t'Antwerpen by avonde, nachte ende 's morgens seer quaet achter straeten te ghaen. Maer het beterde met de voorseyde justicie.

Anno eodem quam t'Antwerpen tydinge dat den keyser ende Ferdinandus te Colen met alle die cuervorsten waeren, en reysden naer Aken, alwaer Ferdinandus Rooms coninck gecosen werdt.

Anno eodem, de 28 januarii ¹, stilo Brabantiae (1531, n. st.), dede den keyser Carolus syn incompste tot Bruessel nae dat hy langhe in Spaegnien geweest hadde. Den 20 meert daer naer werdt hy t'Antwerpen innegehaelt, met groote feeste van lichten, van tortssen, van keersen, etc., rydende met synen staet achter straeten. Ende den 23 martii vertrock hy naer Vlaenderen met eenen cardinael van Roomen.

Anno eodem, den 29 meerte, werdt gestelt op 't kerckhoff van den Borch t'Antwerpen Ons Heer in 't hofken Incarnatie.

Vyf november, noyt diergelycke,
Ghinck den vloet boven alle dycke.

Anno eodem sterft vrouwe Margriete tot Mechelen op st Andries dach ².

Anno 1531, den 23 mey, sterft heer Claes van Liere, marcgrave, naer noene omtrent dry uren, hebbende justicie gedaen over een wyf, die gebernt werdde.

¹ L'arrivée de Charles V à Bruxelles est fixée par les auteurs au 25 janvier.

² L'Archiduchesse Marguerite mourut le 30 novembre 1530.

Anno eodem dede Jacob Herbeys, als marckgrave, syne ierste justicie ^{1531-1532.} op den 1 julii.

Anno eodem, den 11 julii, werdt den iersten steen geleyt van de Nieuwe Borsse.

Anno eodem werdt t'Antwerpen eene comete gesien, welke de astrologuen seyden te wesen naturelyck, niet periculeus.

Anno eodem was t'Antwerpen, op den lesten novembris, op de Meerbrugghe een groot vier gemaect. Ende daer werdden meer als 300 pecktonnen verbrant met veele vierpeylen. Ende aen elck arm mensche werdt gegeven eenen halven stuyver off een broot van dyer weerden. Daer was een silvere schale te winnen wie die croone affgetrocken conde, die gestelt was op 't spo¹ van eenen mast die boven 't vier stont. Ende soo de selve scale niet en werdt gewonnen, werdtse gestolen, midts datse voor middernacht bleef hanghen. Dese vieringhe dede doen den factor van den coninck van Portugael, van blyschap dat de coninginne gelegen was van kinde.

Anno eodem, ende ten selven daghe, werdt gehouden tot Doornick de feeste van den Gulden Vlies, by keyser Carolus. Ende werdt het uytsetten van de weth van Antwerpen alsdoen uytgesteld.

Eodem anno, den 12 decembris, dede Willem van de Werve, Raessens sone, synen eedt als marckgrave des landts van Ryen ende scouteth van Antwerpen.

Anno eodem, 17 januarii, stilo Brabantiae (1532, n. st.), vertrack keyser Carel met eenen schoonen staet van Bruesele naer Duytslant.

Anno eodem, den 31 januarii (1532, n. st.), sterft M. Adriaen Hertssens, burgermeester.

Anno eodem dede Willem van de Werve syne ierste justicie aen eenen Vlaminck, die verbrant werdt.

Anno eodem, den 2 martii, stilo Brabantiae, brande, op de plaetse van St Claes capelle, een huys, ende den ghevel viel achter aff. Daer blevender twee onder doot ende den derden seer gequest, dat hy corts daer aff oyck sterff.

Anno 1532, 9 aprilis, quam vrouwe Marie, coninginne van Hongarien, t'Antwerpen in, met groote feeste ende cieringhe van waslicht.

¹ Lisez: 't spo, sommet.

1532. Anno eodem, den 8 julii, begon men af te breken 't huys van de huydevetters om de Nieuwstrate te maecken tegens over die Borsse uytcomende, in 't Kipdorp; t'welck groote schade was; want een fray costelyck hoff was met eenen schoonen thoren.

Anno eodem, den 5 augusti, waeren te Bruessele de vrouwen op de Coren merckt, treckende ende smytende de cooren coopers met vuysten. Daer was eenen die se alle syn haer hadden uytgetrocken ende moest vleeden op St Jans thoren. De reste stieten se in de kelders. Daer was doen groote beroerte om 't coren, dat de poorten gesloten waeren tot 's woendaeghs toe. Ende mevrouwe de coninginne van Hongarien beloofde ende gaff haer al wat sy begheerden. Soo werdt dat gestilt. Maer des anderen daeghs waerender wel omtrent twee oft dry hondert boeven, die der goeder lieden huysen opliepen, ende pilgeerden met fortssen al wat sy kosten gecryghen, wel tot thien huysen toe. Sy souden noch meer huysen gepilgeert ende in stucken gesmeten hebben; maer 't hoff ende de ghemeynte werdt eens, ende namen de voorseyde boeven gevangen ende justicieerden des anderdaeghs dry ende des sondaeghs noch eenen.

Anno eodem, in 't begin van augusto, werdt by consente van den hove gevangen eenen besneden jode, die naemaels was kersten gedaen geweest. Selve hadde langhe jaeren binnen Antwerpen syne coopmanschappen gedaen, alsoo dat hy uyt Antwerpen niet gevuert en wordt; maer werdde gevanghen geleyt in de Munte, daer men de sake bedinghde. Men seyde hem op dat hy de jootsche wet noch hielt ende dat hy den Turck gesustineert hadde van coren ende andersints den orloghe aengaende. Men seyde op dat pas dat keyser Carolus ende den Turck elckanderen slach leveren souden in 't eynde van de selve maendt, daer eenighe van de stadt heeren kinderen reysden om prys ende eere te behaelen.

Anno eodem, den 16 augusti, werdt te Rupelmonde onthooft eenen genaempt Henrick, om sekeren excesse die hy bedreven hadde in Hollandt, in dienst wesende van den Dennemercken. Ende om dat hy hem nyet bichten oft bereyden wilde om te sterven, werdt hy op d'ongeweyde begraven omtrent den molen.

Anno eodem, den 22 septembris, was hier t'Antwerpen gesien op de Peerde Merckt een vrouwe gaende by de straeten, tusschen elf ende twelf uren in den nacht. Ende als haer dry lieden tegen quamen die t'huys-

waerts ginghen, haer vragende wat sy soo spade achter straten ginck, ^{1532-1533.} seyde sy dat sy ginck om haer affairen te doene. Ende des morgens vont men in eenen stal, daer by de vrouwe gesien was, seventhien schapen doot ende waren geheel swert al oftse verbrant hadden geweest. Ende d'andere schapen hadden elck een gebreck, gaende oftse creupel oft lam geweest hadden. Die werdden wech gedaen; ende daer werdt van stadts wegen geboden dat men die in sesse weken nyet dooden en mochte, noch den stal binnen den selven tydt open doen, maer gesloten moeste houden. Op dien tydt waren der vele joden ende jodinnen in der stad uyt Portugael comen. Ende alsoo de dry lieden de vrouwe aenspraken in den nacht, soo sy die langer ende dickwilder aensaghen hoe de selve scheen langer ende langer te worden, daer uyt men vermoede dat het een tooveresse was. Dese schapen hoorden toe Willem de Wyse, vleeshouwer.

Anno eodem, den 2 novembris, voor noene, werdt eenen grooten vloet, maer nyet soo hooge als anno 1530 op eenen voet nae. Maer by desen is meer quaet ende schaede geschiet dan by den voorgaenden, hoe wel dat beyde quaet genoeg is geweest.

Anno eodem, den 12 meert, trouwde den coninck van Engellant syne hoere. Ende sy werdt daer naer in 't jaer 1533 gecroont den 23 april, op st Joris dach ¹.

Anno eodem, 3 april, stilo Brabantiae, sterft Aerdts van de Werve, bur-gemeester.

Ten selve daghe sterft Gielis van Bouchout, schouteth t'Antwerpen, ende hadde 't selve officie bedient omtrent 22 jaeren.

Den 17 aprilis, anno eodem, dede Jan van de Werve synen eedt als schouteth t'Antwerpen ².

Anno 1533, den 13 aprilis nae Paesschen, quam hier tydinghe dat 't bestant tusschen de Oosterlinghen ende de Hollanders was gemaect vier jaren lanck duerende op hope van peyse. Daer quamen hier van Oosten schepen geladen mit goede, daer inne dat oyck clocken waeren, die van haeren kercken waeren. Want sy al luyters waren, soo men die doen hiet.

¹ Henri VIII, roi d'Angleterre, épousa Anne de Boulen, le 14 novembre 1532, et Jeanne de Seymour, le 20 mai 1536.

² Les listes des écoutètes d'Anvers ne font pas

mention de Gilles van Bouchout ni de Jean van de Werwe. Gilles était simplement sous écoutète (onderschoutet).

1533-1534. Anno eodem, den 6 octobris, is Onse Vrouwe kereke t'Antwerpen worden brandende, waer aff dese Incarnatien worden gemaect :

Op den sesten octobris, soo ick bemereke,
Sach men ontsieren Onser Vrouwen kereke.

Andere :

Op den sesten octobris vroeck op desen dach,
Dat men Onser Vrouwen kereke branden sach.

Anno eodem ginck men t'Antwerpen voor de Craen nae noene op 't Schelt. Ende daer nae ghinck dryven. Dry daghen daer nae licht weder (toe) omtrent een ure, datter veel volcx over liep. Daer stont eenen willegen boom in't midden van d'ys vooseyt vervrosen.

Anno eodem sterff Jacop Raet, rentmeester deser stadt.

Anno eodem, den 9 februaris (1534, n. st.), werdt t'Antwerpen een gebot gedaen, d'welck wel een half ure duerde, aengaende de buyten bieren, op behout dat de bierstekers moesten de stadt eedt doen. Ende daer werdt eenen schrijver op 't bierhoot gestelt om 't bier t'hontoudene met meer andere articulen.

Anno 1534, nae Paesschen, waeren omtrent Mechelen, Liere ende Herentaels vele brandstichters regnerende, die de coopliden ende andere goede lieden veel gewelds deden, ende dreychden haer huysen aff te branden.

Anno eodem, den 2 mey, was hier t'Antwerpen een schipper uyt Hollandt, die syn haver hadde vercocht. Dat wisten dry boeven, die den schipper baden dat hy hen, om Gods wille, naer Hollandt wilde vueren, want sy gheen gelt en hadden. Daer inne den schipper consenteerde. Ende doen hy nu een poose lanck geseylt hadde, hebben sy den selven schipper met synen maet over boort geworpen, ende de schippers vrouwe met haer kint vermoort. Welck kint sy den buyck cruyswys open sneden; nemende de voorseyde schippers gelt; waer aff eerlanghe een gevangen werdt.

Anno eodem, den 3 mey, was d'lantjuweel van den hantboghe te Loven, daer die van Assche vyff schalen haelden. Ende den 23 junii in 't selve jaer was het haeghspeel, daer die van Brussel het schoonste incomen hadden.

Anno eodem, den 12 mey, begonst men de balcken op te winden van ¹⁵³⁴ de lanteerne in 't cruyswerck van Onse Lieve Vrouwe t'Antwerpen.

Anno eodem, den 29 junii, was te Mechelen 't schietspel van den jonghe voetboghe. Vrouwe Marie was toen coninginne van de gulde van Sint Joris te Bruessele. Die van Antwerpen wonnen den prys van het schoonste incomen, ende schoten twee en dertich vry witten. Maer die van Rotselaer wonnen den oppersten prys, die van Walem den tweeden. Daer waeren seventhien cameran van de steden ende vryheden.

Anno eodem, den 23 julii, was den grooten brant tot Breda, daer de dry vierendeelen van de stadt verbranden, wel 960 huysen.

Anno eodem, den 29 julii, sterff te Roomen den cardinael Enkevoort, een groot vrint van keyser Karel. Ende hy was bisschop van Utrecht, canonic hier t'Antwerpen ende van den Bosch, hebbende noch veel beneficien in andere landen. In syn plaetse succedeerde Georgius van Egmont, sone van Jan, die stadthoudere van Hollant geweest hadde, anno 53, die gheen administratie en hadde in 't bisdom, dan dat aenginck de geestelycke jurisdictie.

Anno eodem, den 9 augusti, nam 't haeghspeel van desen schietspel te Mechelen een eynde, daer die van Brussel 't schoonste incomen hadden, ende die van Antwerpen het tweede. Die van Walem hadden twelf silvere croesen, die van Antwerpen negen croesen, die van St Truyen het derde der prime, want sy de leste waren.

Anno eodem, den 25 september ¹, sterff te Roomen paus Clemens, vergeven synde, soo men seyde, metten reuck van eender blomme. Loco ejus successit Paulus Farnesius oft papa Paulus tertius, die ierst hiet Alexander, in octobri daer nae.

Anno eodem, den 3 februarii (1533, n. st.), werdde gevangen eenen man, die lanck der straeten ginck predicken d'ongeloove. Ende gevangen synde, en wilde niet eten voor vier oft vyf daghen daer nae, soo hem den geest geopenbaert hadde, soo hy seyde. Ende den 17 februarii werdt hy onthalst, ende 't lichaem verbrant ende 't hoofd buyten op eenen (staek) gestelt, om dat hy was van de herdooperen ².

¹ Clément VII mourut le 26 septembre 1533.

² On lit dans le compte de l'écoute de l'Anvers, de la Noël 1534 à pareil jour 1535, les renseigne-

ments suivants au sujet de l'arrivée des anabaptistes en cette ville :

Van Jheronimo de Droochscheerdere, van by

1534. Anno codem, den 18 februarii, was de ierste steen geleyt van de capelle van het Sacrament van Mirakelen te Bruessele.

Anno codem, den 25 februarii, werdden alhier t'Antwerpen alle herdoopers uyter stadt gebannen, ende binnen sonnen schyn te moeten ver-

Colen geboren, zynde een van de principalen herdoopers, die welcke onthalst is ende voirts verbrant, maer egheen goet achtergelaten en heeft, dair om hier.... Niet.

Van Godevaerde Hlaert, metssers dienere van Mechelen, die een van de herdoopers geweest ende onthalst ende voirts verbrant is, ende heeft egheen goet achtergelaten, daer omme.... Nyet.

Van Digne Jacops, die herdoopt was, is int Seelt verdroncken geweest in eenen sack, ende heeft zekere goeden achtergelaten.

Van Cornelia 's Clercx, die herdoopt is geweest, ende int Schelt verdroncken in eenen sack, ende heeft egheen goet achtergelaten, dair om hier.... Niet.

Van Barbelen Peterssoon van Gheldorp, die oick herdoopt was ende in Schelt verdroncken is geweest, daer om.... Nyet.

Van de huysvrouwe van Janne de Corek, snydere, die welcke herdoopt was, maer met kinde zeer zwaer begordt, soe heeft de scouthet haer geconsenteert in haer huys te blivene tot dat zy daer aff verlost soude wesen, op te borchtocht van 12 Carolus gulden, eens by haer gestelt; om alsdan wederomme in handen scouthets te commen. Ende gemerckt dat zy in heur kinderbedde secretelyck wechgelopen is ende meer sculden dan goets achtergelaten hadde, soe heeft de voirscreve scouthet van den voirscreven borchtocht hier ontfangen 1 lib. gr.

Item gegeven den bode van Maestricht, die den scouthet advertteerde van de herdoopers die t'Antwerpen gecomen waren, te drinckgelde geven ix s. gr.

Item, gegeven eenen colffdrager die de scouthet gesonden hadde tot Rosendale, omme te vernemene naer Gheerde den hoefsmidt, die eene van den

principalen herdoopers was, die men seyde aldair gevloten te zyne, van twee dagen vacatien kosten ende peerthure, t'samen xv s. 4 d. ob. gr.

Item, soe heeft de scouthet uuytgereyst drye dagen om den voirscreven Gheerde de hoefsmit te soekene.

Item, gegeven des scouthets knecht ende eenen colffdrager van dat zy metten scouthet tot Maestricht reysden omme des voirscreven Geerds wille.

Item, den colffdragers, van sekere nachten by hen gewaect om Hantsse van Munstere te vangene die de herdoopers logierde.....

Item, gegeven twee gesellen die by daghe ende nachte de waecke hielden tot Botermelex ende in 't Hobokens broeck, midts dat men openbaer seyde dat de herdoopers daer vergaderden ende mit malcanderen communiceerden, xij s. vj d.

Item, gegeven drye gesellen, die geordineert waeren in de drye poirten van der stadt te wachtere vier oft vyf daigen lanck, doen de herdoopers tot Amsterdam zulek rumoer gemaict hadden, omme in 't secreet gade te slaene 't welck datter uuyt ende inne ginck.

Item, gegeven den colffdragers van den herdoopers toe diversen stonden ende op diverse plaetsen te soekene.....

Dans le compte suivant on lit :

Van Joose Baten, sattyen werckere, van dat hy een van den principalen herdoopers geweest hadde, ende metten zweerde geexecuteert ende voirts tot pulver verbrant ende zyn hoot op eenen stack geset, sonder eenig goet.

Van Margrieten Diegge, *alias* Bosbas, die welcke herdoopt ende in eenen sack in 't Schelt verdroncken is geweest, ende heeft achtergelaten, van hueren haeffelycken goede, vl. r s. gr.

trecken, ende binnen de 24 uren uyten marckgraefschap, ende niet weder ^{1534-1535.} inne te comen, de mans op den brant, ende de vrouwen op die sack ende verdroncken te worden als ratten. Ende soe wie die logeerde, huysde, hoefde oft daermede converseerde, op de pene ende correctie van de heeren ende der stadt ¹.

Anno eodem, op den 17 meerte, werdt den iersten balck opgewonnen van den cruyswercke van Onse Vrouwe kercke aen de zuytzyde.

Op den selven dach werdden t'Antwerpen verdroncken vier vrouwen van de doopers, ende den 4^u meert daer te vooren werdden twee mans gerecht, d'een in eenen setele, welke een man was van de voorseyde vier vrouwen, haer lichaem te pulver verbrant ende de hoofden buyten op staken gestelt. De twee van de vier vrouwen waeren gesusters, daer aff d'eene getrouwt hadde eenen busmakere van Mets, die in den setele onthalst was, ende d'andere van eenen schipper.

Anno 1535, in mey, was 't schietspel van den hantboghe tot Brugge, alwaer de schotters van den ouden handboghe henen trocken den 3^u der selver maent, om prys te halen.

Anno eodem, den 24 mey, soo regendet t'Antwerpen seer hertelycken, ende te vele plaetsen vielder hagelsteen grooter dan een boone. 'T was byster weder ende duerde langhe; daer groote schade aff geschiede.

Anno eodem (den 22 junii) werdt t'Antwerpen een gebot gedaen dat nyemant mans noch vrouwen mochte schole houden, dan alleene de schoolmeester van de prochie kercke ².

Anno eodem, den 6 julii, quam t'Antwerpen de tydinge aen d'heeren van dat de keyser het coninckryck van Cartagena ende de stadt van Thunis, ende de bishop van Munster de stadt van Munster gewonnen ende hennen coninck genaempt Syon gevangen was.

Anno eodem, den 11 julii, trocken de dry cameren van rethorycken van Antwerpen naer Mechelen, alwaer de Goublomme 't schoonste incomen hadde, de Violieren den tweeden. Den Olyftack hadde gemeynd den prys te hebben, daer Joris de la Formanteel gram om was dat sy 't versuymt

¹ V. le texte de cette ordonnance du magistrat d'Anvers dans Genard, *Antwerpsch archievenblad*,

t. II, p. 529; et une autre du 14 juin 1535, *ibid.*, p. 552.

² *Ibid.*, p. 554.

1535-1536. hadden. De Goublomme hadde den derden prys, hoe wel sy den iersten, als oyck deden de Violieren, wel verdient hadden. Daer en geschiede hen geen groot gelyck, soo men seyde. Sy brochten hen pryzen inne den 25 julii. Daer naer de Goublomme hadde een waghen seer fray toege-maeckt. Die van Diest werdde den hooghsten prys gegeven.

Anno eodem quam t'Antwerpen de tydinghe dat keyser den Barberosse gevangen, de stadt van Thunis gewonnen ende de Turcken vermoert hadde; dat syn volck groote aermoede van dorst lede, midts datter geen soet water en was, sulx dat den keyser dede putten graven om versch water te creyghen. Als nu de knechten een deel in d'eerde gegraven hadden, vonden sy daer een schoon houten cruys in goude beslagen oft vergult. Ende soo den keyser dat cruys opgenomen hadde, spranck uyten put een schoon fonteyne uyt, dat het geheel heyr daer mede gelaest werdt, soo wel menschen als beesten.

Anno eodem werdt her Lanceloot van Ursele rentmeester, Gabriel Triapeyn binnen burgemeester ende her Willem van Liere buyten burge-meester.

Anno 1536, den 5 aprilis, dede Karolus V, de keyser, syne heerlycke incompste binnen de stadt van Roomen met 20,000 mannen.

Anno eodem, in maio 3° die, in festo Crucis, hora 2^a post meridiem, brande de stadt van Delft, daer groote schade geschiede. Men wist niet van waer de brant ierst quam. Daer bleven alleen staen 300 huizen ende 2 cloosters.

Anno eodem, den 21 julii, was de kuyte inne geset (door de) tappers poorters tot een schellinck dry grooten Brabants de tonne.

Anno eodem, den 17 augusti, werdde t'Antwerpen, ter clocke elf uren voor noen, silvere penningen geslagen van vier stuyvers elck stuck.

Anno eodem, den 29 augusti, tusschen 5 ende 6 uren nae noene, soe verbrande der stadt poyer molen, staende op de vesten, met 20 tonnen poyers, daer dry persoonen doot bleven, Mr Lenaerts, in 't Mortierken, ende synen sone, met noch eenen ouden geselle ende vyff peerden, M. Aerdt, in de Mouwe, met noch eenen die by hem was, seer daer aff gequest ende verbrant, maer bequamen noch.

Anno eodem, den 26 septembris, soo trouden Jan Raet ende Pauwels Raet, gebroeders, beyde weduwens synde, twee gesusters ende dochters

van Peeters Mennens Jans huysvrouwe, was de joncxste genaempt Anneken ende Pauwels huysvrouwe Maytien in de Borch kercke. Ende op dien selven avont sterft een suster van beyde bruydegoms. Dese syn van maeschap van myne vrouwe Catheryne de Wyse geweest, van de Raets. 1536-1537.

Eodem anno, in octobri, quamen de ruyters van Peronen, die veel quaet deden op alle dorpen, als te Corsseudonck, Broechem ende daer ontrent. Ende doen werdt t'Antwerpen, den 7 der selver maendt, een gebot gedaen ende alle meyers van alle dorpen geconsenteert hen sterck te maecken om die ruyters om den hals te brenghen.

Den 23 januarii werdden Jan van Leyden ende Bernaert Knipperdolinck, wederdoopere, met gelayende tangen van een gereten.

Anno 1537, den 17 mey, werdt alhier by de burgemeesters heer Claes Vermeren ¹ ende myn heere van Spaengnien ², den brouwers van Rumpst geconsenteert alhier hen bieren te leveren. Ende was doen gheseth dat de brouwers van halff stuyvers bier hebben souden 26 stuyvers, ende den tappers daer aff van accyse geven 18 stuyvers, ende den poorter 14 stuyvers.

Anno eodem, den 15 junii, werdt St Pol vechtender handt gewonnen, daer veel volcx doot bleef ende de principael gevangen.

Anno eodem, den 18 junii, verbrande ander werff die poeder molen op de veste, daer twee persoonen doot bleven. Ende M. Aerdt in de Mouwe werdt seer gequetst, dat hy daer aff sterff.

Anno eodem, den 30 julii, sette men 't cruys op den anderen oft cleynen thoren van Onse Lieve Vrouwe, die men heet den Geleyers thoren, nae noene.

Anno et die ut supra werdt t'Antwerpen gepubliceert een bestant van thien maenden tusschen den keyser Karolus ende den coninck Franciscus van Vranckeryck, daer menich mensch in verblyt was; want in vyfthien jaeren daer te vooren noyt schoonder hoop volcx by den anderen ³ en was gesien, soo wel te voet als te peerde van de Bourgoensche.

Anno et die eodem werdt weder t'Antwerpen gepubliceert dat alle buyten bieren, van waer die waeren, mochten innecomen. Ende werdt

¹ Lisez : vander Meeren.

² Lisez : van Spangen.

³ Pour elkanderen ou malkanderen.

1537-1538. alsdoen geseth dat den tapper van halff stuyvers bier van de tonne van accyse soude geven 4 st. 9 den. brabantse van de tonne, ende van den kuit den tapper 4 st. 3 ds brabantse, ende den poorter 3 st. 3 ds. Dies soo gaff elcke ame biers, die van buyten inne quam, 32 st. brabantse, 't welck men hiet pontgelt. Ende waeren doen burgemeesters H. Philippus van Spaen-gnien ¹ ende Claes vander Meeren.

Anno eodem, den 6 september, op sinte Jeroms dach, was den grooten afflaet t'Antwerpen gegeven van paus Paulo III, ende werdt heerlycken aldaer gecelebreert.

Anno eodem werdt de weth alhier t'Antwerpen verseth den 10 january ende waeren doen burgemeesters H. Franciscus Verdelft ² ende Claes Vermeeren ³.

Anno 1538, in 't lesten van mey, doen brande 't derden deel van de stadt van Herentals, oyck den watermolen by de Minderbroeders.

Anno eodem brande t'Antwerpen aen de Roypoorte een huys ende twee schueren aff, den 20 mey.

Anno eodem, den 16 junii, dede den heere van Sevenberghe H. Cornelis ⁴ syn incompst als bisshop tot Luyck, grave van Loen ende hertoch van Bulloen, met schoonen state, ende beswoor des anderen daeghs huer privilegien.

Anno eodem, den 7 julii, heer Willem van Liere, rydende t'Antwerpen te peerde metten coninck van de Coloveniers om den voghel te gaen schieten, comende in de hooghstraete voor Sarrasyns-Hooft, sittende op syn peert, wierdt beslaen van sieckten, dat hy affgenomen ende gedraghen werdt in 't huys van Jacob Verhoeven, backere, in de Sonne, daer hy terstont verschiet sonder tale oft sprake. Hy werdt des anderen daeghs begraven te Mindebroeders, met alle de heeren van de stadt, de guldens ende met grooter menichte van de gemeynte.

Anno eodem, den 8 julii, werdt uytgeroepen den peys tusschen den keyser Karolus ende den coninck Franciscus van Vranckryck duerende thien jaeren lanck. Desen peys oft bestandt werdt gemaect by paus Paulo den derden, den 18 junii daer te voeren.

¹ Il faut lire : Cornelius van Spangen.

² Lisez : vander Dilt.

³ Lisez : vander Meeren.

⁴ Lisez : van den Berg (Corneille de Bergh).

Anno eodem, den 22 julii, sterff Karolus, de hertoghe van Gelre, oudt ^{1538-1539.} synde 71 jaeren, nae dat hy 't selve landt boven de ses en dertich jaer gequelt hadde. Die oorsaecke was dat Vrieslant, Utrecht ende 't Sticht met de stadt van Groeningen en haer omlanden aen 't huys van Bourgoignien gecomen is.

Successit illo Willem, de hertoghe van Cleve, ende in alle steden ontfangen ende gehult voor erfheere.

Anno eodem, den 23 septembris, sterff Henricus de Nassau tot Breda, omtrent acht dagen na dat hy vrouwe Maria seer feestelyck getracteert hadde ².

Anno eodem reysde vrouwe Maria nae Vranckryck, den 6 octobris, met schoonen state by den coninck, die haer te Cameryck te gemoete quam, ende geleydendse in de stadt van Compiegnien by de coninginne van Vranckryck, hare suster, daer sy quamen den 14 octobris daer nae, daer sy malekanderen vriendelyck tracteerden, als broeders ende susters toelaet. Ende den 21 october vertrock de selve vrouwe Maria weder nae Brussel. Ende den coninck dede haer uytgeley tot op de frontiere van Henegouw, ende dede alle de costen uyt.

Anno 1539, stilo Leodiensi, begonst men t'Antwerpen de oude Predickheere straete aff te brekene, om nieuw te makene.

Anno eodem, den 1^e februarii, stilo Leodiensi, werdt Gregorius de Dagis abt van Ste Michiels t'Antwerpen. De selve sterft den 5 junii 1562.

Anno eodem, den 1 mey, sterft Isabella, de huysvrouwe van keyser Karel den V.

Anno eodem, nae Paesschen, in den somer, werdt de vierschare by de borchtkercke gefondeert.

Anno eodem, den 2 junii, was 't retoryckspel van Gendt, waer de vraghe was : welck de stervenden mensch meest syn troost was. Alwaer die van Antwerpen den hooghsten prys haelden.

Anno eodem, den 2 julii, sette men 't geldt op synen eersten prys, te wetene : den Philippus gulden tot 25 stuyvers, ende de nieuwe croone tot 35 stuyvers, ende alle andere geldt nae advenant.

¹ Charles d'Egmont mourut le 30 juin 1558. V., à ce sujet, le travail de Tadema dans *Nijhoff, Bijdragen*, t. VIII, p. 66 et suiv.

² Selon Van Goor, *Beschrijving van Breda*, p. 54, le comte Henri mourut le 7 octobre.

1539-1540.

Anno eodem, den 22 julii, was het schietspel van de Cleuveniers t'Antwerpen, alwaer die van Berghen den hooghsten prys haelden. Ende hebben het selve spel, te wetene die van Berghen, weder opgehanghen anno 1560, sondaeghs naer Sacraments dach, alwaer die van Loven den hooghsten prys schoten. Maer werdden die van Bruessele gebasteert, alwaer grooten twist omme was; Mechelen 't schoonste incomen, Lier van de cleyne steden, Geel van de vryheden.

Anno eodem, den 27 julii, werdt Lievin Malaert t'Antwerpen, op Sint Jacobs kermisse, binnen synen huys doorsteken.

Anno eodem, den 4 octobris, wierdt die accyse van den cleynen biere oft kuyte affgeseth t'Antwerpen. Ende werdt geseet dat de brouwers nyet meer hebben en souden dan seven stuyvers van de cleyne bieren, ende van de enckelen kuyt 14 stuyvers, ende de stadt 10 stuyvers, ende 't halff stuyvers bier op synen ouden prys.

Anno eodem, den 16 october, brande de Mortier op de merckt t'Antwerpen, 's morgens tusschen 9 ende 10 uren. Ende het was eenen seer grooten wint, dat men sorghe hadde voor meerdere schade van den geheelen teerlinck.

Anno eodem quam hier inne, den 26 novembris, mevrouwe van Cleve, om van hier nae Engelant te reysen. Ende was gelogeert in 't Engels huys.

Anno eodem, den 10 februarii, lach den keyser tot Dermonde soo hy uyt Spaegnien comen was in 't leste van januario. Hem was onder wegghen groote cere gedaen in Vranckryck.

Anno 1540 werdt hier t'Antwerpen van de roy-roede eenen ballinck gebrocht, genaempt Philippus de Grave, die hy hier op de Borsse woude rechten. Maer 't werdt hem van stads wegghen verboden dat hy dat moeste laten. Soo voerde hy den selven ballinck over 't Veen, ende werdt aldaer gerecht ende in een kiste weder t'Antwerpen gebracht ende begraven. De keyser was ter selver tydt hier binnen ende gelogeert te St Michiels.

Anno eodem, op den ommegeanck dach Trinitatis, was hier een ongetempert quaet weder van haghel, donder ende blixem ende regen, daer aff sommighe huysen ontstaken. Ende den Fakons thoren was heel wech geuert.

Anno eodem, 24 mey, werdt alhier t'Antwerpen de weth verseth ende de rekeninghe gedaen dat men piach te doen in 't lest van novembris, op

st Andries dach. Ende werdden doen borgemeester gemaect heer Lansloot ^{1540.} van Urssle ende mynheer Verdelft ¹. Ten selver tyde maeckte den keyser eenighe van de heeren ridders.

Anno eodem rebelleerde die van Gendt tegen vrouwe Maria ende haeren raet. d' Welck Karolus den keyser den Vⁿ vernomen hebbende, is met haesten uyt Spaignien herwaerts over gecomen, soo dat hy den 9 februarii met vier duysent mannen naer Gendt is gecomen, daer hy eerlycken werdt inneghaelt van de burgemeesteren. Ende nae dat hy aldaer omtrent sesse weken geweest hadde, heeft hy doen vanghen diverse poorters, onder andere den deken van de timmermans. Ende nae dat het proces beleyt was, liet hy neghen van de principaelste onthalsen, verbiedende dat eenighe van de borgers eenighe messen mochten draghen. Voorts moeste die stadt geven in gereden gelde 50,000 guldens, behalve dat sy noch jaerlycx moesten geven aen den keyser; benemende hen oyck alle hunne oude privilegien, die sy menich hondert jaeren hadden gebruyckt. Ende moesten vyftich van de beste van de stadt den keyser te voete vallen met rouw cleederen geleet, ende noch vyftich in hen lynwaert met eenen bast om hennen hals, biddende om genade. Op den lesten aprilis was het vonnisse geuuyt dat se verbeurt hadden lyff ende goet met haer privilegien. Op Cruysdach werdt den voetval gedaen.

Anno eodem, op s^{te} Mathys dach, doen quam Ferdinandus, Roomsche keyser, tot Brussel met cleynen staete, alwaer men vierde. Ende op den selven avont, langhe nae dat de poorten waren gesloten, quam de keyserlycke Majesteyt in poste oyck aldaer van Gent, met vier peerden, by hem hebbende, de heeren van Bueren ende Condé. Het was eenen seer donkeren nacht dat sy qualycken sagen te ryden ende den wech te vinden. Maer clopten omtrent de stadt eenen man op, die wel by dranck was, om hemlieden te lichten. Ende den selven man onder wegghen stoutelyck cou-tende (soo hy niet en wiste wat volck hy lichte, daer de Majesteyt hem in verheugde) comende onder wegghen werdde verlast van syn watere te maken, seggende totte keiserlycke Majesteyt dat hy de lanterne soude houden, hy moeste pissen. Ende in 't pissen liet hy eenen s..... Soo dat den keyser loech ende seyde dat hy s..... Waer oppe den boer oft leyts-

¹ Lisez : vander Dilft.

1540-1541. man antwoorde dat syn maniere was als hy piste dat hy alsdan gemeynelyck k..... Daer mede sy seer loeghen, want noyt boer en hadde meerder pugie. D'welck den keyser 't savons voor een nyewicheyt aen synen broeder Ferdinandus ende syne suster de coninghinne vertrock, daer wel om gelachen werdt. Den boer creegh een goet stuck gouts voor een drinckpenninck.

Anno eodem, den 10 novembris, werdt St Catherine poorte affgebroken. Ende heer Willem's van Liere huys werdt gemindert, ende nieuw getimert van Willem in de Colve.

Anno eodem, omtrent bamis, was den overganck van den loop.

Anno eodem was 't een groote hitte ende drooghen somere, dat een lantsman door ende weder deur ploechde deur den Rhyn daer een schip met 30 oft 40 voederen wyn geladen plach te vaeren. Men ginck oyck dwaers door de Seine te Paris.

Anno eodem, den 12 meert, stilo Brabantiae, begonst men t'Antwerpen de nieuwe voorslach ende speelde: van Parmentrecken ¹ ende van Tyske van Schilde.

Anno eodem, den 15 meert, stilo Brabantiae, begonst men aff te breken de Meerpoorte, ende men maeckte doen den watermolen aen Croonenborch poorte.

Anno 1541, tusschen Paesschen ende Sinxen, soo heeft men begonst de ruye te overwelden, van 't Cruys af tot op den hoeck tegen over de Claren straete in de Meere. Ende werdt gesloten metten lesten steen op den 1 decembris naer noene, omtrent den vier uren in 't selve jaer.

Anno eodem begonst men t'Antwerpen te maecken de Bagyne poorte, de welcke met den watermolen aen de Croonenborch poorte werden wederomme affgebroken anno 1542, om Merten van Rossem wille.

Anno eodem werdt den watermolen by Bargie huys, te syde aen die veste, gemaeckt, ende binnen eenen halven jaere daer nae weder affgebroken.

Anno eodem, omtrent Sinxen, was 't schietspel van den hantboghe in Duffele.

Anno eodem, den 22 augusti, haelden de Violieren van Antwerpen haren

¹ Sic. Il faut peut-être lire : Anne Maricken (?).

prys inne, te wetene: sesse silvere schalen, die sy gewonnen hadden te ^{1541-1542.} Diest, de 6 augusti daer te vooren. De incompste was te Diest geweest den lesten julii oyck dan te vooren.

Anno eodem, den 4 octobris, verbernde t'Antwerpen die heele maelderye soe aff, metter laken halle, met noch huysen op de Merckt, ende op Onse Lieve Vrouwe kerckhoff, daer ontallyck goet verbrande van syde, fluweel, etc. Want men conde niet vluchten midts den grooten brandt.

Anno 1542 regeerde dese landen de koninginne Marie, des keyzers suster. Ende was een tweede Isabel. Hoe sy 't lant regeerde, daer waer wonder aff te schryven.

Anno eodem, den 24 junii, op st Jans dach, was hier seer groot rumoer ende gesegh van den Gelderschen ende den hertoch van Cleve, die hem op dat pas maecte ende seyde hertogh van Gelre te syn, met hem adjoinct (gelyck geseght was) de hertoghe van Holsteyn. Men sette alle geschut van de stadt rontsomme der stadt op de vesten, op de Lanckbrugghen, op de Werff, aen alle poorten ende wycken. Op de groote Merckt stonden oyck vele groote stucken. Ende daer werdt van 's heeren ende stadt weghe gepubliceert ende geordonneert dat alle de ghene die woonachtigh waeren in der stadt garyten daer uyt te moeten vertrecken, op correctie. Ter selver tydt werden hier aengenomen twee vaenkens knechten, die t'samen naer Gelderlandt trocken, monstrende ierst op de groote Merckt. Hen hooftmannen waeren Willem van Hamstede, François Bremeurs ende joncker Willem van Ranst. Willem van Ranst sterff 3 julii 1546, ende was doen hoofzman van de poorterye, latende achter eenen sone, genaempt joncker Merten van Ranst, die eenen pyleerbyter was in de kercken ende eenen grooten ypocriet ende viant van de religie ende half ketter, meester onder de schoolmeesters, anno 1567.

Anno eodem, den 24 julii, quam Merten van Rossem verradelyck voor de stadt van Antwerpen met vele snaphanen, roovers ende moorders, sonder 't lant van Brabant t'ontseggen, hem selven noemende opperste velt-heere des coninx van Vranckeryck.

Anno eodem, den 25 julii, werdden t'Antwerpen affgebrant der Bagynen, Nonnen ende Chartroyzen kercken (die nu tot Liere, te weten de Chartroyzen, woonachtich syn). Ende dat was ter occasie dat Merten van Rossem ter selver tydt 's avonts omtrent den ses uren de stadt belegerde. Hoe dat

1542. die oorloghe te wercke ghinck, sal men den Heere bevelen, die alle secrete laghen ende listen weet, sonder hier aff te vermaenen; want quaet is in der Heeren boecken te studeren.

Anno eodem, den 26 julii, werdden t'Antwerpen op de Merckt twee verraders gevierendeelt, ende de quartieren ter poorten uytgehanghen, die de stadt tot veele plaetsen in brande soude geseth hebben, op dat de vyanden de stadt beloopende ende plonderen. Maer merckende Merten van Rossem dat die verraderye openbaer was geworden, soo is hy opgebrosen, ende de wintmolen ende voorstadt in brande geseth. Ende is getogen over Duffele, bernende ende roovende vele schoone dorpen.

Anno eodem, den 22 julii, op Marie Magdalena dach, monstreerden op de groote Merckt neghen hondert mannen, al Italiaenders ende Spaenjaerden in haer wapenen.

Den 23 de Hooghduytschen ende de Engelsche, wel vyf hondert.

Den 24 de geheel poorterye.

Den 26, 27, 28 ende 29 julii laghen de Geldersche voor de stadt alhier, met hen adjoincte (soo men seyde) den coninck van Vranckeryck ende den hertogh van Cleve, die hem schreve hertogh van Gelre. Men trock dach ende nacht de storm clocke. D'welck duerde meer als vier daghen ende nachten continuelyck. Men waecte oyck dach ende nacht de vesten. Men verbrande rontsomme de stadt alle de huysen van playsantien ende cloosters, als vooren gesegt is.

Anno eodem, den 29 julii, werdden twee van de principaelsten verraders gehangen op de groote Merckt, 't savons omtrent ses hueren, die daer alle den nacht bleven hangen ende s'morgens vroeck affgedaen, ende gevierendeelt, ende aen elcke poorte van de stadt een vierendeel daer aff gehangen.

Anno eodem, den 8 augusti, werdden noch twee andere verraders gehangen op de voorseyde groote merckt, omtrent neghen oft thien uren voor noene, ende des anderdaeghs noch twee.

Anno eodem, 's anderdaeghs nae s^t Laureys dach, werdden t'Antwerpen gepubliceert te gevene veel accysen, te wetene van elcken gulden een oird ¹

¹ Le texte est incomplet. Il faut ajouter: van wie hy sy gheestelick of weertlick, nyemant uuyte elcken gulden een oird van elcke horenbeeste die, genomen, binnen deser stadt slaen oft doen slagen

vier stuyvers van alle beesten die men t'Antwerpen slaen soude, twee ¹⁵⁴² stuyvers van elck vercken, twee stuyvers van elck calf, eenen stuyver van elck schaep, eenen halven stuyver van elck lam. Dit moeste geven alle de ghene die t'Antwerpen eenighe van de voorseyde beesten sloegen.

Noch werdt ter selver tydt ende dach op elck vat van den cleynen bier gestelt twee stuyvers, tot fortificatie deser stadt.

Oyck werdt ter selver tydt gepubliceert dat alle cloosters ende geestelycke persoonen, mannen oft vrouwen, souden accysen geven van alle de voorgaende dinghen, ende van elcke tonne bier die sy brouden sesse stuyvers. Ende dat werdt by den breiden raede aldus geaccordeert voor den termyn van twee jaeren, beginnende te Kersmisse daer naestcomende tot Kersmisse twee jaeren daer naer. Maer God betert! Den imposte ofte accyse en is noyt afgebroken, maer noch meer ende meer beswaert, gelyck dat op syn jaeren hier na geseet sal worden, soo verre God den Heere my gratie geeft dit te vervolghen.

Merten van Rossem heeft bedreven

Dat papen ende monicken accyse moeten geven.

Anno eodem, den 15 augusti, was hier t'Antwerpen, op Onse Vrouwe ommeganck, een schoone processie generael, daer alle de schutters, gemeynte ende cooplieden mede ghinghen, met brandende keerssen in de handt, om dat onsen genadighen heer den keyser victorie soude moghen cryghen tegens synen vyant. Men hiel dan geen kermisse van schorssen ende borssen, gelyck men plach te doene.

Anno eodem, den 16 augusti, begonst men te graven aen de stadt van Antwerpen, om die te vermeerderen, aen den watercant. Ende, den 24 augusti, op st Bartholomeus dach, acht daghen nae dat men gegraven hadde, soo werdt geleyt den iersten steen aen 't blockhuys buyten Cruyphol om naer Dambrugghe te gaene, ende het blockhuys aen den dyck nae Eeckeren. De Porternepoorte werdt seer corts daer nae gefondeert, te wetene: den iersten steen geleyt by Michiel Verheyen, den 24 augusti, des achternoens, tusschen twee ende dry ueren.

selen moegen, ende de vleeschouwers ende vleeschcoopers vier stuyvers, etc. V. Bulletin des Archives d'Anvers, ordonnance du 10 août 1542, t. 1er, p. 249.

1542-1543.

Anno eodem, in den somer, lach de keyserlycke Majesteyt Karolus V voor Argil ¹. Ende men en wiste anders niet hy en was op de zee gebleven, soo daer een gemeyn spraccke aff ginck, dat hem de cabeliauwen hadden gheeten. Maer hy was met eenighe van syne hartsiers ² verseylt, dat men in sesse weken nyet en wiste waer hy was. Ende Syne Majesteyt en wist oyck van geenen mensch, van alle syn armade, die hy by hem hadde; lydende binnen dyen tydt groote aermoede, dat sy bedwongen werden peerde vleesch te eeten. Dese verstroynghe van de armade ende schepen gebeurde deur een tempeeste ende onweder van donder ende blixem.

Anno 1545, in 't begin van den jaer, werdt het blockhuys gefondeert, d'welck nu genoempt wordt het Pesthuys, om dat op 't selve blockhuys gestaen hebben diversche huysinghe affgeheynt geweest hebbende met eenen muer, daer de lieden van de peste hebben gelogeert geweest. Welcke huysinghe ende fortificatie van de stadt in den jaere 1579 syn affgebroken ende wederomme geemployeert totte nyeuwe werckhuysen in de stadts stagen ³.

Anno eodem, den 30 meert, nae Paesschen, werdt gefondeert dat blockhuys neffens St Joris-poorte. Ende die marcgrave, genaempt her Jacob van Herbeys, leyde den iersten steen. Op den selven tydt werdt die cappe affgebroken van St Jooris-poorte ende de schermers daer op geseth anno 15

Anno eodem werdt t'Antwerpen geconsenteert de schattinge van den thienden penninck van alle renten ende erven, als landt, bemden, bosch, ende alle huysen werden beschreven prima mai, ende den 30 ende 31 werdt dese schattinge betaelt.

Anno eodem, dry weken voor st Jans dach, in 't midt somer, werdt affgebroken de oude Kippoorte, ende dat blockhuys neffens de Kipdorppoorte werdt op den selven tydt gegraven, ende op den 3 julio den iersten steen daer aff geleyt by her Jan van Crombach, als blyckt uyt dese naevolgende titule in 't voorseyt blockhuys in de steenen gehouwen staet :

¹ Argil ou Argel, aujourd'hui Alger (Afrique). L'empereur arriva dans les environs de ce port le 20 octobre 1541.

² Hartsiers, archers.

³ Stagen. Il faut peut-être lire *steeg* ou *steegh* : petite digue, élévation ou précipice.

Jussu Caroli V Cæsaris
Joannes a Crombach, eques auratus,
Hujus urbis senator, huic molit
Indito nomine divi Jacobi, primum
Fecit lapidem, anno 1543 3° julii.

1543.

Anno eodem eregen t'Antwerpen de nonnen de plaetse ende erven en de Jesus capelle op 't eynde van de Lange-Nieuw-Straete, ende werdt 't selve alsdoen van de weth gepasseert. Ende op Kersavont daer nae begonsten sy haeren dienst daer te doen.

Anno eodem, den 8 junii, naer dyen de Keyserlycke Majesteyt den termyn van dry jaeren oft daer omtrent uyt de Nederlanden hadde geweest, soo dat men in Gelderlant ende in Vranckryck seyde dat hy doot was, waeromme vele rumoers was, is de tydinge comen dat hy was in behoudender handt; daer t'Antwerpen groote blyschap om was, dat men de groote clocke tot dien daghe wel ses oft seven mael luyde.

Anno eodem, den 8 septembris, bracht eenen genaempt Staes in 't Kerspel de tydinghe t'Antwerpen dat den heere van Cleve hem selve gevangen gegeven hadde in handen des keyzers, comende des nachts met acht van syne edelen al in swart gecleet uytter stadt van Venloo tot in den leghere van de Keyserlycke Majesteyt, vallende op beyde syne knien voor de Keyserlycke Majesteyt, hem biddende te willen vergheven syn misdaet. Ende daer te vooren hadde de Keyserlycke Majesteyt, acht oft neghen daghen geleden, van de voorscreve hertoghs steden wel tot achtien oft negenthien vechtender hand gewonnen, als: Deuren, Susteren, Gulick, Erckelins, Remunde, etc. Ende Venloo werdt de Majesteyt by den hertoghe overgelevert den 8 september daer nae, ende daer nae alle de andere steden van Gelderlant, alwaer de prince van Orangien met den heer van Praet, van keyzers weghen, allomtomme werdt gehult, besettende de selve stede met veel volcx tot keyzers behoef.

Anno eodem, den 9 septembris, migravit ex hoc sæculo Mr Guillelmus de Wyse, medicinæ licentiatus, hujus urbis medicus stipendiatus, charissimæ meæ uxoris Catharinæ de Wyse pater.

Anno eodem, den 22 september, waeren de staeten van den lande vergadert binnen der stadt van Diest, daer de Keyserlycke Majesteyt de 17^e

1543-1544. te voren gecomen was, begerende dat de staeten hem soude willen con-senteren twee hondert duysent guldens, om binnen de maent septembris ende octobris daer naer opgebracht te worden, ende noch gelycke twee hondert duysent guldens binnen vier naervolgende maenden, om daer mede te betalen de ruyterye ende knechten die in synen dienst waeren.

Anno eodem, den 3 octobris, werdt by de magistraet ende raedt deser stadt Antwerpen geordonneert aengaende de blanchieren ende tappers-half-stuyvers-biere te gheven, boven het hooghste datter op stont, noch eenen stuyver meer dan (zy) gegeven hadden. De brouwers moesten gheven van elcken ame blanchbier, half-stuyvers-bier, tappers-poorters-grutten ende overslach, ses grooten Brabants, duerende eenen termyn van dry jaeren, al tot de fortificatie der selver stadt.

Anno eodem, den 16 octobris, werdt gefondeert het blockhuys by Croonenborch poorte.

Anno eodem, den 21 octobris, is t'Antwerpen, in 't couvent van de Carmeliten oft Vrouwe-Broeders clooster, gehouden het jubileum dat alsdoen was geleden vyftich jaeren dat keyser Fredericus ' haer de plaetse gaf om 't clooster aldaer te fonderen.

Anno eodem, den 8 novembris, soo seynde vrouwe Marie de bootschap dat men soude gaen een processie generael, om te bidden voor de Keyserlycke Majesteyt, die veerdich was synen vyant, den coninek van Vrancryck, slach te leveren.

Anno eodem, stilo Brabantiae, nae Lichtmesse, passeerden ende ginghen veel duysent persoonen t'Antwerpen voor de Craen oft Werff over Schelt nae Vlaenderen; waer aft d'ierste persoon die daer over passeerde hadde twee guldens.

Anno 1544 werdt het recht van 't coopen van de poorterye t'Antwerpen gehooght van dry guldens op twelf guldens.

Anno eodem, te half vasten, soo vercregen die tengieters privilegie om de gesellen te belasten met eene proeve, ende ordineerden dat men achtien guldens geven soude van in d'ambachten te comen. Maer het werdt binnen 's jaers gebroken.

¹ Lisez : Maximilianus. Ce prince, au moment de la fondation du couvent des Carmes en 1485, était simplement archiduc d'Autriche.

Anno eodem werdt weder eenen thienden penninck gegeven als in 1544. voorgaende jaer.

Anno eodem, nae Paesschen, quam alhier de tydinghe dat den prins van Orangien, viceroy van Cicilien, van keyzers weghen weder gecreghen hadde de stadt van Lutsembourg met allen de landen, ende daer toe het geschut dat den coninck daer gelaten hadde ¹.

Anno eodem, den 29 mey, hebben d'Engelsche natie t'Antwerpen een groote feeste gemaect ende geviert om den peys van Schotlant ².

Anno eodem, in mey, dede de Keyserlycke Majesteit raseren Cambresis ³ ende track metter macht nae Duytslant nae Spiers, ende van daer naer Mets in Lorreynen, den 16 junii.

Anno eodem, den . . junio, track de viceroy van Cecilien metter geheelder macht van de Keyserlycke Majesteit in Vranckryck, ende wan het slot van Ligny in Campaignien den 29 junii. De stadt hadden de Franchoisen verbrant eer dat hy daer quam. Ende van daer trock hy naer St-Desir, daer hy doot gescoten werdt gaende buyten de schanssen, daer Syne Keyserlycke Majesteit seer inne was bedroeft, dat desen jonckman hem selve soo hadde versuymt; want hy hem lief hadde ⁴.

Den 17 junii, anno eodem, dysendaeghs nae Sacraments dach, werdt gefondeert 't blockhuys neffens de Beghyne poorte, tusschen St-Joris ende Croonenborch poorte. Dit blockhuys werdt weder afgebroken door bevel van den Spaegnaerden anno 1571, die doen geweldighe heeren waeren over dese landen; als wanneer sy aldaer maeckten de nieuwe Beghyne poorte, die anno 15 . . weder gestopt ende gevult ende de brugghe voor affgeworpen is.

Anno eodem, den 1 julii, quam alhier de tydinghe van Spiers dat bestant ende peys was tusschen den keyser ende den hertogh van Holstein in Denemarcken. Doen voeren de Hollanders weder naer Oostlant, daer sy langhe nae getracht hadden.

Anno eodem, den 13 julii, quam de coninck van Engelant over met

¹ Le chroniqueur fait une confusion. Le prince d'Orange s'empara de Luxembourg le 9 septembre 1542. La ville ayant été reprise par les Français, l'empereur y envoya, pour en faire le siège, Ferdinand de Gonzague, vice-roi de Sicile, qui l'em-

porta le 6 avril 1544.

² Ce traité date du 1er juillet 1543.

³ Cet événement se passa en 1543.

⁴ René de Chalon, prince d'Orange, et non le vice-roi de Sicile, fut tué au siège de St-Disier.

1544-1545. syn geheele macht te Calis, naer dat hy geheel Schotlant gewonnen hadde, ende den coninck ende syne edelen gevangen. Hy hadde doen veel van ons volck in synen dienst, als de graven van Meurs, Bueren ende andere.

Anno eodem, den 14 julii, soo wordt gefondeert St Willebrorts kerke, ende den iersten steen werdt alsdan geleyt. Ende was een verworpen plaetse, die men hiet den Pothoeck, ende den 4 octobris, 's morgens ten seven uren, anno 1545, ter eeren van st Salvator ende st Willeborts geconsacreert.

Anno eodem, saterdaechs na den voorscreven 14 julii, soo werdde voor St Desir geschoten den prince van Orenghien Rene de Chalon, ende sterff 's anderdaeghs daer nae den 15 der selver maendt.

Anno eodem, den 24 julii, soo heeft Mauricius, die hertoch van Mysen, een capiteyn van des keyzers volck, inneghenomen die stadt van Vitry, die den dolphyn van Vrankeryck met negenthien vendelen knechten meynde te comen vietailleren, ende dat door middel van eenen brief die hy eenen bode afnam ende al doot sloech. Maer de dolphyn ontquam. Ende is de voorscreve hertogh alsoo metten selven vendelen gecomen voor de voorscreve stadt, die anders niet en meynde het en was den dolphyn. Ende syn daer alsoo binnen geraeckt, hen de poorten open doende als oft vrin-den hadden geweest.

Anno eodem, in september, werdt den peys gemaect tusschen keyser Karolus ende den coninck van Vranckryck, ende werdt overal afgelesen den 9 octobris daer nae; waeromme allensints vele genoechte werdt bedreven ende besundere binnen de stadt van Brusseele, daer de coninginne van Vranckryck, Leonora, des keyzers eygene suster, met haren sone, Abdinage¹, den hertoghe van Orleans, op den 22 der selver maent inne quam, ende seer heerlycke vereert ende willecomme geheeten werdt, ende den 3 novembris daer nae vertrack met haeren sone nae Vranckryck.

Anno 1545, den 9 aprilis, quam keyser Karolus binnen Antwerpen,

¹ Eléonore n'avait plus d'enfants en 1544. Ceux du premier lit étaient morts depuis longtemps, et elle n'en eut pas de son second mari François Ier. Nous ne pouvons expliquer le personnage désigné par le chroniqueur sous le nom d'Abdinage. à

moins de lire : *Leonora, des keyzers eygene suster, met haren sone Karolus, hertoghe van Orleans.* Dans ce cas, la qualification de fils s'appliquerait à son beau-fils Charles, duc d'Orléans, second fils de François Ier et de sa première femme.

daer hy van de stadt met eene groote solempniteyt ende met vele tortssen ^{1545.} werdt innegehaelt, t'savonds ontrent vyf a ses uren. Ende was doen gefou-riert oft gelogeert in 't huys van Aken. Hy maeckte op dat pas ende sloeghse voor ridders Willem van Halmalen, Henrick van Berchem, Aerdt van Liere.

Den 29 aprilis reysde den selven keyser naer Liere, ende van daer ver-vertrock hy naer Duytslant, te Worms, ende den 25 augusti quam hy weder tot Brussele.

Anno eodem werdt geboren Karolus, den sone van onsen coninck Phi-lippus van Spaegnien, des keyzers Karolus sone.

Anno eodem, den 26 augusti, werdt d'uytvaert gedaen van de prinsesse Elisabeth ¹, de huysvrouwe van Philippus, prince van Spaegnien voorseyt, een dochter van Portugael, tot Brussel in Ste Goelen kercke, daer de Key-serlycke Majesteit self in persoon was met veel adeldom.

Anno eodem was 't eenen grooten somere ende sonder reghene van den 15 junii tot den 9 septembris, dat het aertryck soo drooghe was, datter vele beesten by gebreke van watere in de Kempen ende elwaerts storven.

't Was oock eenen seer sachten winter tot Kersavont toe, sonder ys te maecken. Maer dry daghen daer nae begonst te vriesen ende duerde sonder ophouden totten iersten meerte, dat begonst te doyen sonder reghen oft wint. Nochtans was d'ys binnen vier daghen al uyte waters.

Anno eodem, den 10 septembris, 's morgens tusschen 5 ende 6 uren, was 't seer groot onweder van donder ende blixem, datter steenen daer deur van Onse Vrouwe kercke vielen wegende dertich ponden.

Anno eodem, den 21 octobris, 's morgens ten thien uren, werdt gefon-deert de Beghyne kercke, de welcke buyten de stadt afgebrant was om Mertens van Rossem wille. Den iersten steen werdt geleyt by Geert Bruyn-seels. Ende was op de plaetse daer die nu staet, omtrent de Osmerckt, van te voren een laken rame oft blyckerye. Ende men begonst den dienst in de voorkercke te doen anno 1546 op den Palmsondach, ende het ierste sermoen acht daghen daer nae, te weten op Paeschdach. Den parochiaen hiet heer Jan van Buedeghem, wesende een seer geleert ende geschickt man. Ende de voorseyde kercke werdt geconsacreert anno 1548. Ende anno

¹ Il faut lire : Marie de Portugal.

1545-1546. 1560 was de choor metten cruyswerek al volmaeckt, ende geconsacreert codem anno den 25 augusti, acht daghen nae den Vrouwen ommeganck.

Eodem anno, den 18 novembris, quam den keyser Karel weder t'Antwerpen, tusschen vyf ende ses uren. D'welck de gemeynte seer verbleyde dat men de groote clocke luyde, dewyle dat hy over 't water quam. Ende was gefouriert te St Michiels.

Den 25 novembris werdt de Keyzers poorte, certydts St Joris poorte, doorscaest. Ende den keyser reedt aldereerst door dese poorte. Ende hy noemde se de Keyzers poorte.

Daer voor staet dese inscriptie :

*Carolus Quintus cæsar
Hanc portam primus mortalium
Introgressus, cæsaream nuncupavit,
Die 25 novembris anno MDXLV.*

Anno codem werdt eenen thienden penninck geconsenteert, daer voore vele werden in de twee naervolgende jaeren geexecuteert ende met fortse bedwongen om reelyck te betaelen.

Nobel gelt om de Borchgracht te repareren anno 1545.

Extract uyt seker boeck berustende op de tresorier camer, geintituleert Rapinnus boeck :

Hier naer volghen de landen, steden, vryheden ende dorpen die gehouden syn in de refectien ende reparatien van de Borcht ende Borchgracht van Antwerpen, ende de somme daer op elk is getaxeert, om de voorscreve Borcht ende Borchgracht tegenwoordelyck te worden behoorelyck gerepareert, welke sommen men sal betaelen ten twee termynen, te wetene : halff te bamisse ende halff te kermisse 1545 naestcomende, ende die betaelinghe sal geschieden in handen des rentmeesters van den domeynen van Brabant in 't quartier van Antwerpen, Gheeraerds Stercke, daer toe gecommiteert, dewelcke elcken quittance daer af sal gheven, alsoo dat behoort; ende is den Nobel herkent naevolgende der lester evaluatien van der munten op drye Karolus guldens twaelf stuyvers eenen halven. Gecollationneert tegens 't voorseyt boeck ende daer mede bevonden te accorderen by my, ende was geteeckent : A. MARIENBERGHE.

Anno 1546, 22 februarii, stilo communi, op s^{te} Peeters dach, naer den

avont ten dry uren, braken die gevanghene van den lyve op den Steen ^{1546.}
siltende uyle t'Antwerpen.

Anno eodem soo quamen in de maendt van meert dry manen, te weten : in d'eynde van de maendt van sporkel ofte february. Ende die ierste mane was op den 2 dach meerte, te wetene : des dysendaechs ten 11 uren ende 39 minuten voor noene, ende die tweede mane was den laesten dach van meerte, te weten : des woensdaghs ten acht uren ende 28 minuten naer noene. Het welcke niet en is gebeurt in hondert jaeren. Ende alsdoen quam st Jooris dach op den Goeden Vrydach, ende st^e Marcus dach op den Paeschdach, ende st Jaus dach op heyligh Sacraments dach.

Ende alsdoen soo werdt grooten dieren tydt, als in menighe jaeren hadde geweest. Men cochte het viertele van het coren, op den 15 mey, wel 3 Karolus guldens 2 stuyvers. Welcken dieren tydt duerde wel een half jaer al Brabant deure. Oyck in Hollandt, Zeelandt, Vlaenderen ende in Vranckryck cocht men de viertele wel vyf guldens, in Spaegniën wel seven gulden.

In 't jaer xv^e ses en viertich, 't is waer, werdt t'Antwerpen in 't openbaer, wie xxv viertelen roghs ter merckt brochte, sou men vi gulden tot 't ghene dat hy er vercochte schincken. In 't selve jaer gaff men t'Empten in stadt van een vat corens een vat goeder boteren; want 't last van rogghe werdt doen betaelt hondert twintich gout gulden. Oyck is 't goet verhaelt dat men :

t'Amsterdam d'last rochs vercocht op 't selfe pas
LXVIII goudt guldens; maer 't heterde cas.
Men cocht daer nae in 't acht en veertichste jaer
Om LXVIII goudt guldens al dat hier volght naer :
Een last terwen, een last rogh, een last geersten soet,
Een last havers, een vierendeelen boters goet,
Een schippont speex, een schippont keersen met,
Een hondert hantkeeskens een schaep wel vet,
Een tonne rostigers bier, een vat hupen biers bekenet,
Een vette gans, eenen stoop wyns excellent,
Een wambeys, coussens, bonette, een paer schoen,
Een tessche, noch overde hem gelt daer in te doen.
In 't selve jaer gaff men in Vrieslant, 't was seer verkeert,
Een last roggen voor een tonne boters. Hier by leert

1546-1547.

God vreesen, syt danckbaer ende loeft hem van al;
 Want hy de synce nemmermeer verlaten en sal.
 Noteert hier aff den gront,
 Een schippont houd dry hondert pont.

Anno eodem cocht men de rogghe t'Antwerpen de viertele om 38 stuyvers den 8 mey.

Den 15 mey werdt de rogghe de viertele vercocht 66 stuyvers.

Ende den 22 mey in 't selve jaer cocht men weder om 42 stuyvers.

Ende in Lichtmisse daer naer cocht men om thien ende elf stuyvers.

Anno eodem, den 7 augusti, tusschen thien ende elf nren, soo was 't groot onweder in Brabant over al van donder ende blixem. Ende te dier tydt soo lach te Mechelen, in de Zantpoorte, zekere groote quantiteyt buscruyt, 't welck van den blixem omsteken is geweest. Ende de selve poorte werdt te gronde wech gevoert. Ende daer waeren groote menichte van huysen, wel tot duysent toe, om verre gestooten ende verbrant. Daer oyck veel menschen bleven. Ende men coste het nauwste daer aff nyet geweten, midts datter veel menschen in stucken lagen: hier eenen arm, daer een been, daer een hoofd.

Anno eodem, den 11 septembris, werdt 't goedt gebroken t'Antwerpen deur de Nieuwe Borsse, dat men daer ierst deur ghinck nae Ste Claren.

Anno eodem, den 17 novembris, des morgens vroeck was t'Antwerpen, aen de noortsyde van de Nieuwer Borsen, den grooten brant van twee en twintich huysen met vele goets op eenen corten tydt.

Anno eodem was t'Antwerpen eenen grooten dieren tydt, dat men cochte het coren vier guldens de viertele; maer de stadt vercocht haer coren aen de scamele lieden voor 32 stuyvers de viertele.

Anno eodem, den 29 januarii, stilo Brabantiae, sterff Henricus, coninck van Engelant, achterlaetende Eduwaert, synen sone, oudt elf jaeren, die coninck van Engelant gecroont werdt den 20 februarii daerna. Waerom de engelsche natie groote triumphie alhier maeckte.

Anno 1547, op den lesten martii, stilo communi, sterft den coninck van Vranckryck Franciscus, naer den welcken regneerde Henricus, synen sone, die langhe dolphyn geweest hadde, die gecroont werdt den lesten der selver maendt.

Den 24 aprilis soo werdt gevangen de hertogh van Sassen, ende synen

sone werdt ter selven tydt verslaghen. Hier aff breeder in 't boeck der Chronycke van Carolo V t'Antwerpen, by Jan Molyms, anno 1565 gedruckt. ^{1547.}

Anno eodem, den 27 aprilis, nae Paesschen, soo begonst men te graven in den Ouden Eeckhof, neffens de Minnebroeders, ende te fonderen de waghe van de stadt, ende men leyde den iersten steen dry daghen daer naer, te weten : den 29 aprilis.

Anno eodem, ultima aprilis, cocht men de viertele van den coren t'Antwerpen om thien ende elf stuyvers, ende in Vranckryck ende in Spaegnien was noch beter coop.

Anno eodem, den 10 mey, was hier t'Antwerpen groote blischap ende triumphe om sien van vieren, d'welck gedaen werdt soo by den factor van Portugael, Genevoisen ende andere natien, als oyck van de stadt wegghen, om de groote victorie dat de Keyserlycke Majesteyt gehadt hadde tegen den hertoghe van Sassen voorseyt, alwaer van de Sasseneers wel doot bleven, soo men seyde, ende verslaghen omtrent 3000, ende van de keyzers wegghen niet meer dan acht personen.

Anno eodem, op den 19 mey, ter oirsaecke van de selve victorie, hebben de Spaegniaerts op de Merckte groote triumphe gehouden van vieren, steken ende tournoyen, als er oyt luttel van te vooren gesien was, in sulcker wys datter twee Spaengniaerden van de peerden vielen voor 't Kameel, daer de heeren op stonden, daer beyde de peerden doot bleven, zoo sy d'een tegen d'ander quamen geloopen. Dair was een casteel gemaect, d'welck bestormpt ende in stucken geschoten werdt met groote stucken geschuts. St Jacobs thoren was rontomme behangen met brandende lanternen, ende boven op den selven thoren was eene groote baniere uyt gehanghen.

Anno eodem, den 26 mey, was meester Pieter Schuddemate, een goet christene, nae dien hy ses en twintich maenden op den Steen gevangen hadde geseten, voor 't stadthuys onthalt ende gemarteliseert, om Goidts leeringhe ende woirt.

Anno eodem, omtrent St Jansmisse in midtsomer, soo werdt gemaect het huys oft Nieuwe Craen metten eenen rade op de Werff, tegens over Borchkercke.

Anno eodem werdden de clocken gehanghen op St Andries thoren, ende den 7^{en} dach augusti begonst men daer mede te luyden.

1547-1548. Anno eodem, den lesten augusti, begonst men alhier op de accyse ierst te gevene de teekenen van de witte bieren.

Meester Peeter Coleneer, gressier deser stadt, sterft den 25 februarii 1547, stilo Brabantiae.

Anno eodem, te half vasten, werdt gefondeert het clooster van de Celrebroeders, by de Nonnekens tusschen de Meere ende de Lange Nieustraete. Ende anno 1548. soo werdt den hoff ende pant, die daer om staet, geconsacreert.

Anno 1548, op st Gregorius dach, wesende 's maendaeghs nae half vasten anno 1548 den 12 meert, tusschen 7 ende 8 uren, begonst men ierst te weghen in de waghe, ende was pepere toebehoorende eenen Spaegnuaert genaempt Louis Peres.

Anno 1548, 1^{en} aprilis was Paeschdach, ende doen werdt den omme-ganck van Mechelen verleyt dominica post Visitationem Mariae in julio. De sake was dat den derden ende vierden dach nae Paesschen soo grooten sneeuw ende hagel viel ende soo sterck vrose, dat men te Sinxen daer nae noch sneeuw vant. Ende op den lesten Paeschdach, dat men den omme-ganck soude houden, doen en dedent niet dan sneeuwen ende hagelen, van 's morgens totten avont toe, sonder ophouden.

Anno eodem, op schorsel woensdach, werdt het crucifix t'Antwerpen op d'oxael in Onse Lieve Vrouwe kereke al volmacckt. Ende men brack aldoen die stellighe aff die daer wel twee jaer voor gestaen hadde. Welck crucifix seer ryckelyck versiert was ende werdt affgeworpen van der kercken anno 1566 den 20 ende den 21 augusti in stucken gesmeten, ende anno 1568 ende 69 wel soo ryckelyck wederomme opgemaectt ende vernyeuwdt, ende anno 1581 mette kereke weder ghanselyck gedestruuert ende te niette gebracht.

Anno eodem, ultima aprilis, was veraccyst den iersten amen van de brouwerije geheeten de Leeuwen, by Posterne poorte.

Anno eodem, den iersten julii, des sondachs, werdt de nieuwe kereke gewyt van den Beghynhove t'Antwerpen.

Anno eodem was den Nieuwen Eeckhof volmacckt, binnen Croonborch poorte, voor dese stadt hout ende timmeringhe te maecken.

Anno eodem, den 10 julii, troude de hertoghe van Aerschot de prinsesse van Oraengien, die weduwe was.

Anno eodem, den lesten augusti, waeren te Brussel by den Werff geboren, in den nacht, twee meyskens aen een, ende in Ste Cathelyns kersten gedaen. D'een hiet Barbara, d'andere Magdalena, den vader Michiel van Vilvoorden, *aliàs*, de Ketel, de moeder Elisabeth. 1548-1549.

Anno eodem, den 17 septembris, werdden binnen Bruessel als gevangene gebracht hertoch Hans Frederick van Sassen, sittende in eenen wagen tot yegelyckx aensien, ende met hen Philippus, lantgrave van Hessen, sittende op een cleyn peerdeken, bewaert synde van ruyters ende knechten, alle Spaegniaerden. Ende den 20 septembris werdt den selven lantgrave gevuert naer Audenaerde, op 't slot te Pamele.

Anno eodem, den 23 septembris, begonst men ten 12 uren op den noene te lesen de lotherye van St Andries kercke. Ende den 22 octobris, 's morgens ten 6 uren, was al vollesen. De tweede lotherye was anno 1556, den 18 october.

Anno eodem, den 15 novembris, ses uren nae noene, soo werdt t'Antwerpen verpacht den bier-accyse voor twee tonnen gouts ende 28,300 guldens. Ende veerthien daghen daer nae werdt verpacht die wyn-accyse voor 97,000 guldens.

Arnoldus Schoyt, den grootvader van myne lieve huysvrouwe, sterft in dit selve jaer, op s^t Andries avont, op den noene omtrent twelf uren, nae dat hy 48 jaeren schepenen hadde geweest.

Anno eodem, den 5 decembris, quam de coninginne van Vranckryck, Leonora, tot Bruessele by den keyser, haeren broeder, ende de gouvernante, haere suster, met eenen propren staet.

Anno eodem, den 23 decembris, des morgens omtrent vier uren, sterft den edelen ende vroomen capiteyn der Keyserlycke Majesteyt Maximilianus de grave van Bueren, heer van Yselsteyn, in 't huys van Gaesbeke, sittende in eenen stoel, al sprekende, nae dat hy vier daghen sieck hadde geweest¹. d'Welck de medecynen hem te vooren hadden geseyt den dach ende ure wanneer hy soude sterven.

Anno 1549, den 1ⁿ aprilis, quam coninck Philips, wesende 's maendaeghs nae half vasten, ierst binnen de stadt van Bruessele, 't savons tuschen vyf ende ses uren.

¹ Selon le *Journal des voyages de Charles V, Voyages des souverains*, t. II, p. 376.)
ce seigneur mourut à Bruxelles. (V. Gachard,

1549-1550. Anno eodem beswoer hy alle 't lant, ende den 5 julii daer nae quam hy te Loven, om de stadt te ontfanghen.

Ende den 14 julii daer nae tot Gendt.

Ende den 8 septembris tot Mechelen.

Ende den 12 septembris daer nae tot Antwerpen. Ende het was op dien dach voor den noenen soo schoonen wedere als mogelyck soude geweest hebben te wenschen. Maer, omtrent den 12 uren op den noene, werde 't weder soo verandert ende leelyck, dat seer regende totten avont toe, alsoo dat alle menschen hen lieten dencken dat het eene plaghe was van God den Heere, van den onnutten cost die daer gedaen was om des coninex wille van cleederen, soo van goude, silvere, zyde, lakenen ende van neghentien stellagien, als van cleederen die de borghers hadden gemaeckt, al 't welck niet betaelt was dan met veele schatten van gelde. Want daer stellagien waeren die gecost hadden vyf duysent guldens, daer den almogenden Heere oyck wonderlycken syn gramschap over thoonde. Van dese incompst ende gesteltenisse der selver stellagien ende ornamenten, die doen binnen Antwerpen geschieden ende gemaeckt waeren, heeft den geleerden meester Cornelis Graphæus, secretaris der selver stadt, een gedruckt boeck laeten uytghaen, by Gielis van Diest, anno 1550 gedruckt, daer in alle de saecken naerder worden verhaelt.

Anno eodem, den 1^{en} februarii, begosten die oucleercoopers ierst uyt te roepen in 't hof van Spaengnien, d'welck nu de Vrydaeghs merckt genoempt wordt, welcke huysinghe ende plaetse de stadt hadde gecocht, ende werdt doen gecasseyt ende met stracten gemaeckt, soo sy nu is.

Anno 1550, 1° februarii, werdt uytgegeven de groote lotherye van Antwerpen, die der stadt aenghinck. Ende was den hooghsten prys, naer wysen der caerten, twee duysent guldens erffelyck, ende de andere prysen naer advenant. Ende men leyde in voor elck loth, twee guldens of veertich stuyvers. Ende dese lotherye werdt uytgelesen anno 1551, op s^{te} Mathys, in februario. Ende den hooghsten prys werdt gemindert op 821 guldens erffelyck, ende d'andere prysen nae advenant.

Anno eodem, 's anderdaeghs nae Palmsondach, scilicet ultima martii, begonst men de mueren aff te breken van den ouden Schutters hove, om stracten daer te maecken ende d'erffve te betimmeren. Ende de Tapissiers pant werdt daer nae in den selven somer gefondeert, d'welck in den voor-

leden jaere alsoo by den breeden raede was geconsenteert. Welcken breed- 1550-1551.
den raedt doen ter tydt vergadert was St Michiels, ter presentie van vrouwe Marie coninginne, doen ter tydt daer gelogeert.

Anno eodem, den lesten mey, reysde de keyser Karolus naer Duytslant.

Anno eodem, den 5 novembris, werdt t'Antwerpen affgelesen d'inquisitie. Maer daer en was oft stont nyemant by den schoutheth van Antwerpen. Ende den ghenen diet las en bloes oyck geen en horne, noch daer en was nyemant by van de burgmeesters oft schepenen. Ende werdt seer heuselycken gelesen, dat men qualycken soude hebben connen verstaen.

Anno 1551, tusschen Paesschen ende Sinxen, werdt de Roode-Craen, neffens St Michiel, op de caye aldaer gemaect.

Anno eodem, in midsomer, werdt de spaensche vlote van de Franchoyzen op de zee berooft. Ende men seyde dat sy weerdich was twelf tonnen gouts. Waer uyt geresen is een openbaer oirloghe ende over d'lant uytgeroepen ende de Franchoyzen als vyanden gebannen.

Anno eodem, den 17 julii, begonst men te fondeeren het Blockhuys tegens over den Huyvetters thoren, nae den noene. Ende heer Constant van Halmale, riddere, leyde den iersten steen, pro ut patet uyt de naervolgende memorie in den muere oft op de walle in een therme staende aldus :

*Constant Hamalus, eques
Auratus, huic moli primum
Jecit lapidem die 17 julii
Anno 1551.*

Wanneer het volmaect was staet in 't naervolgende jaer.

Anno eodem, den 3 octobris, soo goeyden de schutters van Antwerpen de stadt in haer hoven die sy affgebroken hadden.

Anno eodem, acht oft thien daghen voor Kersmisse, was 't een soo groote stilte omtrent acht daghen duerende, dat men t'Antwerpen geen broot crygen en coste. Ende men moeste meel ende broot van buyten doen comen. Ende soo wie yemande sach twee brooden hebben, die nam den anderen met fortsen aff oft hy moest tegen hem uytslaen.

Wet verseth den 18 mey 1551 ¹.

¹ Nous supprimons ce passage qui se trouve reproduit dans Butkens, t. II, supplément, p. 506.

1552. Anno 1552, den 12 januarii, stilo Leodiensi, 't savons omtrent seven uren, soo quam daer op eenen grooten storm van windt. Ende omtrent de halff ure neghen, soo was 't alsoo groote onweder van donder ende blixem, ende het sloech eenen grooten donderslach, ende het werdt alsoo grooten storm van winde, als 't in hondert jaeren hadde geweest. Ende dien storm duerde van 't savonts, omtrent tusschen seven ende acht uren, tot 's anderdaeghs toe ten twee uren nae noene, sonder eenich ophouden. Ende het was op den 13 januarii, scilicet 's anderdaeghs 's morgens, ten acht uren ende 's avonts ten seven uren alsoo grooten vloet, als 't in hondert jaeren geweest hadde. Want d'een vloet quam in d'andere. Ende daer waeyden om, op de Oostersche-Werff, een schoon groot nieuw getimmerd steenen huys, met noch thien oft twelf huysen by de Falcons, achter aen de Ruyt. Maer t'allen gelucke en bleef daer nyemant doot. Nochtans soo vielen sy by nachte in, sommighe ten twelf uren, sommighe ten een uren in den nacht. Maer den wint was soõ groot, dat nyemant slapen en dorste gaen. Ende op de Houtwerff, by de Nieuwe-Craene, verdroncken wel vier oft vyf schepen met hout geladen, te weten: muetsaert ende fassel hout, alsoo dat 't selve hout alle 't Schelt duere dryvende was. Ende op den Nieuwen-Oosterschen-Werff verdroncken dry engelsche schepen, sonder noch veel meer andere, die oyck gebroken waeren, sommighe den mast ende sommighe den roer aff. Ende daer waeren ondeckt worden t'Antwerpen van den selven winde meer dan duysent ende duysenden huysen, sommighe heel, sommighe half, sommighe 't derde paert. Ende daer vielen veel canteelen van kercken ende van huysen, die wel duysent pont swaer waeren.

In Zeelant was een dorp geheeten 't Badt. Daer was die vloet alsoo hooghe, dat die lieden vloeyden in de kercke. Ende den wint ende vloet was alsoo sterck, dat het welsel van de kercke inne viel, daer alle de gevluchte luyden in sterven moesten. Ende in Romerswale stont den vloet in de kercke meer dan twelf voeten hooghe.

Anno 1550, den 5 novembris, was oyck eenen grooten vloet, van welken Zeelant geheel verdronck ende menich honderde menschen. Maer desen vloet was hoogher omtrent eenen halven voet. Nochtans viel 't watere wel twee uren vroegere dan 't behoorde. Ende werdt ten tyde van den vloet anno 1552 van veel geloofweerdighe personen geseet dat tot Middelborch in Zeelant quamen aengevloten meer dan vier hondert personen die ver-

droncken waeren, ende te Gorcum desgelycx, oyck veel beesten van alle ^{1532.} soorten, als honden, hasen, verckens, koeyen, ossen, calveren, ende dat noch meer dat in Zeelant quam aengedreven eenen grooten hoop stroy, op welcken hoop stroy was sittende eenen levenden haze ende eenen levenden hasen windt, by malcanderen sittende stillekens, gelyck twee lammeren, door de verbaestheyd van den winde ende watere.

12 januarii 1551, stilo Brabantiae, Incarnatie :

Laet ons vry den nacht van Tatyæn beclaghen
Van den wint, water, blixem en donderslaghen.

Anno eodem, op den 15 februarii, was weder eenen hooghen vloet, op twee vingeren nae soo hooghe als de voorgaende.

Anno eodem is gemaect den watermolen by der St Jans brugghe. Ende daer op ende inne begonst men te malen den lesten novembris in 't selve jaer.

Anno eodem, den 5 aprilis, werdt t'Antwerpen gejusticeert Symon Turck ende levendich in eenen stoel verbrant, om dat hy deerlyck vermoort hadde, binnen synen huuse, eenen coopman, genaempt Jeromme Diodati. Welcken moort geschiet is in eenen hoff omtrent de vesten in 't Hoylant. De justicie gebeurde in de weke van Palmen; ende Paeschen quam doen op den 17 april.

Anno eodem, den 19 februarii, stilo Leodiensi, omtrent den dry uren nae noene, soo werdden t'Antwerpen gesien twee regenboghden, liggende in de locht rugge tegen rugge, gelyck een molenyser. Ende op den selven tydt werdt in de locht gesien dry sonnen.

Anno eodem hebben de rycke coopliden ende borghers de Keyserlycke Majesteyt moeten gelt leenen.

Anno 1552, in den somer, werdt gegeven den thienden penninck van alle huysen, erffven ende renten. Ende den huerlinck gaf den vyf en twintichsten.

Anno eodem, den 21 augusti, te weten op den ommeganck dach van Onse Lieve Vrouwe, naer den noen tusschen vier ende vyf uren, werdt heer Jan van de Werve, schouteth van Antwerpen, op synen waghensittende met syne huysvrouwe ende synen sot geheeten Maesken, van God almachtich over die brugghe in de vesten geworpen. Dese brugghe was een houte brugghe ende en werck. Ende men rede recht uyt van

1532. St Michiel straete naer de vesten, daer noch ter tydt 't gadt is om naer den Nieuwen Castele te gaen. Daer en was doen ter tyde gheen andere poorte; want men fondeerde in dien tyde de Croonenborch poorte. Desen heer Jan van de Werve droncken ende vol synde, ongebonden woorden sprekende, wilde te Hoboken op syn huys wesen, d'welck hy aldaer hadde staen. Ende het waeyde alsoen een seer stercke windt. Ende daer quam een groot onweder op van donder ende blixem. Ende comende metten voorseyden waghén aen de voorseyde brugghe, seyde den knecht totten voornoemden Jan van de Werve, synen meester: « Meester, het waer beter » dat wy t'huys bleven. Want ick segghe dat nyet mogelyck en sal syn » dat wy over de heyde sullen geraken van den grooten windt ende onwe- » der. » Den heer rechte hem oppe in synen waghén, ende werdt geheel gram op synen knecht oft wagheman, seggende: « ryt deure, in alder » duysent duyvelen naeme, ryt deure. » Die knecht dit hoorende, sloech die peerden ende de peerden en wilden niet deure. Maer den wagheman sloechse soo affgryselyck, ende comende ter halven brugghe, quam daer een donderslach met eenen winde. Ende den waghén werdt daer mede over de bortsweringhe van de selve brugghe in thien oft twelf stucken geworpen, gelyck een gelas. Ende de peerden werdden ommegeth metten muyle naer de stadt toe. Ende de wagheman bleef daer op sitten ongeschent ende de dysele tusschen de peerden. Ende heer Jan stack beneden metten hoofde in 't slyck mette beenen in de locht oft om hooghe. Ende syne huysvrouwe lach neffens hem, ende quam daer noch levende uyt. Maer sy sterff 's anderdaeghs. Ende Maesken den sot, liggende in den slyck, hief syn hooft oppe, sprekende totten ghenen die op de bortsweringhe laghen, ende vraegde: « Ben ick oyck doot? » Ende hy quam aldaer levende uyt. Maer stoncken beyde seer nae den bram. In de vesten, daer sy over de bortsweringhe in gevallen waeren, en was gheen water dan moeyer. Maer sy was wel omtrent vyftigh voeten hooghe van de brugghe. Ende met dyen selven donderslach werden van syn huys tot Hoboken voorseyt alle de vensteren ende gelasen in stucken gesmeten.

Anno eodem, den lesten septembris, werdden alle de schutters van de sesse gesworen guldens van hennen eedt verlaeten. Ende binnen twee oft dry daghen daer nae werdden al andere schutters gecosen. Sommighe van de oude schutters werdden weder aengenomen, maer seer weynich.

Anno eodem, in de voorscreven oostmaent, was volmaect het Block-^{1552-1554.} huys tegens over den Huyvetters thoren, als blyckt uyte woorden, in den steen gehouden synde in 't selve blockhuys, in een therme luydende aldus :

*Divæ Mariæ Hung. reg.,
 Divi Caroli V sorori,
 Patriæ et fratris auctoritate
 Tutrici, S. P. Q. A. hanc
 Molem ex ejus nomine
 Marianam nuncupavit,
 Votis D. D. quod sollicito
 Ejus adhortu tantæ hæc
 Vastitatis mœnia gravissimis
 Reipub. impensis vel quadrimestri
 Spacio ad mille passuum
 Longitudinem in superiorem
 Usque ribum excitata sint,
 Universumque urbis ambitum
 Hac parte complevit
 Mense augusti 1552.*

De weth vernieuwt 13 mey ¹

Anno 1553, den 11 aprilis, werdt geleet den eersten steen van de gemeyne brouwereyen t'Antwerpen in de Nieuwstraet.

Anno eodem, den 20 junii, is van weghen de Keyserlycke Majesteyt vechtender handt ende by assaulte gewonnen de stadt van Terwaenen, ende gansselyck gedaen slichten.

Anno eodem is gegeven het schouwgelt van elcke twintich stuyvers, d'een helft tot laste van den proprietaris ende d'andere tot laste van den huerlinck, sonder daer af yet van den rentier te cortene.

Renovatio legis Antverpiæ, 1^a augusti 1553 ²

Anno 1554, in meerte, was Paesdach op Onse Lieve Vrouwen dach.

Anno eodem, den 18 meert, verbrande te Goes, in Zeelant, binnen den tydt van dry uren, te weten : van den thien uren tot clocke eene na mid-

¹ V. Butkens, l. c.

² V. Butkens, l. c.

1554-1555. dach, dry en twintich soutkeeten ende andere huysen totten getalle van ses hondondert, en noch een Engelsch schip dat in de have lach.

Anno eodem, den 10 ende 11 julii, was t'Antwerpen eenen oploop van de gemeynte tegen de heeren ende sonderlinghe tegens doctor Jacop Maes, pensionaris doen ter tyde van der stadt, ende Gillebert van Schoonbeke, de welcke van 's hoffs wegghen wonderlycke dinghen opstelden met het heymelycke verstante dat sylieden hadden metten burgemeester heer Jacop Hertssens ¹. Ende werdt ter selver tydt doot geworpen op de Merckte, omtrent den stadthuys by de Half-Maene, den coninck van den ouden voetboghe, genaemt Herman Weerts, weerd in d'Oude Swaen aen de Coepoort brugghe, om dat hy, soo men seyde, de heeren verantwoorden wilde ².

Anno eodem, den 5 januarij, verbranden tot Eyndhoven meer dan hondert vyftich huysen. D'welck toecomen was, soo men seide, uyt eenen peertstal. Ende midts dien het wel hert gevrosen was, soo en mocht men nergens aen geen water geraken, om 't vier te blusschen.

Anno eodem, den 21 ende 22 martii, in de goede weke, des nachts tuschen twelf ende een uren, is t'Antwerpen geweest eene eertbevinghe, ende den lesten aprilis daer nae noch eene nae noene omtrent vyf uren.

Anno eodem is gegeven t'Antwerpen eenen thienden penninck van alle renten.

Anno eodem isser eenen bloedighen slach ter zee geschiet van vyf en twintich franchoyzen oorlogh schepen tegen twee en twintich nederlantsche coopvaarders, soo langhe dat beyde partyen in brant quamen eer sy scheyden ³.

Renovatio legis Antverpiæ ⁴.

Anno 1555, den 6 februarii, stilo Leodiensi, soo sant de coninginne

¹ Jacques van Hertzen était bourgmestre d'Anvers en 1552, échevin en 1553 et 1554.

² A la suite de cette émeute, Simon Geerts, corroyeur, Hubert, hôte de Servais Genoels, menuisier, Pierre van Lommel, charpentier, Daniel, fils de Martin, batelier, Jean de Wayere, *aliàs* Bal ou Vullemekere, et tous ceux qui avaient pris part à cet événement, le 11 juillet 1554, furent bannis en vertu d'une sentence du conseil de Bra-

bant prononcée à Anvers le 6 juin 1555. (Registre 604 dudit conseil.) Cette sentence semble se rattacher au passage rapporté plus loin à la date du 1er avril.

³ Le chroniqueur entend parler du combat naval des Dieppois livré au mois d'août 1555. (V. à ce sujet notre notice insérée au *Bulletin de l'Académie royale*, t. XXXI, pp. 860 et suiv.)

⁴ V. Butkens, *l. c.*

vrouwe Marie, naer Antwerpen, twelf vendelen duytsche voetknechten. 1355. Ende quamen 's daeghs te vooren naer Liere. Ende 's nachts te middernacht syn sy uyt Liere naer Antwerpen secretelyck getrocken, ende 's morgens seer vroeck by de heeren van de stadt innegelaeten. Ende stonden de selve knechten in slachorde op den oever bynae den geheelen dach lanck. Ende het was eenen seer leelycken dach van regen, hagel ende sneeuw, ende 's nachts daernae wel hert gevrosen. Den overste was Lazarus Swendi, een vroem capiteyn, die syne voorseyde knechten in goede discipline militaire hielt. Maer daer was in de stadt eenen grooten twist tusschen de heeren ende de gemeynte om den omloop van den jaere 1554, den 11 julii geschiet. Want de heeren te hove hadden overgedraghen dat noyt van de gemeynte gedacht oft gepeyst en was. Daer werdden vele borghers, coopliden ende oyck den meesten deel van de wyckmeesters gevanghen, ende elck besondere, sommighe in 't Borgerhuys ende d'andere op den Steen, seer nauw bewaert, dat nyemant hen spreken en mochte. De gevanghenen waeren seer treffelycke persoonen, ryck ende machtich. Ende de heeren meynden dat die coninginne Marie daer over, sonder eenich rechtvoorderinghe, justicie soude gedaen hebben. Maer den almogenden God heeft syn genade ende rechtveerdicheyt daer over getoont. Want sy quamen noch tot heurder verantwoorden, ende werdden als onschuldighe los ende vry gewesen, beschamende de voorseyde heeren, ende bewesen, met waerachtighe getuygen ende openbaere stucken, dat men tegens hun, in de apprehensie van henne persoonen, tegens recht ende redene hadde geprocedeert. Maer de coninginne en dede over de heeren geene justicie; want sy eens waren.

Anno eodem, den 1^{en} aprilis, syn t'Antwerpen, by den rade van Brabant, ter justicie gebracht vier persoonen metten sweerde voor 't stadthuys, ter presentie van den cancellier, procureur generael ende andere raetsheeren. Ende den iersten deurwaerder van den rade gaf 't sweert aen den beul. Ende op een ander scavot stonden dry aen staken gebonden die gebannen werdden. Om dit te exploiteren stonden op de Marckt twee vendelen van de voorseyde knechten ¹. Ende ter selver tydt werdt den marckgrave met syne hallebardiers nyeuw aengenomen.

¹ A l'occasion de l'augmentation de l'impôt sur les bières, il y eut à Anvers, le 11 juillet 1554,

1555-1556.

Anno 1555, den 28 junii, begonst men aff te breken ende te maecken den bueck van de Vrouwen Broeders kercke. Anno 1575, in den somere, begonst men te welven den middel bueck van de selve kercke. Ende doen den iersten boghe gewelft was, viel al den prentel om verre, ende schende een ghans huys ter syden der poorte, daer men ter Meere waerts uytgaet. Ende in 't selve huys, van den voorseyden val, bleven twee doot.

Anno eodem wast 't noyt somer; want den geheelen somer waren noyt vier somersche daghen, dan alle daghen regen.

Anno eodem, op sinte Luycas dach, gaff keyser Karolus den V Philippe synen sone alle de Nederlanden over tot Bruessele, op de Groote Sale, in 't hoff, ter presentie van alle de staeten van den lande.

In 't leste van desen jaere isser een leelycke ordonnantie, ergere dan een inquisitie, op handen geweest, die de vervolghers van de gemeyne welvaert op den naem van onsen coninck t'Antwerpen bynae souden hebben doen publiceren. Maer Godt heeft dat voornemen belet.

Anno 1556, den 18 januarii, stilo Leodiensi, quam coninck Philippus, den sone van Karolus den V^{en}, t'Antwerpen om 't Gulde Vlies te gheven. Ende den 21 dach naer den noenen, omtrent vier uren, soo quamen sy ierst te kercken om de vigilien te singhen. Ende 's anderdaeghs, omtrent neghen uren, quamen sy ter missen, ende werdt alsdoen 't Gulde Vlies gegeven.

Maer in de incompste, scilicet den 18 januarii, gebeurde groot jammer. Want daer werden gemaect twintich stellagien, elck om 't costelyckste,

une échauffourée, dans laquelle plusieurs individus proférèrent des menaces contre le magistrat réuni en séance à l'hôtel de ville. Les personnes compromises dans cette émeute furent : Éverard van Royenborch, Henri van den Broeck, Chrétien van den Broeck, Jean van Opray, Jacques van Aulten, Guillaume van Trier, Thierry de Kame, Mathieu Pommereaux, Henri van Olmen, Étienne Sneewater, Henri van Thielt, Pierre de Wint, Barthélemi van Lippeloo, Nicolas de Voecht. Les deux premiers et Van Hulten furent exécutés sur la Grand'place à Anvers. Les archives du conseil de Brabant renferment des actes très-nombreux au sujet de cette affaire. Ils font partie de l'office fis-

cal, dont l'inventaire porte : Den raedt ende procureur generael, aenemere, tegen Christiaen ende Henric van den Broeck ende Jacob van Hulten, gevangenen ende verweerderen, om by feytelycke wegen, geweld ende seditieuse wercken by abusive ende sinistere pratyken tegens de hoogheyt en gerechticheyt van synen prince ende oversten sigh gestelt te hebben, ende die gemeynthe den middel gegeven te hebben om sich te stellen tegens hunnen prince. Theca 10, n° 5. Cette affaire parait se rattacher à celle rapportée plus haut par le chroniqueur au 10 et 11 juillet 1554. Si notre manière de voir est exacte, l'exécution indiquée au 1er avril doit avoir eu lieu en 1556. V. les *Annexes*.

tusschen St Joris poorte ende St Michiels cloostere, daer het logement van den coninck alsdoen was. Ende op de stellagie van de Genevoysen, die staende was op den Dry-Hoeck voor den bornput, quam een groot ongeluck. Want het vierwerck op de selve stellagie gemaect berste, daer den coninck niet seer verre aff en was, te wetene omtrent het gasthuysse. Daer bleven wel twintich dooden van die op de stellagie waeren ende daer voore stonden, ende de dooden vloghen sommighe met stucken van den anderen, ende veele steene gevels van de huysen daer by staende scheurden van de cracht van den poeder. Ende de groote ysere geerden oft traillien, in de huysen daer by staende, werden gevronghen gelyck een wassche. Doen den slach van dat poeder afginck, wasser eenen edelman van den coninck, die omtrent de kercke van den derde ordre was, alwaer een bert quam gevloghen van de voorseyde stellagie hem op 't lyff, daer hy voor doot werdt wech gedraghen by St Jacobs kercke, ten huysse van Dierick in de Colve, die kerckmeester alsdoen was, alwaer hy 's anderdaeghs aff stierf.

Anno eodem, in februario, was gesloten tusschen den coninck Philipus ende den coninck van Vranckryck de paise ¹.

Anno eodem heeft den paus van Roomen oorlogh geuert.

Anno eodem, den 1^{en} mey, is t'Antwerpen ter puyen aff gepubliccert te ghevene den thienden ende twintichsten penninck, te weten: den proprietaris den thienden ende den huerlinck den twintichsten.

In dit jaer heeft geweest eenen langhen heeten somere.

Anno eodem, den 14 septembris, reysde den keyser Karolus den V, met twee coninginnen syn susters, nae Spaegnien. Ende hy sterft den 21 septembris 1558. Ende den 18 octobris in 't selve jaer overleet vrouwe Marie, syn sustere. Ende den 21 novembris 1558 dede men t'Antwerpen huerlieden uytvaert.

Anno eodem 1556, omtrent bamisse, soo werdt 't cooren alsoo diere ende sloech soo op met volder schueren, dat het vercocht werdde dry guldens de viertele, ende bleef soo durende tot over d'jaer in den ooght. Ende Palmarum 1557 werdt het coren te merckte betaelt vier guldens ende

¹ C'est la trêve conclue le 5 février 1555 entre Philippe, roi d'Angleterre. Henri II, roi de France, Charles V et son fils

1556-1559. ses stuyvers, op Paesavont daer nae vyf guldens twee stuyvers, den 4 junii daer nae, te weten: vrydaeghs voor Sinxen, cocht men 't coren ter merckte acht guldens de viertele, ende de terwe elf guldens de viertele, ende alle ander graen nae advenant. Maer het beterde allenskens omtrent den ooght.

Ten selver tydt cocht men elcken viertel terwen ende corens te Mechelen ende in Vlaenderen wel twee guldens meer dan t'Antwerpen.

Anno eodem was den torff seer diere. Want een last torffs costede soo veel als een last corens.

Anno 1557, op den 13 decembris, werdt t'Antwerpen op den molen aen de Croonenborch poorte d'eerste graen gemaelt, die anno 1576 van de Spaegniaerden, den 3 novembris, in den nacht werdt affgebrandt.

Anno eodem, op derthien avont (1557), meynden de Franchoyzen de stadt van Douway met verraderye inne te nemen. Maer failleerden ende braken het bestant.

Anno eodem was eenen dieren tydt, dat men t'Antwerpen het coren cochte acht guldens, ende de terwe twelf guldens de viertele. Soo dat op vele plaetsen broot gebacken werdt van haver, gerste, boonen, eerten, vitsen ende bockwey, d'welck (men) nyet half genoehsaem om gelt en conste cryghen. Soo datter menich mensch van honger stirff.

Anno eodem heeft den coninck van Spaengnien Philippus mette Nederlantsche heeren belegert de stadt van Saint-Quintin, alwaer eenen grooten edeldom van Vranckryck met crychsvolck quamen om die te ontsetten, ende meest al gevangen ende geslagen. Daer nae hebben de Boergonsche, op den 27 augusti, de stadt innegenomen.

Anno 1558, in november, is overliden vrouwe Marie, coninginne van Engelandt, de huysvrouwe van coninck Philippus, onsen lantsheere.

Die in 't jaer 1558 nyet is gestorven,
Oft in 't jaer 1559 nyet en is bedorven,
Noch in 't jaer 1560 nyet en is verslaghen,
Die sal in 't jaer 1561 hebben goede daghen.

Anno eodem, den 29 decembris, is t'Antwerpen aff gepubliceert dat men moeste gheven eenen thienden penninck van alle huysen: den proprietaris den thienden ende den huerlinck den twintichsten.

Anno 1559, den 9, 10 ende 11 aprilis, nae Paesschen, soo bedreef men

t'Antwerpen groote genuchte van vieren dry daghen duerende, omme den peys die gemaect was tusschen den coninck van Spaengnien ende den coninck van Vranckryck; welcken peys gesloten ende besegelt was dry weken te vooren, scilicet op den goeden vrydach. 1359-1360.

Anno eodem, den 22 junii, is Philippus, coninck van Spaegnien, gehouwet met Marie, dochter van coninck Henricus van Vranckryck, de welke duck d'Albe, van coninck Philippus weghe, in Vranckryck ghinck beslapen.

Anno eodem, den 10 julii, heeft den voornoemden coninck Henricus, in 't tournoyspel, in syn ooghe gecreghen door syn visiere een splintere, daer aff hy corts daer nae is gestorven.

Anno eodem is gegeven eenen thienden penninck.

Anno 1560, den lesten februario, stilo Leodiensi, soo begonst men t'Antwerpen in Onse Lieve Vrouwe kercke, 's morgens ten ses uren in den vasten, alle daghen by den prochiaens te predicken. Die ierste prochiaen prekende was heer Sebastiaen Baer van Delft, een groot kettermeester ende vervolgher van de godvreesende, ende die de schriftc en de evangelie lief hadde.

Anno eodem, den 12 mey, is geweest het lantjuweel van den hantboghe tot Liere, alwaer den ouden boghe van Antwerpen gehadt heeft het schoonste incommen ende noch den prys van 't verste te schieten, geschoten by Henrick van Aerschot, guldebroeder, schrynwerckere, woonende naest 't Reepken, in de Corte Gasthuys straete, ende naderhandt concierge van den hof van de voorseyde gulde. Ende het schoonste innecomen van de vryheden hebben gehadt die van Turnhout, hoewel dat die van Herentals verre fraeyer ende braver geaccoustreert waeren. Maer midts dien op de Melck-Teylen (soo men die van Herentals noempde) veel te segghen was, te wetene: dat sy meest al geleent ende geraept volck hadden, oyck sommighe banckcroeten ende f. . . mannen met rappieren ende poignaert ten spele comende, ende dat hennen hoofstman boven den coninck was rysende, werdden daer omme achter gestelt ende gedebatteert.

Anno eodem, den 16 junii, was te Bergen-op-Zoom het lantjuweel van de Cleuvenieren, d'welck gegeven was die van Bruessele, ende nochtans met rechte toebehoorde die van Loven.

1561. Anno 1561, op den 29 januarii, begonst men uyt te lesen de lotherye van Antwerpen, daer aff elck lot was dertich stuyvers. Ende die was vollesen den 18 februarii daer nae.

's Woendaeghs 's morgens daer naer, te wetene: op den Assewoensdach, begonst men te graven om 't stadthuys te fonderen. Ende thien daghen daer nae, den 27 februarii, op den noene, soo werdt den iersten steen geleyt aen 't selve stadthuys, op den hoeck tegen over den Witten Leeuw, by myn heer den marckgrave heer Jan van Immerseele, heer Goyvaert Sterck, amptman buyten ende heer Nicolaes binnen burgemeesteren alsdoen tydt dienende ¹. Ende het was volmaeckt den 1^{en} decembris 1564. Ende, den 27 februario, stilo Brabantiae, songh men aldaer met grooter feeste in 't collegie, in presentie van alle de heeren, eene solempneele misse, met alle musieck spel, ende werdt ten selven daghe aldaer een hoffelycke maelydt.

Op den werdt op 't selve stadthuys bedinght d'ierste saecke, die welcke aenginck Wouters Serroy, eertyds geweest hebbende lakencoopere, maer naederhandt, mette leveringhe die hy gehadt hadde in den oorloghe van Vranckryck met Jacop van Henexhoven ende Cornelis van Mispén, alwaer sy den coninck Philippus veel doeckxs ende lakens leverden om de knechten mede te betaelen, ryck geworden is, dat de selve Serroy by beleeninghe geworden is heer van Schelle, Hemissem, etc. Desen Wouter Serroy was eenen man die advocaeten ende procurcurs seer lief ende vandoene hadde, want hy stack vol processen ende crackeels.

Anno eodem, op den lesten februarii, soo leyde den coninck van de hel-lebardiers, genaempt, den iersten steen aen d'werck, d'welck de gulde dede maecken om hueren hoff te makene tusschen d'oude St Joris poorte ende de nieuwe Keysers poorte.

Anno eodem, den 8 junii, werdt gehouden eenen Jubileum in 't clooster van Ste Claren t'Antwerpen, om dat alsdoen geleden was hondert jaeren dat men 't clooster hadde gefondeert.

Anno eodem, omtrent half mey, werdden alle de cramen van de merckt geboden te doene ende te stellen op 't Gerskerkhoff, achter de Papenschole ende de Schoenmaeckers, tegen over de Vrouwen pant. Want het

¹ Les bourgmestres d'Anvers étaient: Jean de Schoonhoven et Nicolas Rockox.

stadthuys alsdoen al uytter eerden was gefondeert. Ende, anno 1564 den 1^{en} augusti, werdden de cramen weder verseth op de Veemerckt, by de Predickheeren cloostere. Ende werdden de cramen weder verseth omtrent den Lynwaert merckt, tegens over het Coordekens huys, daer nae anno 1580 noch syn staende. 1561.

Eodem anno, den 15 mey, was de incompste ende crooninghe van den coninck Karel de IXe binnen de stadt van Reyms.

Anno 1564, den 3 augusti, was d'incompste van de rhetoricyspele van de Violieren t'Antwerpen, d'welck sy in den jaere 1564 tot Diest gewonnen hadden. Ende totten voorseyde spelen quamen twelf cameran van buyten; ende dry cameran van binnen Antwerpen speelden oyck om den prys te winnen, om dat 't leste was. Daer werdt ter dyer tydt by alle de voorseyde cameran grooten cost ende triumphhe van vieren gedaen. De drye binnen cameran speelden ierst voor aff sonder lothen, daer naer die van buyten als hier volght :

- Ierst die van 's Hertoghen Bosch,
- 2 Berghen-op-Zoom,
- 3 De Lelie van Diest,
- 4 Sout Leeuwen,
- 5 Vilvoorde,
- 6 Christus-Ooghen van Diest,
- 7 Marie Cransken van Bruessel,
- 8 De Pioene van Mechelen,
- 9 Den Groyenden boom van Lier,
- 10 De Kauwoirden van Herentals,
- 11 De Roose van Loven,
- 12 De Lisblomme van Mechelen.

Die van den Bossche hadden den oppersten prys, de Lisblomme van Mechelen den tweeden, de Goublomme van Antwerpen den derden prys. De stadt maeckte noch dry pryzen van gratie, waer aff de Lelie van Diest hadde den eenen, de Christus-Ooghe van Diest den tweeden, de Roose van Loven den derden.

Die de spelen van zinnen van dese cameran begheert te lesen, sal coopen den boeck der selve spelen, gedruckt t'Antwerpen, in den Engel, by

1561-1562. meester Wilhem Silvin, boeckdruckere, daer inne hy naerdere de bly-
schap ende triumphe sal vinden.

Het haeghspeel van de selve gulden was den 24 augustus daer nae;
maer nyet meer en quamen dan vier cameran, te weten: d'Ongeleerde van
Liere, de Heyblomme van Turnhout, den Groeyenden Wyngaert van
Berchem, de Coren Blomme van Bruessele.

Anno eodem, den 28 septembris, werdt het gadt doorgesteken van de
vaert van Bruessele. Ende die van Brussel honghen alsdoen prysen op,
ende sonden chaerten uyt, soo wie op den 12 octobris daer quamen metten
grootsten schepe, swaerste geladen ende meest volck inne hebbende, soude
winnen een silvere schip, weert synde vyftich guldens, ende noch twee
oft dry andere prysen nae advenant. Over dese vaert hadden sy gegraven
elf jaeren.

Anno eodem, omtrent den 8 novembris, was het teer alsoo dieren, dat
daer vercocht werdden seven ter blocken 't hondert eenentachtich
schellinghen.

Anno 1561 werdt 't clooster van Ste Clare t'Antwerpen gefondeert¹.

Anno eodem veranderinghe van religie in Vranckryck.

Anno eodem, in septembri, novembri, decembri, de nieuwe bisschop-
pen in Hollant, Zeelandt, Vlaenderen ende Mechelen innegebracht.

Anno 1562, den 1^{en} martii, heeft Guyse in Vranckryck eenen leelycken
moort gedaen in de stadt van Vassy.

Anno eodem, tusschen Alderheylighen ende Alderzielen dach, in den
nacht, werdt berooft 't clooster van Erckenrode in 't landt van Luyck van
twintich roovers, die binnen den cloostere gestelt werden, sonder de ghene
die buyten de schiltwacht hielden; alwaer sy meer dan vyftich duysent
guldens in gelde, silvere ende goude haelden.

Anno eodem, den 1^{en} decembris, 's nachts omtrent den dry uren,
bernde het metsershuys achter torffhuys aff, daer eenen papier vercooper
inne woonde, ende eenen die boter ende kees vercochte. In desen brandt
bleven twee kinderen ende den kees vercooper.

¹ Le couvent des pauvres Claires à Anvers, dont la création remonte à 1438, fut définitivement fondé en 1461 seulement (*Annales de l'Académie*

d'archéologie de Belgique, t. XXVI, p. 370). Le chroniqueur s'est donc trompé d'un siècle en reculant cette fondation en 1561.

Anno eodem syn nae Spaegniën getrocken ende gesonden de commissarissen van Antwerpen heer Godevaert Sterck, amptman, J. Renier van Ursele, meester Jacop van Wesenbeke, om het kiezen van den nieuwen bisschop die men binnen Antwerpen wilde brenghen. Welcke commissarissen sonder cleynen kost uyt Spaegniën niet en syn weder gecomen ende daer met vele gelts of erfelycheyt van stadts, weghen gesalarieert ende begift syn geweest, hoe wel 't selve hun besoignien luttel proffyts heeft gebracht, soo men naederhant den bisschop Franciscus Sonnius heeft sien resideren voor een luttel tydts. 1562-1564.

Anno eodem, die van Gendt gaen voort met haer vaert aen 't Sas.

Anno eodem, de stadt van Ruwaenen ¹ innegenomen, ende staen aldaer tegens malckanderen te saecken van de religie.

Anno 1563, in den somer, werdt het Waghens huys, het welcke men hiet het Hessens huys, op de Peerde Merckt gemaect.

Anno eodem, in septembri, quam t'Antwerpen te schepe uyt Portugael eenen levenden olyphant.

Anno eodem, den 12 novembris, verbrande t'Antwerpen, in den avont, dry hoyschepen aen de Hoy Caye, by St Michiels clooster.

Anno eodem, den 19 novembris, 's nachts ten twee uren, werdt de lotheye berooft in de Huydevetters straete, tusschen den donderdach ende vrydach.

Anno eodem, in 't leste van januarii, stilo Brabantiae, werdt gemytert den abt van Ste Michiels. genaempt Cornelius, op s^{te} Pauwels dach. Ende sterff den 26 februarii 1564.

Anno 1564, den 5 mey, werdt geleyt den iersten steen aen d'Oosterhuys, in de Nieuwstadt, achter de brouweryen.

Anno eodem, den 25 julii, op s^t Jacops dach, omtrent den 5 uren nae noenen, sterft Ferdinandus, Roomsche keyser, broeder van keyser Karolus V. Ende den 12 september daer nae werdt t'Antwerpen het uytvaert gedaen in Onse Lieve Vrouwen kercken.

Anno eodem, den 28 septembris, werdt t'Antwerpen te St Michiels gemytert abt Wilhelmus Greven, geboren van St Truyen.

Anno eodem, den 4 septembris, sterff t'Antwerpen Christoffel Smit oft

¹ Rouen, en France.

1864. Fabricius, een geleert man, om d'woirdt des Heeren ter doot gebracht, den welken deerlyck verraden was van een vrouw persoon, genaempt Lange Griet, die by hem was gecomen (soo sy haer geliete) om van hem geïnstrueert te worden. Ende dit geschiede in de Wynghaert straete, in 't Roosenkransken, tegens over den Heerbrant, waer aff naerder staet in 't boeck der Martelaeren.

Ten daghe dat desen Fabricius ommegebracht werdt, soo werdt op de Merckt nae den officier geworpen met eenen steen, d'welck dede een metser dienaer, die oyck daer omme gevanghen wordende, corts daer nae werdde onthalt, ende syn lichaem op 't Galgevelt op een radt gestelt, d'welck daer sekeren jaeren stont, sonder dat het van eenighe vogelen geraeckt werde, geheel ende ongeschent blyvende.

Anno eodem, thien oft twelf daghen voor Kersmisse, begonst te vriesen, ende vrees alsoo snellycken, dat op st Stevensdach daer volgende men over Schelt ginge dach voor dach totten 5 januarii daer nae. Ende op den selven vyfden dach, ten twee uren na noene, werde van het Bierhoot op een sledde gesleypt een groot pack, daer op twee mans saten ende een vrouwe; soo dattet wel weeghe duysent pondt gewichts. Ende omtrent twee uren daer nae sach men de schollen ende d'ys gaen dryven. Ende binnen den tydt dat d'ys was liggende, stonden daer oppe diverse cramen daer alderhande coopmanschappen vercocht werdt, oyck eet en drinckwaeren. Ende men reet ende stonden daer oyck over met alderhande beesten, als peerden, coeyen, ossen, schapen, verkenen, etc. *Ego vidi*.

Waer aff gemaect werdde by Cornelis van Gistele, die men hiet Talpa, facteur van de Goublomme camere, de naevolgende dicht, uyt welke ierste capitale letteren den gerichtten datum van den jaere te vinden is :

Van capiteyn van Isselsteyn een rhethoryckelyck gewerch,
 Die voor Antwerpen heeft gemaect groot beslach.
 Men sach capiteyn Iselsteyn crachtich
 Comen voor Antwerpen in december snel.
 Couwenborch was syn overste, alsdoen seer machtich,
 Compact maeckende metten Vriesen fel.
 Communiqueerde oyck met joncker Schollenborsche voorstel,
 Liggende die van de Werve t'eenen spyt
 Lanxcs de Schelde om yegelycx gequel.

Wonderlyck regiment gebeurde hier subyt.
 Want op s' Steven dach, breet ende wyt,
 Was hy daer vast syn legher slaende,
 Waer deur menich ereech op hem haet ende nyt;
 Want met duysenden sach men over hem gaende;
 Veel soeteleers quamen der over al staende.
 Van alderhande waere moecht elck daer coopen,
 In cramen en tenten aen elck den wech baende.
 In spyt oyck van Couwenborch, mans en vrouwen by hoopen,
 Jan de Wint, daer hy menigen stoot aff was onfaende,
 Januarii den achtsten heeft hem doen verlooopen.
 Des winters coutheyt vindt ghy meer in bescreven
 Ende wat hy in dees Nederlanden heeft bedreven.
 Doen Phœbus van onsen landen was geweken,
 Ende den somer in Indien was ghevlucht,
 En Solanus strengelyck by ons quam gesteken,
 Soo dat menich dier daer om heeft gesucht.
 Want Juno ons nyet en deylde haer soete lucht;
 Maer Borcas en Apeliotes ons quelde,
 Ende den winter 't geheele lant inne nam met geweld,
 Met droochte ende coude, synde in dominatie,
 Soo dat hy groot ende cleyne watere bestelde.
 Met dicken yse, benauwende menige natie,
 Desen winter heeft die Naiades seer gedwonghen,
 Ende die Hamadriades berooft van al haer schoonheyt,
 Ende veel diverse nymphen ende voghelen die songhen,
 Verboden haerlieden sanck ende melodiusheyt.
 Berghen, bosschen, velden ende steden met sneeuw beleyt,
 Dominerende geweldich ende menich lant dwang,
 Soo langhe dat Sol van Capricornus nam synen ganck
 Ende door Aquarius tot in Pisces quam geresen.
 Maer de lenten brengt Zephyrus en Flora met gesanck,
 Door wiens virtute alle creaturen syn weder verresen.
 't Jaer d'welck tot Bethlehem in Judea namp syn begin
 Staet in dees latynsche wordekens noch meer, noch myn,
 Dat de Schelde voor Antwerpen soo sterck vervrosen lach,
 En twelf daghen veel duysent daer over gaen sach.

Anno 1564, op den 17 januaris, op s^t Antheonis dach, wêrdt den beul oft scherprechter van Antwerpen in de Meere, omtrent het huys genaempt den Baes, onthalt van den beul van Bruessel, synen compere, dien hy, op de stellagie synde ende alwaer hy knielde, leerde hoe hy eenen misdadighen moet knevelen oft binden, om dat hy hem in den slach nyet en soude ontsincken, ende alsoo hem nyet en soude doen missen.

Incarnatie van den vonnisse ende sterven voorseyt :

Den xvi louwe was Gheleins vonnisse gegaen,
Op den xvii sach men cloeck 't hooft affslaen.

Anno eodem, op den 27 februarii, stilo Brabantiae, song men t'Antwerpen, op den nieuwen stadthuys, de ierste misse, die aldaer met groote triumphe wêrdt gedaen. Siet hier aff anno 1561.

Anno eodem, omtrent veerthien daghen oft dry weken te vooren, wêrdt vercocht het oudt stadthuys met de ruye. Dies moesten de coopers 't selve afbreken ende de ruye overwelen t'heuren coste. Ende wêrdt de selve erffe van den ouden stadthuys ende de ruye ter vrydaeghs Merckt uytgeroepen ende vercocht, elcke roye voor 115 guldens ende twee stuyvers erffelyck tot . . . royen toe. De coopers hier aff waeren : Pauwels Alewyns, in den Rooden Bruck, by s^t Jans poorte, ende Dierick Cuylenborch, beyde metsers, die de selve erffe mette ruye corts daer nae heerlycken hebben belimmert, ende naderhandt by de Spaengnaerden in de furie van Antwerpen, den 4 november 1576, in den gront affgebrant. Ende binnen den onderhalven jaer wêrdt weder al opgebout, soo maniefiek als de selve te vooren waeren.

Anno eodem, op s^{te} Mertens dach, den 11 novembris, 's morgens tuschen 9 ende 10 uren, wêrdt den steenen arent van den nyeuwen stadthuys boven op den puyen, op den cloot daer hy tegenwoordich is staende, gestelt.

Anno 1565, den 27 februarii, wêrdt voor d'eerste reyse gecomen op 't nieuw stadthuys om aldaer te dienen de peyscamere, ende den eersten meerte de weesmeesters camere.

Anno eodem, in den somer, wêrdt gemaect de nieuw Kipdorp poorte ende Posteerne poorte. Ende 't jaer te vooren werdden de brugghen van beyde de selve poorten gemaect.

Anno eodem, den lesten augusti, wierdt den Luypaert, staende op den Grooten Merckt t'Antwerpen, toebehoorende het ambacht van de meersen, vercocht voor 675 guldens eenen stuyver erfelyck. De coopers waeren: Frans van Vekene, lootghietere, ende Franchoys van Buyten, die men heet den Eckhoven, stadts lootgietere.

Anno eodem werden buyten Antwerpen, den 13 julii, op den berch op 't Galgevelt twee geraeybraeckt.

Anno eodem werdt t'Antwerpen, den 14 septembris, in Sacraments choir gesonghen in musicque eene misse van de passie Ons Heeren, gelyck de selve gesonghen wordt op den Palmsondach.

Anno eodem, den 12 octobris, begonst men t'Antwerpen ierst de huysen voor het nieuw stadthuys op de merckt uyt te roepen.

Anno eodem, den 9 januarii, werdt t'Antwerpen gepubliceert d'accordt tusschen dese landen ende Engelandt.

ANNEXES

CONCERNANT LES TROUBLES D'ANVERS EN 1534.

I.

Lettre de la reine Marie adressée au magistrat d'Anvers.

Ce matin avons entendu de quelque esmotion, que seroit advenue en la ville d'Anvers; chose que nous a donné grande admiration que, en ceste saison, où l'empereur monseigneur est campé à l'opposite du roy de France, de se debvoir occuper et travailler avecq ces troubles domesticques, lesquels peulvent fortifier l'ennemy, en lieu que Sa Majesté actendoit de se renforcer de ceulx de ladicte ville. Et plus sommes esbahye que cecy seroit advenu en la ville d'Anvers, laquelle a eu à jamais ceste renommée de avoir gardé perpétuelle obéissance et affection envers leur prince, que en ces nécessitez ils auroient abandoné leur debvoir. Si est ce que, comme ne sommes par vous advertye du cas, espérons que les termes, par lesquelles la chose sera passée, ne sont telz comme l'on nous a donné à congnoistre. Et nous confions que, comme ny a eu aulcune occasion que de la part de Sa Majesté aye esté donné en publicq de aucune soursse de perturbation; sur quoi n'avons oncques entendu que à ce qu'il appartient pour le bien des affaires, comme avecq extrême soing et vigilance, comme à ung chascun est plus que notoire, que la cause que pourroit avoir excité aulcunes, ne doibt estre telle que, avecq dextérité et raison, vous ne la puyssiez ayse-

ment rapaiser; chose que vous enchargeons très acertes; vous ordonnant de traicter et conduyre cestuy affaire de manière que Sa Majesté puisse se tost avoir les nouvelles de la tranquillité que de l'esmotion. Il me desplaist que, en ces urgens affaires, je seray constrainct de laisser ce que convient, pour furnir à Sa Majesté, et que doib-je approcher vers Anvers.

De Joidoigne le xij^e de juillet 1554.

A ceux de la loy d'Anvers.

II.

Lettre de la reine Marie adressée à

J'ay, à cest instant, entendu quelque esmotion advenue en la ville d'Anvers, sans povoir entendre ce qu'en est, et à quelle occasion et sur quel fondement. Et me suys grandement esbahye de avoir cecy entendu par aultre voye, sans que, par vous ou ceulx de la loy d'icelle ville, m'en aye esté escript. Ce que j'eusse bien désiré; vous requérant que ne vellez faillir de faire sans délay part, et ce bien particulièrement. Et comme vous vous treuvez présent en laditte ville, ce que vous faictez sans offices que treu-
 verez convenables pour appaiser ceste trouble, mandant vers vous ceulx de la loy et aussi les principaulx et députez de la bourgoysie; et, comme pour entendre leur doléances et plaintes, qu'ils les meuvent, pour enfoncer si elles se fondent sur querelle que pourroit avoir en publicq, et dont je ne pourrois imaginer que ilz ayent eu occasion. Et en cas que se sentissent de quelque cause particulière, leur direz que m'envoyent incontinent par escript leur requeste, et donnera tel ordre qu'ilz en detiennent raisonnable contentement. Et pour plus donner ordre à leur tranquillité et repos, je m'aprocheray demain vers ceulx, les exhortant de, en ceste conjuncture, en laquelle leur prince naturel et souverain se tient aux champs à l'opposite de ses ennemis, ne veullent donner sentiment à S. M., oultre tant et si grandes occupations que il prent pour la défense du pays, mesmes ceulx

de ladicté ville, qui ont de toute ancienneté esté renommez de avoir gardé à jammais loyalté à leur seigneur, sans avoir oncques failli à leur devoir, qu'ilz ne se veullent en cestui besoing monstres moins affectionnez à S. M., comme nous confions entièrement qu'ilz feront, en ferme espoir que l'alteration n'aura esté telle, ne si grande comme l'on nous a donné à entendre.

De Joudoigne, le xij^e de juillet 1554.

III.

Lettre de la reine Marie adressée au Sr de Molembais.

Monsieur de Molenbais. Je vous advertiray par ceste de l'advertence que j'ay eue que, en la ville d'Anvers, se soit esmeut quelque trouble entre ceulx de la commune et ceulx de la loy d'icelle ville, non estant informée toutesfois à quelle cause et occasion. Mais comme ces novellitez sont souventefois contagieuses, et de doubte que ceulx de Bruxelles porriert suyvre l'exemple de ceulx d'Anvers, je vous prie de dextremement entretenir ceulx de la loy de ladicté ville, et aussy ceulx que entendrez avoir credit et faveur vers le peuple, pour prévenir et obvier les inconveniens que porriert souldre, tenant la main, tant que vous sera possible, d'emboucher ceulx, que vous trouverez appartenir, du grand soing, vigilance et constance dont Sa Majesté use, s'opposant de sy prez à l'armée de son ennemy pour la defence du pays et de ladicté ville de Bruxelles, et que nous confiant entièrement en leur loyaulté, que Sa Majesté ne se trouvera fourcomptée à l'espoir qu'elle a en leur obéissance et leur bonne affection envers leur prince; ayant regard que ceulx des gildes et les plus gens de bien ayent présentement soing et œil au grant serment, qui pareillement aspire à commotion, pour prendre advis, comme en cas de besoing et portement l'on les pourroit les ranger à la raison; usant en tout de l'advis de l'ammen et aultres gens

cognoissant et prudenz ès affaires de ladicte ville, et nous advertissant particulièrement ce que treuverez des fins d'icelle.

De Joudoigne, le xij^e juillet 1554.

Au Sr de Molenbais.

IV.

Lettre de la reine Marie adressée à Guillaume van den Werve.

Très chier. Comme nous sommes advertie du trouble advenu en la ville d'Anvers, sans entendre à quelle occasion et par quelz termes la chose passe, vous requérons et de la part de Sa Majesté ordonnons que ne veuillez délaissier de faire ce service et debvoir, en un tamps sy dangereux, que de vous trouver personnellement en ladicte ville, et y faire tous les offices, tant vers ceulx de la loy, que de la commune, pour estaindre la source de ceste altération, par quelque cause qu'elle soit advenue, y usant de tous moyens propices et de vostre prudence et dextérité accoustumée; congnoissant que ce sera ung service très agréable à Sa Majesté.

De Joudoigne le xij^e de juillet 1554.

A Willem van den Werve.

V.

Lettre de la reine Marie adressée à Lancelot d'Ursel.

Très chier. Comme ce porteur fu despesché vers vous, pour vous faire entendre que, comme sommes advertie de quelque altération succédée en la ville d'Anvers, que vous vous y trouvez incontinent en cas que fussiez

eslongné de ladicté ville, et que y faicte tout office et debyoir, que bon subject et bourgeois est tenu de faire à son prince et sa patrie, pour l'apaisement de l'esmotion, comme entendrez plus emplement dudict porteur.

De Joudoigne le xij^e de juillet 1554.

A Lancelot van Ursel.

VI.

Lettre du magistrat de la ville d'Anvers adressée à la reine Marie.

Madame. Nous escripvons en toute révérence, nous recommandant à la bonne grâce de Vostre Majesté. La présente sera pour à icelle faire les advertences du succès de ce qui est ichy passé à l'endroit du mescontentement d'une partie de nostre commune, dont plus amplement avons advertiz à monsieur le chancelier de Brabant ce matin, luy priant que, au regard de l'occasion qu'il avoit meilleure que nous d'en faire part à Vostre Majesté, voulsist prendre la peine à toute diligence. Il est vray, Madame, que, après l'aigreur qui nous fust excitée hier au soir par quelque souldars, mal esmeuz pour non estre enrollez avecq les aultres, qu'avons envoyez vers le camp de Sa Majesté, avecq lesquelz quelques trouans d'icelle, gens de petite esteuffe, se sont rengez ensemble, imposant aux seingneurs qu'on avoit receu en la ville quelque enseingne des Espaignolz. Et combien qu'ilz eschouffairent contre nostre pensionnaire maistre Jacques Maes, de sorte que les pierres commenchèrent à voler, si est ce que noz confrères et guldés, qui se misrent à nostre semonce soubit en armes, la noise fust tellement estaincte que par bonne garde avons resisté. Au surplus que, en deffault de ce, se faisoit à craindre, et comme que la nuyct passée et ce matin avons entendu que plusieurs se disoient grevez pour ce que les assiz estoient ès mains du frère dudict pensionnaire, Gilbert du Beurieu et ung que se dit Jacques de Hincxthoven, nous avons faict demander que leur

ferme fust cassée, et que en oultre l'ancienne coustume observée à l'endroit des brasseurs, des receptes des assiz et dépençe des servoises, tant à fouraines que aultres, seroit de rechieff mize suz et continuée, et que la ville ne s'en pourroit plus servir dudict pensionnaire. Ce que leur avons accordé, et avecq ce que ceulx qui avoient contribuez pour mettre sus lesdicts soudars pourroient répéter leur argent, sans pour le surplus en pouvoir estre constrains; le tout pour non tumber en aultre inconvenient plus grieff, comme qu'avons entendu que le murmur du peuple avoit esté si grand à l'endroit desdicts poinctz, que lesdicts guldes ne pouvoient asseurer ne nous, ne eulx mesmes. Et comme que leur en avons faict avoir acte, nous samble que seront passé le fort, combien que pour plus grande assurance avons laissé les reforcemens du guet, que avions ordonné auparavant.

Et voylà, Madame, le sommaire de l'estat de nostre estre, comme bien eussions volu que plus à plain eussions peu faire remonstrer de bouche, n'eust esté que veoir au besoing et mesmes à la provision de deniers que debvons, et lesquelz, nonobstant ces entrefaictes, bien pensons envoyer demain, n'avons sceu accomplir du moins pour le présent, mesmement estant dégarnis dudict nostre pensionnaire. Supplians en toute humilité estre tenuz pour excusez vers Sadicte et Vostre Majesté, comme pour la première oportunité espérons rendre bon compte de nostre devoir, que sera l'endroit où ferons la fin. Et prierons le Créateur qu'il nous doibve conserver Vostre Majesté en bonne prospérité et longue.

D'Anvers le xij^e jour de juillet 1554.

VII.

Lettre du magistrat d'Anvers adressée au chancelier de Brabant.

Edele, wyse ende zeer voerzinnige Heere. Wy gebieden ons in der goeder gratie van Uwer Edele W., der welcken gelieve te wetenen hoe dat,

alzoewy deze vyffve oft sesse voerleden daigen, in alder neersten, van smorgens vroeck, tot zavens spade, besich zyn geweest om gelt tot behoeff van Zynder Magesteyt ende voorts om borgeren totten furnissementen van der vier vendlyns knechten op te bringene ende te besorgene; soe es gebuert dat ierst eenige, die men in de soldye nyet heeft willen aenveerden, midts huerder non qualificatien, eenige andere met hen opgeruydt hebbende opte merckt van dezer stadt, op ghisteren, omtrent den avont, in grooten getale zyn vergadert geweest, ocsuyn nemende op dat men alhier zekere vendlyn Spaingnaerden in der stadt zoude willen bringen. Ende van deen propoest in dander tredende, hebben apparentie gemaict om eenige van den heeren te willen evelen; dwelck onse gulde considererende, zyn tuschen beyden gecommen. Ende alzoewy eenige onverlaten hebben begonst met steenen te werpen, zoe hebben zy geschoten, ende voirts zoe vele gedaen dat wy meesters zyn gebleven van der merckt ende stadthuys; ende duer de goede werken van den wycken te dezen nacht zonder voorderrumoer vergaen, wy hadden wel gehoepd dezen dach de reste van der tachterheyt dezer stadt gezonden te hebbene. Maer midts dezer occurentie, alzoewy besich zyn om op alle zaken tot verzeckerheyt van der stadt ende ingesetenen ordre te stellene tegen voordere beruete, soe en is ons tzelve nyet wel mogelyck, noch tertyt om doene souden. Daeromme Uwen Edelen wel hertelyck begheren dat Uwen Edelen gelieven dezen aengaende huerder Majesteyt in alder diligentien tadverteren. Ten eynde deze zake nyet qualicker aengebrought en worde, ende eenige perplexiteyt in den legere en causere, daer wy doen tegewoirdelyck die knechten by ons aengenomen, hopende dat dandere, die nyet aengenomen en zyn ende daer duere doirsake gecommen is, hen volgen sullen. Hier mede Uwe Edele Gode bevelende.

Gescreven in haeste tAntwerpen den xij^{en} july anno LIII voer den ix hueren.

Uwer onderdanige schoutet, burgemesteren, schepenen ende raide der stadt van Antwerpen. Eerweerdige, Edele, Wyse ende zeer Voersinnige Heere Mynen Heere den cancellier van Brabant.

Onder stont geschreven: gecollationneert metter originaelder minuten is bevonden concorderende ende geteekent: GRAPHEUS.

VIII.

Lettre du magistrat d'Anvers adressée à celui de Malines.

Edele, Wyse ende zeer Voersienige Heeren. Wy gebieden ons dienstelyck tot Uwer Edele, den welcken wy hertelyck bedancken van der gebuere-lycke affectie ende beduchtsaemheyt, die den zelven heeft gelieft voor ons te dragene. Ende alzoewy uwen stadthoudere, bringer van dezen, mondelinge van alles hebben onderricht, soe en sullen wy dese tegenwoirdige nyet lanck maken; alzoewy hoepen dat, midts der goeder bystant van onse schutteren ende de goetwillige, die wy vinden onder onser borgeren, wy wel hoepen te wederstaene de beruerte van eenige van der gemeyn-ten, hen hebben laten'duncken dat men alhier Spaingnaerden heeft willen innelaten, gelyck wy verstaen hebben dat der wederganz roep voer tvertreck uwer borgeren aldaer gestroyt is geweest; midts welcken ons staet toe te ziene dat wy ons van voirder ongeval wachten. dWelck wy hoepen te doene, by der hulpe van Godt, die U. Edele, Wyse ende zeer Voersinnige Heeren in duechden ende voerspoet wil gespaeren. Ende zoe verre ons yet wedervaert, zullen den zelven van als adverteren.

Met haesten, dezen xij^e july.

Uwer zeer goetwillige burgemeesteren, schepenen ende raide der stadt van Antwerpen. Edelen, Wysen ende zeer Voersinnigen Heeren commu-ny-meesters, schepenen ende raide der stadt van Mechelen, onsen bezunderen goeden vrenden.

GRAPHEUS.

IX.

Lettre de la reine Marie adressée à l'Empereur.

EXTRAIT.

Monseigneur. Pour respondre à V. M. sur ses lettres de hier, que luy a pleu m'escripre sur le fait de l'altération des Espaignolz, je ne peulx délaissier sentir grandement ces troubles et perplexitez, ausquelles V. M. se trouve estant si près de l'armée de ses ennemys, et ne suys hors d'opinion que les Allemans, comme V. M. escript, auront le mesme desdaing pour les exécutions qu'ilz crâinent se pourront faire hors du camp de ceulx qui vont desrauder, saccageans le pays; si est ce que se trouvant la conjuncture telle, et le besoing que V. dite M. a de ses gens de guerre, me semble l'ordonnance de V. dite M. très-bonne de faire la démonstration pour appaisement de cestuy mescontentement. Suyvant quoy, j'ay desjà donné ordre à la détention du prévost Herlaer, lequel j'ay fait icy venir soubz couleur de vouloir parler à luy, et le feray arrester, ordonnant au président Viglius et au conseiller Tisnach de prendre les informations particulièrement des exécutions que par luy ont esté faites. . .

Depuis ce que dessus escript, le président Viglius a receu les lettres du Sr d'Ecke, que sont jointes à ceste, de l'esmotion de ceulx d'Anvers, que semble estre incitez par quelque mauvais espritz, que l'on y veult loger garnison espaignolle. De quoy je me treuve perplexe pour y remédier, non ayant moyen d'y envoyer personaige pour radoulcir le populaire, et me trouvant despourvue d'aultre moyen à y adviser, d'escripre au Sr d'Ecke une lettre, laquelle il puist monstrier, aultre à ceulx de la loy, et aultre à ceulx de la commune, déclarant l'admiration que j'ai de ceste altération, non pouvant ymaginer aulcune occasion, et les exhortant de continuer en leur ancienne léaulté, et se tenant en repos et tranquillité. Et s'il y auroit quelque cause ou plaincte particulière, je m'approcherez vers eulx, pour entendre les raisons, et ordonner de sorte qu'ilz en auront raisonnable contentement; les exhortant, puisque leur prince souverain et naturel est

si proche de ses ennemys, qu'ilz ne luy veillent donner occasion de seulement en tant et si grandes occupations que Vostredicte Majesté doit avoir pour la deffence du pays, et au surplus faisant tout deffence en particulier et en publicque avecque ceulx de la commune, que trouvera estre convenable pour l'apaisement de la sédition. Je ne sçay s'il conviendroit que le comte de Schwartzburg et aultre enseignes bas Allemans approchassent vers ledit Anvers. Car je craindroye que ce pourroit plus tost allumer la révolte que l'extaindre. Je désire tant sur ce poinct que sur les précédents Vostredicte Majesté me face part de sa résolution arrestée, si je doibs approcher ledit Anvers, au moins Lyere, ou ce que doibs faire. Atant, Monseigneur, je suplie le Créateur donner à Vostredicte Majesté en santé très bonne et longue vie. De Judogne le XIIe de juillet 1554.

X.

Lettre de l'Empereur adressée à la reine Marie.

EXTRAIT.

Madame ma bonne seur. Ayant entendu de certains que les ennemys ont marché ce jourdhuy, prenant leur chemin vers Florines, et que dès là ils ont encores commodité pour prendre divers chemins, encores que aucuns, qui sont esté prins et autres qui se sont venuz rendre et aucuns eschappez de leur camp, dient que le bruyt soit entre eulx d'aller sur Avesnes ou de s'en retourner en France

Il va très bien que le tumulte d'Anvers se voise appaisant, et désireroye bien que jà les choses y fussent du tout quoyes. Et à ce que je vois, par les lettres du sieur de Molembais et par billet de Locquenghien, amman de Bruxelles, j'espère que ladicte ville de Bruxelles sera hors de commocion, et mesmes que les propoz, que aucuns y peuvent avoir tenuz, cessent pour s'estre esloigné le camp. Et au regard de la royne, madicte ma bonne seur,

jusques l'on voye plus certainement quel chemin les ennemys feront, je ne vois cause pourquoy elle doye à l'occasion d'iceulx esloingner laditte ville.

Atant, etc. De Namur, ce XIIIe de juillet 1554.

XI.

Lettre de la reine Marie adressée au magistrat d'Anvers.

Très chier et bien amez. Nous avons, en ce lieu de Wavre, entendu la relation de voz deputez Hertz et pensionaire Martin sur les termes par lesquelz est passée l'altération de la ville d'Anvers et l'excuse que l'Empereur Monseigneur et nous n'avons esté advertiz plustost de ladicte esmotion, avec sommière déclaration de la source d'icelle. Et comme eussions désiré entendre à Sa Majesté particulièrement les causes et circonstances de cestedicte altération, ainsi que Sadicte Majesté nous avoit expressément enchargé, vosdits depputez nous ont déclaré que, pour la briefveté du temps, vous ne leur aviez baillé charge ny instruction si particulière, qui nous en peussent donner plus ample information. Par où les avons tous voulu sans délai renvoyer avec cestes, par lesquelles vous ordonnons et enjoingnons, très à certes, que nous vueillez advertir par le mesme combien au long de toutes les occasions et sources dont ladicte esmotion a prins commencement et accroissement franchement, et ce sans aucune dissimulation, afin que nous en puissions donner satisfaction à Sadicte Majesté, laquelle advertirons de ce que par vosdits depputez avons entendu ceste noise n'avoir esté suscitée pour doléances et sentement que ceulx de ladicte ville puissent avoir en publique; vous recommandant et ordonnant très expressement d'avoir soigneux regard que tout oultrage et voye de fait soit évité contre personne, quelle qu'elle soit. Et comme par aucunes advertences sommes informés que plusieurs de la commune de ladicte ville nectent sus au pensionaire Masius plusieurs charges, nous désirant obvier à tous œuvres de faict et vuyder les querelles que peulent avoir en vostre-

dicté ville par train de justice, comme sommes obligez de faire, vous enchargeons que envoyez ledit pensionnaire vers nous pour se purger et jouyr ce que luy est mis sus, tant à charge que descharge, afin que en communicquant le tout avecque S. M. soit ordonné comme S. M. par droit et justice trouvera convenir. Vous requérant que ne faillez, en ce que contre le faict dudit pensionnaire et les doléances que l'on peut avoir contre lui, nous donnez particulière déclaration.

Vosdits députez vous déclareront que ce que leur avons dit quand à l'enseignement que bien convient à S. M. dont nous nous la reste de levé des alluns.

De Wavre, xiiij^e de juillet 1554.

XII.

Lettre de la reine Marie au Sr d'Eecken.

EXTRAIT.

Très chier, etc. Pour respondre à voz lettres du XIIIe de ce mois, nous vous sçaurons bon gré de ce que vous advertissez sy particulièrement des occurences de la ville d'Anvers et du bon debvoir que rendez pour appaiement du trouble y suscité, et ne doubtons que les députez d'icelle ville, estans desjà de retour, ne vous facent part de la responce que leur avons faicte sur leur relation, et de nostre intention que leur avons déclairée sur le faict du pensionnaire Masius; laquelle avons aussy faicte entendre par nos lettres à ceulx de ladicte ville, leur enjoignant très acertes qu'ilz empeschent toute voye de faict, tant contre ledict Masius, que contre toute aultre personne; et que pour éviter tout ultérieur inconvéniement, ilz le nous envoient pour se purguer des charges que l'on luy met suz; et l'ayant ouy à charge et descharge, communicquer le tout à Sa Majesté pour y estre prinse détermination, conforme à la raison de justice, qui est le vray train

que ung prince est tenu observer vers ses subiectz. Suyvant vostre advis, puisque le nombre des navires que désirent naviguer vers west est sy grand qu'il passe le nombre de XXV, nous ne voyons aucune difficulté pour laquelle l'on ne leur doibve accorder de faire ce navigaige, moyennant qu'ilz soient équipés selon le placart. Laquelle leur porrez faire entendre afin que, selon ce, ilz puissent faire leurs provisions. (Sans date.)

XIII.

Lettre de la reine Marie adressée à l'Empereur.

EXTRAIT.

Monseigneur. Je repondray par cestes à vostre lettre d'hier de poinct en poinct. En premier lieu, je vous envoie les dépesches faictes pour la convocation des Estatz, affin que le bon plaisir de Vostre Majesté soit les signer, combien que je considère les difficultéz d'un costel sur la faulte de paiement, et de l'autre sur le moien d'obtenir l'ayde, sy ne surviengne quelque fait, qui donne contentement universel au pays. Et crains que de leur déclarer que, en cas de faulte dudict paiement, l'on pourroit tumber aux faultes et outrages des gens de guerre sans remède, et ne pourra servir grandement à la justification contenue ès lettres de Vostre Majesté, veu qu'ilz se pourront armer de l'expérience qu'ilz voyent desdicts foulles, sans que les gens de guerre puissent alléguer faulte de paiement. Par où, quant à ce que Vostre Majesté se remet à moy de user desdicts dépesches signées, comme je trouverois par conseil convenir, je la supplie très humblement qu'elle veuille peser les considérations qui peuvent militer en ceste matière, qu'est importante, et prenant conclusion absolue de ce que je dois faire, me vouloir faire part et commander son bon plaisir. L'émotion d'Anvers est en tels termes que Vostre Majesté pourra veoir par la lettre du Sr d'Eecke que m'est venue à cest heure. Et devant la reception d'icelle,

comme les députez de la ville d'Anvers, me trouvant hier à Wavre, me donnèrent à entendre le desdaing que la commune monstroit avoir contre le pensionnaire Maszeus, et la crainte des menasses que sont mentionnées aux lettres dudit Sr d'Eecke, sans me faire rapport plus particulier de ce qu'estoit passé, que ce que Vostre Majesté peult avoir entendu par les lettres que luy sont envoyées, alléguans qu'ilz n'eussent sceu faire autre chose, veu la générale affection et accord de la plus part des bourgeois. Et me requérant ordonnance ou advis comme ilz devoient user quant à la seurté de la personne dudict pensionnaire, je advisay de prendre le chemin de délay, sans advouer ne desadvouer ce que estoit entre eulx passé, et sans entrer en aucuns propos qu'estant rapporté d'eulx ou au collège de ceulx de la loy, ou à la commune. Comme la conscience rend les gens ententifs à assentir et souspesonner de l'opinion que l'on a de leur mésuz, et suyvant ce leur diz que, quant à l'excuse qu'ilz faisoient de ne m'avoir adverty plus tost pour avoir esté occupez à l'appaisement de l'altération, que je la trouvoye bonne; mais comme leur relation estoit par trop générale, sans déclaracion particuliere et libre des sources de ladicte esmotion, qu'ilz deussent retourner vers leurs maistres et par commun advis me esclarcir la source de toute ceste noyse, sans dissimulation, aiant regard pour non esmouvoir ou altérer d'avantaige. Et leur ay, en conformité, donné ma lettre à ceulx de la loy, y adjoustant sur le fait dudict pensionnaire que je n'entens que soit usé de voye de fait contre personne, quelle qu'elle soit; et que pourtant, comme j'estoye informée que plusieurs mectoyent sus audict pensionnaire plusieurs charges, qu'ilz me les envoyassent pour se purger et l'oyr à charge et décharge, affin en communicquant avec Vostre Majesté, elle en veult ordonner ce que selon la raison se doit faire. Craignant que sy une fois se fussent avanchez à quelque outrage, ilz se obligeoient au moien d'icelle violence à passer plus outre, j'ay prins le pied pour gagner temps et non esguynouller d'avantaige, et suis en actente de ce que sur ceste mienne responce succédera. Mais comme l'enseigne de quatre cens testes, que ceulx de ladicte ville avoient furny, estoit desia hors d'icelle, prenant le chemin vers Vostre Majesté, et qu'il sembloit ausdicts députez en la renvoyant donneroit matière de mescontentement à ceulx que s'estoient volontairement mis au service et allumer avecq propos légiers les humeurs qu'estoient en bon train d'estre appaisez, et que ladicte enseigne

n'avoit esté dedans ladicte ville, quant ladicte esmotion se esleva, j'ay conclud de la mander pour tirer le droit chemin vers ceste ville de Mons, affin qu'ilz ne se desdaignent et, se joignans avec les aultres mal esmeus, ne refreschissent la nouveilité. Et pour donner meilleur goust à ceulx de ladicte ville, j'ay prins couleur de m'accompagner d'icelle enseigne, comme aussy ay usé à l'endroit de l'enseigne de Malines estant à Gembloux; les gens de laquelle avoient sentu que l'on ne les vouloit au camp, et que l'on les envoya deçà et delà. Et de ce avoient-ilz desjà adverty ceulx de la ville de Malines.

Au surplus, Monseigneur, je suis en paine de ce que je n'ay aucunes nouvelles de Vostre Majesté du chemin des ennemis; supplyant m'en vouloir faire part, affin que, selon ce, je me sache à rigler. Atant, Monseigneur, prie au Créateur longuement conserver Vostre Majesté en santé. De Mons le xvme jour de juillet 1554.

XIV.

*Lettre de la reine Marie adressée à Guillaume van den Werve,
Lancelot d'Ursel, Pierre van Ham, etc.*

Très chier et bien amé. Nous envoyons présentement en la ville d'Anvers les conseillers Scheyf et Tysnach pour aucuns affaires, que d'eulx entendrez particulièrement. Sy vous requérons et ordonnons de en ce les vouloir croire, comme nous meismes, et à l'effet et bonne direction de leur charge vous employer de fahon que l'intention de Sa Majesté puisse estre accomply, comme nous avons en vous nostre entière confidence.

De Mons, le xv^{je} de juillet 1554.

A Guillaume van den Werve, jadis margrave d'Anvers.
Item à Lancelot de Ursele, à Pieter van Ham et Nicollas
van der Meersen.

A ceulx de la loy d'Anvers.

XV.

Lettre du magistrat d'Anvers adressée à celui de Bruxelles.

Edele, Wyse, Voersienighe Heeren, bezondere goede vrinden. Wy gebieden ons met goeder herten tot Uwen Edele. Wy hebben ontfangen Uwen Edelen brieff op gisteren aen ons gescreven, uuyten welcken wy verstaen de goede gebuerlycheyt ende beduchtsaemheyt, die Uwe Edele voer ons dragende zyn; Uwe Edele zeer hertelyck daer aff ende van der goeder presentatien, die zy ons daer mede doende zyn, bedanckende. Nyettemin, de heere Godt zy geloeft, tzelve des by eenige quaetwillige voergenomen ende begonst was, is duer de goede huelpe ende assistentie van onsen schutteren, poirteren ende gemeynte zulcx belet ende verhueedt, dat den selven quaetwilligen hen concept beleth ende Zynder Magesteyt dinst ende deser stadt welvaer nyet vercort oft verhindert en is, zulcx dat voer als nu wy egheen assistentien van noode en hebben; de zelve nochtans oft den tyt naemaels hem daer toe gawe, dwelck Godt verhueden, nyet recuserende, ende gelycke assistentie van deser stadt wegen Uwer Edele de occurentien hen daer toe ghevende, die wy hoepen dat nyet en zullen presenteren. Gans willichlyck hier mede Uwer Edele Gode almachtich bevelende.

Gescreven tAntwerpen, dezen xv^{en} july anno LIIII.

Die al Uwer Edele goetwillige burgmeesteren, schepenen ende raide der stadt van Antwerpen. Edelen, Wysen, Voersienigen Heeren, onsen lieven bezunderen goeden vrinden burgmeesteren, schepenen, rintmeesteren ende raide der stadt van Bruessele.

XVI.

Lettre de l'Empereur adressée à la reine Marie.

EXTRAIT.

—

Madame, ma bonne seur. J'ay recu voz lettres du xe du présent. Et pour y respondre je commenceray par ce que concerne la convocation des Estatz. Et ayant bien pensé, ne vois pourquoy ycelle ne se doige faire, puisque sans ce il n'y a moyen de substenir, et que l'on tumberoit aux inconveniens de la foule plus grande du peuple, laissant vivre les gens de guerre sur les subjectz, jusques à ce qu'ilz fussent payez, que leur seroit foule insupportable et trop plus grande, sans comparaison que celle qu'ilz peuvent souffrir par les désordres que font aucuns, puisque le mal seroit comme universel, repartissant les gens partout le pays et la licence tant plus grande, comme ce seroit avec telle occasion de faulte de payement. Et quant cela, que Dieu ne veulle devoir advenir, il vault mieulx que ce soit à la faulte desdictz estatz et à leur refus de contribuer, comme je vous ay escript, que à la nostre, pour non l'avoir demandé. Et ay signé les lettres que vous renvoye avec ceste, desquelles vous pourez servir.

Quant à la commocion d'Anvers, j'espère que, pour le présent, elle sera cessée, selonc les nouvelles qu'ont eut plusieurs particuliers, et j'ay leu ce que vous m'en avez escrip; et me semble très bien le pied que y tenez pour non alloser au peuple ce qu'il at fait, ny les toucher en ce poinct, si veulent pour maintenir, puisque la sayson ne le pourte que l'on en peut tumber en plus grande altération; et sont très bonnes les considérations qu'avez eues pour faire tyrer par devers vous l'enseigne dudict Anvers et mesme afin que l'on ne leur donne altération, et que le mesme ayez fait de celle de Malines, desquelles vous pourez la servir.

De Namur, le 17 de juillet 1554.

XVII.

Lettre de la reine Marie adressée à l'Empereur.

EXTRAIT.

—

Monseigneur. Pour respondre à voz lettres du xviie du présent, quant à la convocation des Estatz, suyvant ce qu'il a pleu Vostre Majesté ordonner, j'envoyeray les lettres et nommeray le jour le premier du mois prochain, pour se trouver en la ville de Bruxelles, que m'a semblé, en deffault d'Anvers, bien plus propice, et dez là, si le besoing le requerra, l'on les pourra mander en ceste ville ou ailleurs.

L'affaire d'Anvers, à ce que jusques à maintenant l'on a entendu, est plustost moderé que entièrement appaisé. J'actens ce que aura operé l'envoy des conseillers Scheif et Tisnach.

Atant, Monseigneur, je supplie le Créateur donner à Vostre Majesté en prospérité très bonne et longue vie. Escript à Mons le XVIIIe jour de juillet 1554.

—

XVIII.

Lettres patentes de Charles V relatives aux troubles d'Anvers.

—

Alzoe onse lieve ende getrouwe procureur generael van onsen raide, geordineert in onsen lande ende hertochdomme van Brabant, uuyt zaken van officien, ons clachtelyck heeft te kennen gegheven, hoe dat onse lieve ende beminde sustere die Coninghinne douagiere van Hongrien, van Bohemen, etc., voer ons regente ende gouvernante van onsen landen van herverts overe, hadde gelieft gehadt int jaer XLVIII haer te vindene binnen onser stadt van Antwerpen, om die te huelpene uuyter grooter ende

excessiver tachterheyt, daerinne zy gevallen is, ende dat ten lesten onse voerscreve sustere, ten ernstigen versucke van den vier leden onser voerscreve stadt, aengenomen hadde huer met alder diligentien te pooghene om onse voerscreve stadt te huelpene uuyt huerder schult, ende dyen naevolgende, by advyse van den regeerders ende raidt van der zelve onser stadt van Antwerpen, tordonneren dat men dassyse onser stadt voerscreve verpachten soude ende derffve vercoopen, om, metten penningen daeraff commende, de voerscreven schulden te betaelene, gelyck dit blyct by der acten daervan gemaect in date den iiiij^{en} dach van septembri anno XLVIII voerscreve, dat onse voerscreve sustere, om tselve te volbringen, by voergaende advyse van den voerscreven regeerders, ten eynde als hoven, met alle behoirclycke solempniteyten, diversche contracten geconfirmeert heeft, die welcke van te voren by de wethouders onser voerscreve stadt met sommige borgers ende ingeselenen aengegaen ende gecelebreert waren, ende onder ander zeker contract van der daten den xvij^{en} february anno XLII, grootelyck der gemeynder welvaert onser voerscreve stadt aengaende, om nae die gelegentheyt van den tyde de zelve onse stadt te mogen lossen ende expliceren van den schulden, daer onse voerscreve stadt loopende op interest thuerder onsprekelycker schaden inne was ende noch es, welck contract onder d'ander onse voerscreve sustere, by voergaenden advyse van die van onser voerscreve stadt, hebben tselve te voren gehouden ende doen lezen ende conveneren den breeden raidt aldaer, ende by deliberatie van raide gelaudeert, geapprobeert ende geconfirmeert ende expresselyck toegeseght ende geloeft heeft den voerscreven contractanten tvoerscreve contract te doen houden ende observeren, ten eeuwigen daigen, achtervolgende den openen brieffven daer van gemaect ende met onsen zegele, dien wy als hertoge van Brabant gebruycken, bezegelt, waer van nymandt eenige ignorantie en can gepretenderen; alzoet selve van te voren ende nae dyen tvoerscreve contract gepubliceert ende gecundicht is geweest den voerscreven breeden raidt noch xv daigen, te weetene twee werff acht daigen deen nae dandere gebleven is in handen van eenen secretaris van der voerscreve onser stadt, om tselve contract duerende den voerscreven tyt eenen ygelicken diet begheeren zoude te laten sien ende lezen, op, indyden daer ymandt ware diet voerscreven contract zoude willen beteren, oft die hem by den zelve

contracte zoude pretenderen beschadicht de wordene, tzelve den voerscreven regeerders te kennen te geven, om daerop versien te wordene, als behoiren zoude. Ende want er nymandt gecommen en is, die tvoerscreve contract gebetert, geblameert oft hem daertegens geopponeert heeft, dan alleene de deken van den corddewageners, voer tparticulier interest van zynen ambachte, den welcken men dien aengaende te vreden gestelt heeft, zoe hevet tzelve by onse voerscreve sustere, van alles geadverteert ende gadviseert zynde, by den voerscreven regeerders geconfirmeert geweest ende geachtervolght, gelyck eenen ygelycken notoir is. Ende hoewel dat nymande geoirloeft noch eenichssins gepermitteert en was, emmers metter daet te commen oft te laten commen tegen tvoerscreve contract ende anderen conventien met ymende anders aengegaen ende gecelebreert, jae de zelve te revoceren ende te nyete te doenne, noch oyck ymende metter daet van zynen dinste ende officie te verlatene, sonder voergaende kennisse van zaken, soe hebben nochtans gevoirdert die borgemeesteren ende schepenen onser stádt van Antwerpen, collegialiter vergadert zynde, op den xij^{en} dach van julius lestleden, ganselyck de contrarie te doene, nae uuytwysen van ij diverse acten, daervan gemaect, binnen onser voerscreve stadt te doene condigen, ende dit al onder tdexel van der seditie ende tumultuatie, die welcke sdaighs te voren opgestaen ende geresen was binnen onser voerscreve stadt. Ende hoewel dese onbehoirelycke usurpatie van zaken henlieden nyet toebehoirende met die voerscreven feytelen wegen tegen trecht dwelck eenen anderen geacquireert is, sunderlinge by voergaende confirmatie, als voere, ende alzoe in verachtige ende derogatie van onsser hoocheyt ende auctoriteyt, onder tdexel van eenige seditien ende tumultuatien, behoiren metter daet gerescindeert, aff, doot ende te nyeuwte gedaen te wordene, dezen nochtans nyettegenstaende, soe blyven de voerscreve contracten ende andere noch gespolieert van huere rechte ende possessie; dwelck in egheenderhande manieren te gedoogen en staet, als van te zeer quaden exemple ende periculeuse consequencie, daer duere onse auctoriteyt soude mogen vermindert ende de gemeyne welvaert geturbeert ende in pericule gebrocht worden, ende den tweedrachtige en seditieuse persoonen voet gheven huere quaden willen te volcommen. Versueckende daeromme onsen voerscreven procureur, ter causen van officien, dat ons gelieven zoude, achtervolgende die

notoire dispositie van rechte, dat die voerscreve acten metten registre ende alle tgene datter naevolght is, metter daet dood, aff ende te nyeuwte te doene, gelyck die selve metter daet ende sonder train van justicien verleent hebben geweest. Ende dat doende, oyck tordineren dat alle zaken geintegreert zullen worden, gelyck zy waren voer tverleenen der voerscreve acten, ende daertoe oyck dat die voerscreve acten gesceurt, gecasseert ende gebrant zullen worden, ende dat men de zelve in toecomende tyden nyet en sal mogen allegeren in rechte noch daer buyten, noch tot observantie van dyen contenderen, op verbuerte van lyffve ende goede; ende dat voirts een ygelyck gehouden zal worden de voerscreve originale acten, in gevalle zy eenige hebben, off die copiën van dyen, over te bringhene om gescheurt ende gecasseert te wordene. Ende daertoe noch te verbiedene eenen ygelycken, van wat conditien oft qualiteyt hy sy, van gelycken meer voirts te keeren, directelyck oft indirectelyck, by wat vonden oft listen tzelve zoude mogen geschieden, opte pene van corrigeert te wordene als seditieuse ende rebelle persoonen, allen anderen ten exemple. Soe eest dat wy, gesien hebbende de requeste van onsen voerscreven procureur generael in Brabant, nae dyen ons notoirelycken is gebleken, gelyck oyck eenen ygelycken openbaer is, dat daeten hier boven geruert van den 12^{en} july lesleden, metter daet ende sonder ordene van rechte onder tdexele van der seditien binnen onser voerscreve stadt van Antwerpen, tzavens te voren opgestaen ende gerezen, by den borgmeesteren ende schepenen, collegialiter vergadert zynde, verleent zyn geweest, ende dat nae recht alle alzulke feytelycke voirstellen metter daet behoiren gerestitueert ende gerepareert te wordene, hebbende hierop gehadt dadvys van onsen zeer lieven ende getrouwen die cancellier ende luyden van onsen raide in Brabant, ende by deliberatie van onser voerscreve sustere ende coninginne, ende op al wel ende rypelyck geleedt, soe hebben wy gewilt, geordonneert ende bevolen, willen, ordineren ende bevelen dat die voerscreve feytelycke ende onbehoirelycke acten, metten registre der zelve, sullen metter daet gecasseert, gedoot ende te nieuwte gedaen wesen, gelyck wy die by deser onser deliberatie cassenen, doot ende te nieuwte doen; verbidende eenen yghelycken in eghenen daighen de voerscreve acten binnen oft buyten rechte tallegerene, voirts te keeren oft tot onderhoudt der zelve te contenderene, op te verbuerte van lyve ende goede,

ende noch op arbitrale correctie; dat een ygelyck eenige acten oft copien der zelve hebbende, dezelve van stonden aene bringe in handen van onsen procureur generael, oft in zyn absentie aen onsen schoutet van Antwerpen ende merckgrave ons lants van Reyen, om by hem respectivelyck gebrant, gescheurt oft gecasseert te wordene; stellende ende reintegrerende voirts ende willende ende bevelende gestelt ende geintegreert te wordene alle zaken in sulcken staet ende gesteltenisse als zy waren voer tverleenen ende publiceren van den voerscreve acten; verbiedende tot dezen een ygelycken van gelycken meer voirts te keeren, directelyck oft indirectelyck, by wat vonden oft listen dat tzelve soude mogen geschieden, opte pene van gecorrigeert te wordenne als seditieuse ende rebelle persoonen, allen anderen ten exemple, behoudelyck dat soe ymandt van de voerscreve onser stadt wegen oft anderssins int generael oft particulier hem wilt beclagen oft yet voirts bringen van den gemeynenbesten boven die doleancen, alreede gedient in handen van onse zeer lieve ende beminde zustere, die coninghinne voerscreve, dat zy tzelve, met alle behoirelycke ende tamelycke wegen, zal mogen doen aen ons, oft den ghenen die wy daertoe zullen ordineren, zonder misgrypen om dat gedaen, ende wy daeraff volcomelyck geïnformeert zynde, tordineren totter gemeynder welvaart onser voerscreve stadt tgene dat wy bevinden sullen te behoirene. Ende ten einde dat nymant ignorantie en pretendere van den inhouden van dezer acten, soe ordineren ende bevelen wy dat die zelve van stonden inne alle de wycken duere van onser voerscreve stadt gepubliceert ende gecondicht worde, ende daerenboven geregistreert int registre der selver, tot eeuwiger memorien.

Gedaen in onse stede van Bruessele den xxix^{en} dach in meerte XV° LIIII. Aldus ondergescreven Charles, ende noch aldus: ter ordinantien der Keyserlycke Majesteyt ende geteeckent:

L. DE ZOETE.

XIX.

Représentation faite par les wyckmeesters de la ville d'Anvers à la reine Marie concernant la publication de l'acte précédent.

AEN DE CONINGHINNE,

Geven te kennen, in alder oitmoet, uwe onderdanige ende goetwillige ondersaten, de poorterye die men heet die wyckmeesters, presenterende een lith der stadt van Antwerpen. Alzoe in de voerscreven stadt, opten XI^{en} dach july lestleden, is opgerezzen zeker beruerte, daer eenige ongesickte persoonen, ten grooten verdriete ende leetwezen van den voerscreven remonstranten, welcke beruerte doer̄ groote diligentie van den wethouderen, van den wyckmeesteren, schutteren ende andere burgeren, alzoe gestilt ende gepaiseert is geweest, dat zy hoepen de Majesteyt daer inne te vreden ende gerust is, gelyck oyck alle coopliden, residerende in de voerscreven stadt, hen daeraff grootelyck bedanckende zyn; dat oyck opten XII^{en} dach der selver maent july lestleden de wethouderen der voerscreve stadt hebben uuyt laten gaen ende opten wycken doen vercundigen zeker acten, waeraff de Majesteyt de kennisse gehadt hebbende, heeft by acte gewilt, geordineert ende bevolen dat de zelve gecasseert, gedoot ende te nyeuwte gedaen zouden worden, ende dat de zelve acte van cassatien aen alle wycken zoude worden gepubliceert; soe hebben die voerscreve wethouderen versocht ende gewilt dat die voerscreve remonstranten die voerscreve acten, elck in zynen wyck, souden publicceeren, nyet tegenstaende vele ende diversche redenen by den voerscreven remonstranten, soe wel duer mynen heere den cancellier, als oyck voer mynen heeren den borgmeesteren ende schepenen ten diverschen stonden geallegeert, dat tzelve by den remonstranten nyet en behoirt gedaen te wordenne. Ende hebben die voerscreven remonstranten onder andere diverse redenen vercleert ende galigeert, gemerckt die voerscreve acte van cassatien by de voerscreve Majesteyt gegeven, geen vermaen en maict, noch daer inne nyet bevolen en wordt dat zy remonstranten de zelve zouden moeten oft behoiren te publiceren, dat oyck den last oft

officie van den remonstranten nyet en is publicatie te doen van acten by de Majesteyt gegheven, daer by vuegende dat de hoocheyt van de Keyserlycke Magesteyt soe groot is, dat zyn mandementen met alder hoocheyt ende solempniteyt behoiren gepubliceert te wordenne, hebben oyck die voerscreve remonstranten verclaert ende verclaeren, by dezen, dat de voerscreve ondughdelycke ende gecasseerde acten nyet gemaict en zyn ten versuecke van hen remonstranten, noch dat zy in tordineren oft maken van den zelven noyt raidt daer toe gegheven, noch huelpen ordineren en hebben. Welcken al nyet tegenstaende, hebben die voerscreve wethouderen, als voerscreven is, de voerscreve publicatie gewilt van hen remonstranten gedaen te wordene, ende zyn by den cancellier daer toe vermaent ende geadhorteert geweest, om tzelve te willen doene, sonder nochtans hen te willen gheven eenich scriftelyck speciael bevel oft commissie dat tzelve by de voerscreve wethouderen aen hen versocht oft bevolen is. Ende hoewel, nae oude costuyme ende maniere van doene, die wyckmeesteren vergadert zynde, ende de wethouderen yet aen hen versueckende, hebben alsdan dezelve by hen eenen hooftman, die welcke hen vragende is elck zyn opinie, ende wordt alsdan van den zelven hooftman overdragen aen de zelve wethouderen tgene des by den wyckmeesteren geopineert is. Dezen nyet tegenstaende, hebben die voerscreve wethouderen hen gevoirdert den voerscreven remonstranten aff te nemene haren hooftman, ende hen apart wezende, hebben bevolen te doene de voerscreve publicatie, sonder daer toe eenige scriftelycke commissie te willen gheven, gelyck voerscreven is. Ende want de voerscreve remonstranten den Keyser ende uwe Majesteyt in allen zaken, gelyck zy altyd gedaen hebben, gheerne onderdanichlyck U obedieren willen, ende dat by de acte van cassatien nyet en blyckt by wat persoonen ende in de presentie van wyen die aen de wycken behoirt gepubliceert te wordene, ende dat hen remonstranten dunckt, onder reverentie ende correctie van Uwer Majesteyt, dat de zelve publicatie wel behoirt gedaen te wordene van den selven die de gecasseerde acten gemaict hebben, in vuegen ende manieren gelyck zy de selve hadden doen publiceeren ende den wycken lezen; soe eest dat zy remonstranten zeer oitmoedelyck zyn biddende dat Uwe Majesteyt gelieve, op tgene des voerscreven is regardt nemende, hen te ordineren wat Uwe Majesteyt daer inne gedaen wilt hebben, opdat zy

remonstranten den wille van Uwer Majesteyt wetende, tzelve met alle obediencie soudén mogen volbringen; dwelek doende, etc.

In de marge was geappostilleert aldus : La roynne a ordonné que ceste requeste sera communicuée à ceulx de la loy de ceste ville pour, endedens demain à nœuf heures du matin, advertir Sa Majesté de la cause pour laquelle ilz font difficulté de donner ordonnance par escript aux wyckmeesters de cestedicte ville, afin de faire la publication de la cassation de l'acte ichi mentionnée. Faict en Anvers, le viiie jour d'apvril XVe LIIII avant Pasques, souhz signé de Overloop. Ende daer nae was geappoistilleert by de wethouderen aldus : Alsoe by der Magesteyt van de Coninginne onlanx leden geordineert is dat men de acte in deze requeste geruert soude publiceren, soe eest dat myne heeren borgmeesteren ende schepenen der voerscreven stadt dezen supplianten, naevolgende der meeningen der voerscreve Majesteyt, voirts geordineert hebben de zelve publicatie te doene, in maten ende vuegen hen mondelinge vercleert. Aldus gedaen in collegie alhier op den ix^{en} dach aprilis XVe jaer ende LIIII, naer stiel shoefs van Brabant. Onderteeckent : Polites. Onder stont gescreven : aldus gecollationneert jegens d'origineele requeste ende appostillatie, is daermede bevonden accordeerende by my Jan van Barlaymont, openbaer notaris, residerende tAntwerpen, oirconden myns gewoenelyck hanteecken hier onder gestelt. Onderteeckent : J. de Barlaymont, notaris.

